يېڭى قاشتېشى

1

1982

يېڭى قاشتېشى

(پەسىللىك ئەدەبىي ژورنال)

(تۆتىنچى يىل نەشرى)

خوتەن مەمۇرى مەھكىمە مەدەنىي-مائارىپ باشقارمىسى
«يېڭى قاشتېشى» تەھرىر ھەيئىتى تۈزدى

يېڭى قاشتېشى
(پەسىللىك ژورنال)

1982- يىل 1-سان
(4-يىل نەشرى، ئومۇمى 11-سان)

بۇ ساندا

ۋىلايىتىمىزدە مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەر مۇكاپاتلاندى 1
مەتقاسىم قايتىپ كەلدى .... (شېئىر) ...... تېيىپجان ئېلىيوف 3
ئەجدات روھى قايتىپ كەلگەچ قېشىمىزغا .... (" ") ...مەتقاسىم ئابدۇراخمان 6
رۇبائىيلار .... (" ") ...... قادىر تۇردى 7
ئۈچ شېئىر .... (" ") ...... مەمتىمىن قۇربان 8
ئىككى شېئىر .... (" ") ...... ئوبۇلسادىق تۇرسۇن 8
ئېكران تەسىراتلىرى .... (" ") ...... ياسىن ھاۋازى 9
مۇشۇكنىڭ كونا يېپىنى ساچقاندىن ئىگىلەش .... (مەسەل) ... ئابدۇللا توختىنىياز 11
ھاياتنىڭ قىممىتى .... (شېئىر) ...... ساۋۇت روزى 13
شېئىرلار .... (" ") ...... مەھەممەت ئىمىن 14
ھېسسىيات ئۇچقۇنلىرى .... (سېكىل) ...... سىدىق قاۋۇز 15
شېئىرلار .... (شېئىر) ... مەمەتئەيسا قۇربان 17
رۇبائىيلار .... (" ") ... ئابدۇرېھىم ئەلى 18
يۇرتۇمغا زىيارەت .... (" ") ... ئابدۇغېنى تۇرسۇن 19
گۈزەل يۇرتۇم .... (" ") ... ئەبەي مەتتىۋەللا 20
يېڭى ئىرادە .... (" ") ... ئابدۇۋېلى ئىسمايىل 21
ئىككى غەزەل .... (" ") ... نىمەتۇللا ئەبەيدۇللا 22
گۈزەل يېپەكۋادىسى .... (" ") ... ئوبۇلقاسىم مەتنىياز 23
تويكۈنىدىكى بۇدرە قالىنغان چاچ .... (ھېكايە) ... مەمتىمىن ھەزرەت 24
پەرھات يۇرتىدا پەرھات .... (سېكىل) ... مامۇت زايىت 29
قىز ئەمەس .... (شېئىر) ... غالىپجان ئوسمان 33
كەلدىم .... (" ") ... ئابدۇرېھىم زۇنۇن 33
سوغۇققىزىدىكى باھار .... (" ") ... دولقۇنجان تۇرسۇننىياز 34
يېڭى ھايات .... (ھېكايە) ... ئابدۇقادىر سادىر 35
كەلدىم .... (شېئىر) ... رىزۋانگۈل ھۈسەيىن 43
ئىككى غەزەل .... (" ") ... ھىسامىدىن ئۆمەر 44
ۋاقىت قىممەتتۇر .... (مۇستەھزات) ... مەتكېرىم ئىسمايىل 44
كەپتەرىم .... (شېئىر) ... غوجى ئابدۇللا ناسىر 45
ياشانغانسېرى ياشىرىۋاتقان ئىجاتكار .... (ماقالا) ... قاھار جېلىل 46
جاپپار ئەھمەت شېئىرلىرىدىن 48
بۇ ئەسەرنىڭ ئاپتورى كىم بولۇشى كېرەك؟ .... (ئوبزور) ...... دىلبەر قەييۇم 52
ئەپەندى ۋە ئەپەندى لەتىپىلىرى ھەققىدە .... (ماتېرىيال) ...... روزى سىدىق 55
نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرىدىن .... (لەتىپە) ...... ئا. سادىر 59
غەزەللەر .... (شېئىر) ...... مەمەتجان ئىسمايىل 62
ۋەتەن دىسە .... (" ") ...... ئامىنە تۇردى 63
بولسا .... (" ") ...... بارات ئىمىن 64
ئىككى غەزەل .... (" ") ...... ئابدۇۋايىت قاسىم 65
تۇتى نامە .... (كىلاسسىك ئەدەبىيات تېكىستى) ...... ئابدۇقادىر مەھەممەت 66
شائىرلار سوھبىتىدىن پارچە تەسىراتلار .... (شېئىر) ...... مەتقاسىم مەتنىياز 88
بايرام دىگۈلۈك .... (" ") ...... تۇرسۇننىياز ئابدۇللا 90
گىيا توغرىسىدا .... (" ") ...... مەترۇزى ئەخمەت 90
رۇبائىيلار .... (" ") ...... ئابدىقادىر مەتقۇربان 91
سودىگەرنىڭ ئوغلى .... (چوچەك) ...... نۇرى كېرەم 92
ۋىلايىتىمىزدە ئەدەبىي ئىجادىيەت سوھبەت يىغىنى چاقىرىلدى 95

قوشتى توھپە مەيدانىدىن ئىجاتچان كىشى
بۈگۈن ئۇنى كۆرەك قىلدى «يېڭى قاشتېشى»

—ۋىلايىتىمىزدە مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەر مۇكاپاتلاندى—

«يېڭى قاشتېشى» (ئىلگىرىكى «كونېلون ئەدەبىياتى» مۇ شۇنىڭ ئىچىدە) نەشىر قىلىنغان 3 يىلدىن بېرى ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرىدا كۆرۈنەرلىك يۈكسىلىشلەر بارلىققا كەلدى. ژورنىلىمىزنىڭ ھەرقايسى سانلىرىدا ئېلان قىلىنغان خېلى بىر تۈركۈم ئەسەرلەر كەڭ كىتابخانلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئۆتكەن يىل مارتتا چاقىرىلغان تۇنجى قېتىملىق «ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر يىغىنى» دا ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن بۇ نەتىجىلەر مۇقىملاشتۇرۇلۇپ، يەرلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە مەسئۇللىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن 1982 يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەرنى باھالاپ مۇكاپاتلاش قارار قىلىنغان ئىدى. يېڭى يىل كىرگەندىن بۇيان، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ قىزغىن قوللىشى ۋە ياردىمى ئارقىسىدا ژورنىلىمىز مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى باھالاپ مۇكاپاتلاشنىڭ بىرقاتار جىددى تەييارلىقلىرىنى ئىشلىدى. ئالدى بىلەن ۋىلايەتلىك مىللى-دىنى ئىشلار باشقارمىسى، مەدىنىي-مائارىپ باشقارمىسى، ۋىلايەتلىك تەشۋىقات بۆلۈمى نامىدىن ھەرقايسى ۋىلايەت، شەھەر ھەم رايونىمىزدىكى 200 دىن ئارتۇق ئاپتور ۋە كىتابخانغا مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى تەۋسىيە قىلىش توغرىسىدا بىرلەشمە تەكلىپ ئەۋەتىپ، ئاممىنىڭ قىزغىن قوللىشى ۋە دىققەت-ئېتىبارىنى قوزغاتتى. ئىلگىرى-ئاخىرى بولۇپ 100 دىن ئارتۇق ئاپتور ۋە كىتابخان ئايرىم ۋە كوللېكتىپ نامىدىن 70 پارچە خەت ئەۋەتىپ، ئۆزلىرى ۋە باشقىلارنىڭ 126 پارچە ئەسىرىنى باھالاشقا تەۋسىيە قىلدى. مۇشۇ ئاساستا مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى باھالاپ بېكىتىش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنىپ، 18-يانۋاردىن 1-فېۋرالغىچە گۇرۇپپا يىغىنى ئېچىپ، 10 سان ژورنال ئىچىدىكى 360 يەرلىك ئاپتورنىڭ 504 پارچىدىن ئارتۇق داستان، ھېكايە، دىراما، ئوچېرك، شېئىر قاتارلىق ئىجادىي ئەسەرلىرىنى تەپسىلى ئوقۇپ چىقتى. مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى تاللاش ۋە دەرىجىگە ئايرىپ بېكىتىشتە توت ئاساسىي پىرىنسىپقا ئۇيغۇن بولغان، ئاممىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن ساغلام ئىدىيىۋى مەزمۇن بىلەن مۇمكىنقەدەر مۇكەممەل بولغان بەدىئى شەكىل بىرلەشتۈرۈلگەن ياخشى ۋە بىرقەدەر ياخشى ئەسەرلەرنى تاللاش ئۆلچەم قىلىندى.

باھالاپ بېكىتىش جەريانىدا مەسئۇل يولداشلارنىڭ مەسلىھەت بېرىشى ۋە رايونىمىزدىكى ئەدەبىي ئىجادىيەتچىلەرنىڭ تېخىمۇ كۆپرەك ئەسەرلىرىگە قاراپ چىقىشىنى نەزەردە تۇتۇپ، قېرىنداش شەھەر، ۋىلايەتلەردىكى ئاپتورلارنىڭ ئەسەرلىرى باھالاپ تاللاشقا كىرگۈزۈلمىدى.

22-فېۋرالدىن 25-فېۋرالغىچە ۋىلايىتىمىزدە ئېچىلغان «ئەدەبىي ئىجادىيەت سوھبەت يىغىنى» دا بۇقېتىم تاللاپ چىقىلغان ھەرخىل ژانىردىكى 27 پارچە ئەسەرنىڭ ئاپتورلىرىغا ماددى مۇكاپات تارقىتىلدى. تۆۋەندە مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر تىزىملىكىنى ئېلان قىلدۇق:

بىرىنچى دەرىجىلىك ئەسەرلەر

بۇ قىز كىمنى تاللىسۇن	(داستان)	روزى سايىت
ئۆزۈم ھەققىدە مۇخەممەس	(شېئىر)	مامۇت زايىت
بۇكوچىدىن ئەخمەتجان ئۆتكەن	(شېئىر)	ئابدۇللا سۇلايمان
ئارخېلوگ خاتىرىسى	(شېئىر)	مەتقاسىم مەتنىياز
خوتەن ھەققىدە ناخشىلار	(شېئىر)	سىدىق قاۋۇز

ئىككىنچى دەرىجىلىك ئەسەرلەر

يول ئۈستىدىكى ئەسلىمە	(ھېكايە)	جاپپار ئەمەت
تېلېفون تۈۋىدە	(سەھنە ئەسىرى)	مەمتىمىن قۇربان
بۈگۈن كوردۇم ئادالەتنى	(شېئىر)	ئابدۇقادىر مەھەممەت
باشلىق بولغاندا	(شېئىر)	ئەرشىدىن راشىدىن
ئانا تىل	(شېئىر)	مەتقاسىم ئەكرەم
سۆيگۈ قوشاقلىرى	(شېئىر)	ئابدۇقادىر مەتقۇربان
باشقىغا	(شېئىر)	ئابدىغېنى سېيىت
باھاردا گۈللىگەن يۇرت	(شېئىر)	مەمەتئېيسا قۇربان
ئېتىۋار	(ھېكايە)	تىلىۋالدى ھوشۇر

ئۈچىنچى دەرىجىلىك ئەسەرلەر

باھار ھەققىدە غەزەل	(شېئىر)	ئابدۇرېھىم ئېلى
ئىككى شېئىر	(شېئىر)	ئىمىن راشىدىن
باشلىنىش	(ئاخبارات ئەدەبىياتى)	ئوبۇلقاسىم تۇرسۇن
ھايات سەھنىسىدە	(ھېكايە)	ئابدۇقادىر سادىر
چېچىم ئاقلىقى	(شېئىر)	مامۇتجان رېخىم
ئارىغىم	(شېئىر)	ئابدۇقادىر خېلىل
قەدىرلىك شۇنىڭدا	(شېئىر)	نۇرمەھەممەت توختى
شېئىرلار	(شېئىر)	ئابلا مەمتىمىن
ئايدىن چۈشكەن مېھمان	(شېئىر)	ئەبەي مەتەۋدۇللا
گۈل	(شېئىر)	مەتقاسىم ئابدۇراخمان
باھار گۈللىرى	(نەسىر)	مەتقۇربان ئىسمايىل
سېنى ئەسلەيمەن	(شېئىر)	ھىسامىددىن ئۆمەر
بەسلەشمەكتە ئىشچىلار	(شېئىر)	ئامىنە تۇردى

مەتقاسىم قايتىپ كەلدى

تېيىپجان ئېلىيېۋ

مەتقاسىم ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ،
ئەتىسى كەلدى ئۆي-بۆ پەتە قىلىپ.
دادۈينىڭ مېھرى ئىسسىق سېكرېتارى —
مەتتۇرسۇن دەرتمەنلەرنىڭ غەمگۈزارى
كىردى دە، قۇچاغلاشتى قەدىناسلا،
ئۈنسىز يىغلاشقىلى قالدى تاسلا.
تىنىشىپ ئۇلۇغ-كىچىك، سۆز باشلىدى،
ياق، سۆزنى ئالدى بىلەن كۆز باشلىدى.
سۈرتۈشۈپ ئالقان بىلەن كۆزلىرىنى،
تەسلىكتە ئىزغا سالدى سۆزلىرىنى.
مەتتۇرسۇن دېدى: «قېنى، سۆزلە غېرىپ!»
مەتقاسىم گەپكە چۈشتى كۆڭلى ئېرىپ:

«... مەن ھەۋەس قىلغان ئەمەس ياقا يۇرتنى،
ئىچىمگە سىغدۇرالماي قالدىم دەرتنى،
«دولقۇن» دا يېقىلغانچە تاغار يۇدۇپ،
ئايالىم ئۆلدى، قالدىم مەن قان يۇتۇپ.
قوچاقتا قالغان بالام بېقىمسىز تاپماي،
ماڭمىدى ئۈچ ياشقىچە، سۆڭەك قاتماي.
تاپقىلى تۈزۈك شىپا، چارە يەتمەي،
شىياۋدۇيگە بەشكويچەنگە لەۋزىم ئۆتمەي،
بالام مۇكەتتى... ئېتى «توختى» ئىدى،
«توختى» دەپ ئاتقويسام توختىمىدى.

ئولگەننى ئۆز ئاتىمدىن قارا تۇتۇپ،
يا نەزىرە قىلالمىدىم ياغ پۇرۇتۇپ.
مەن قالدىم يېتىمسىراپ، تىنغ جان بولۇپ،
بىر ۋەيرانە چە ھەسسە ۋەيران بولۇپ.
شۇندىمۇ ئۆز-ئۆزەمگە مەدەت بېرىپ،
ئىشلىدىم ھەر جاپاغا كۆكرەك كېرىپ.
ھەر يىلى ئۈچ مىڭدىن كۆپ نومۇر ئېلىپ
ئىشلىسەم قويدى يەنە قەرزدار قىلىپ.
يېمىدىم ئايلاپ بىرەر تەملىك تاماق،
ئۇچامغا سالغانلىرىم سەكسەن ياماق.
تەر تۆكۈپ، ئۈنچە-مارجان ئارزۇ لىشىپ،
تۈگەشتۇق ئۆز دېمىزمۇ رودۇلىشىپ.
ھارغىلىپ بۇ ئەلەملەر، دات ساپتىمەن،
«كوللېكتىپ ئالدامچىكەن» دەپ ساپتىمەن.
باغلاندى ئاياق-قولۇم شۇ گەپ ئۈچۈن،
سازايى قىلدى ئۇرۇپ ئىبرەت ئۈچۈن.
ۋەزىپەم ھەممە قىيىن ئىشتىن قىيىن،
نەسىۋەم تاياق-دۇمبا ئىشتىن كېيىن.
قاخشىدىم، قاخشىغانغا باقمايدىكەن،
جان دېگەن چىلىك يەردىكەن، چىقمايدىكەن.
ئاز ئەمەس شۇندا ماڭا ئېچىنغىنى،
چىقمىدى قۇتقۇزۇشقا پېتىنغىنى.
ئۇچاغدا كادىرلارنىڭ ھالى چاغلىق،
كۆپىنىڭ بېشى تۆۋەن ساڭگىلاغلىق.

سېنىمۇ باغلاپ ئېلىپ كەتكەن ئىدى،
داۋزىغا «خائىن» قىلىپ پۈتكەن ئىدى.
ئېيتقىنا، كىممىز بار يولىمىدەك؟
يولىمىز بولدى سىرات كۆۋرۈكىدەك.
شۇ پەيتى ئۆلۈشىمنى سېزىپ يەتتىم،
ئامال يوق، يۇرتنى تاشلاپ قېچىپ كەتتىم.
ئايرىدى يۇرتتىن شۇ بىر ئېغىر سوزۇم،
كەينىمدە قالدى مېنىڭ ياشلىق كۆزۈم...

يۆلۈنۈپ يەتتە زاغرا، بىر قاپاقا،
يول ئالدىم دەرتمەن بېشىم قايغان ياققا.
بىلمەسەم يول دېگەننىڭ دوڭ-ئويمىنى،
بىلمەسەم ياقا يۇرتنىڭ يەر-سۇ يىمىنى.
كۆرۈنەر ھەممە ماڭا چەكچەيگەندەك،
ئىتلارمۇ مېنى تونۇپ ھۆرپەيگەندەك.
تاغ-ئىدىر مېنى توساپ تۇتماقچىدەك،
دەريالار مېنى يالماپ يۇتماقچىدەك،
ئىزلىرىم خۇددى ماڭا ئايغاقچىدەك،
ئۆزسابەم ئىزقوغلىغان پايلاقچىدەك،
چوڭ خەتلىك گېزىتلەر شۇم ئالامەتتەك،
«تۇتۇڭلار مەتقاسىمنى!» دېگەن خەتتەك،
قىلغاندەك ھەممە نەرسە تەپتىش مېنى،
ئىلكىگە ئالدى قارا تەشۋىش مېنى...

يەركەندە تونۇش شوپۇر يولۇقتى-دە،
ئاپاردى ئۈرۈمچىگە بىرھەپتىدە.
ئۇچاغدا ياداپ كەتكەن ئۈرۈمچىمۇ،
كۆپ ئىكەن ماڭا ئوخشاش يەتىمچىمۇ.
ئېپىنى تاپقىچىلىك بىرەر ئىشنىڭ،
نەشتىرى كەلدى سانچىپ قارا قىشنىڭ.
بىر مەزگىل جانسا قىلدىم سوكسوك يېتىپ،
بۇ ئىشمۇ ئەپلەشمىگەچ، بېشىم قېتىپ،
قىلغىلى تاس قالغاندا تىلەمچىلىك.
ئەسقاتتى بىر ھۈنىرىم — گىلەمچىلىك.
ۋاقىتلىق ئىشچى بولۇپ كارخانىدا،
ئىشلىدىم باش چۆكۈرۈپ پىنھانىدا.
ھۈنىرىم ياققاچقىمۇ باشچىلارغا.
بەك ئىجىل بولغاچقىمۇ ئىشچىلارغا،
ساق قالدىم «يىغىۋېلىش» بولغاندىمۇ،
كۆيمىگەن پاختا ئوخشاش يانغاندىمۇ...

كۆپ ئۆتمەي جاھان بىر ئاز ئارام تېپىپ،
مەندىمۇ ئاستا-ئاستا تەشۋىش كېتىپ،
ئىشلەشلىك چىقىپ باقتىم تالا-تۈزگە،
كۆرۈندى خېلى ئىللىق جاھان كۆزگە.
ئاڭلىدىم كەلگەنلەردىن ئىلچىدىن كەپ،
يۇرتتىكى ئەنسىزچىلىك تىنچىدى دەپ.
ئاڭلىدىم سېنى چىقتى تۈرمىدىن دەپ،
دەس تۇردى يېڭىۋاشتىن ئورنىدىن دەپ.
بۇ يىل ياز تەككەن چاغدا يازغان خېتىڭ،
كەلدى-دە، كۆز ئالدىمغا قىيا پېتىڭ.
ئەسلىدىم بىزگە ئامەت قونغان يىلىنى،
يېزىدا كەپرەتسىيە قۇرغان يىلىنى.
سەن بىزگە قىلغان ئىدىڭ باشلامچىلىق،
توت-بەش يىل بولدى زەپمۇ ئوبدانچىلىق.
ئەگىشىپ ساڭا، پۇشمان يېمىگەنتىم،
كوللېكتىپ ئالدامچىكەن دېمىگەنتىم.
نەچچە رەت نەمۇنىچى بولغان ئىدىم،
توي تارتىپ ئايخاننىمۇ ئالغان ئىدىم.
ئارىدىن يىلمۇ ئۆتمەي، ئىشىم ئوڭماي،
قەدىمىم داجىپ كەتتى ئالغا ماڭماي.
يۆلىگىم ئانام ئۆلدى سۇنۇپ بېلى،
بۇ ئىدى «مارشال تەختكە چىققان» يىلى.
چۈشەنمەي ئۇچتى ئامەت چىرىغى دەپ،
ئايخاننىڭ ياراشمىدى ئايىغى دەپ.
بىچارە خوتۇننىمۇ زار يىغلىتىپ،
خېتىنى ئوپۇل-توپۇل بىرىۋېتىپ.
پىشكەللىدىن قۇتۇلارمەن ئەمدى دېسەم،
تېخىمۇ رۇدۇلاشتىم يالغۇز ئۆزەم،
سولاشتىم، ئۆزەم بارۇ جېنىم يوقتەك،
بوپ قالدىم يېلى چىقىپ كەتكەن چاقتەك...
بىركۈنى ئاخشىمى سەن يوقلاپ كېلىپ،
ھالىمغا ئېچىنىپ ھەم تەنقىت قىلىپ:
«...چىقتىمۇ خوتۇن قويۇپ مۈڭگۈز ساڭا،
پىشكەللىك كەلگەنمىدى يالغۇز ساڭا.

رەھبەرلىك چاغلىماستىن شىلتىڭ ئېتىپ،
تويۇق يول ئاراقالدۇق لايغا پېتىپ.
سۇ كىردى رەھبەرلىكنىڭ بۇرنىغىمۇ،

چۈشىدۇ ئەمدى ئىشلار ئورلىغىمۇ.
چېكى بار ھەر نەرسىنىڭ، ئوغۇل بالا،
ئۆزەڭنى تاشلىۋەتمە مۇنچىۋالا.
ئويلىمىشىپ، بۇزۇلغاننى تۈزەتتە يىلى،
ئۈنۈمىنى ئۈمىت بىلەن كۈزەتتە يىلى.
پىكىرداش بولما ئەمدى داخان بىلەن،
شاقىمدا يارىشىۋال ئايخان بىلەن...»
دېۋىدىڭ، كۆڭلۈمدىكى گادا ئېرىپ،
لەۋزىڭنى ئالاي دېدىم ۋەدە بېرىپ.
ئايخانغا باردىم ئۆزەم ھوزۇر قويۇپ،
كەتمىدى ئۈمىد ئانچە قۇسۇر قويۇپ.
دېگەنىدەك ئىمزىغا چۈشۈپ سىياسەتمۇ،
ئايىمدى زىرائەتمۇ – دارامەتمۇ...
ئۈچ-تۆت يىل ئۆتتىمدە، بىر قويۇن چىقتى،
كۆلكىلىك، قورقۇنۇچلۇق ئويۇن چىقتى.
ئەۋج ئالدى زور ئاۋانلىق ھىلە-مىكىر،
چىقمىشتى يەر ئۈستىگە مۇنكىر-نىكىر،
چىقىمدى كۆتكەن يەردىن «زور ئىنقىلاپ»
قايتىمدىن قۇرغان بىنا چۈشتى غۇلاپ،
نەس باستى مېنى يەنە شۇندىن بېرى،
نائېنىق ئىمدى ماڭا بۇنىڭ سىرى...
چىمدالماي كوللېكتىپنى ئالدامچى دەپ،
ھاقارەت-دۈمبالىمۇ تويغىچە يەپ.
داتلىسام، دادىگا ھىقا سۆزۈم ئۆتمەي،
يۇرتۇمدا ساق قېلىشقا كۆزۈم يەتمەي.
بېشىمنى ئېلىپ قاچتىم چوڭ گۈرزىدىن،
مىلىق تەستە نېرى بولدۇم گور ئاغزىدىن.
ئېيىمدە، سەن شۇچاغدا—سولانماستا،
دېگەنىتىڭ قولىغىمغا شۇنى ئاستا:
«ئۆچىمدۇ ئوتمۇ ئاخىر يېنىپ-يېنىپ،
تاپىمدۇ قوزۇغىنى ئات ئايلىنىپ».
راست ئىكەن، ئەشۇ چاغدا دېگەن سۆزۈڭ،
يىراقنى كۆرۈپتىكەن سېنىڭ كۆزۈڭ.
ھەقىقى ئوغلىكە نىسەن پارتىيىنىڭ،
تەسىرى جىق سىڭىپتۇ تەربىيىنىڭ.
دېگەنىدەك، قارا جۇدۇن ئۆتۈپ كەتتى،
بىراقتا دەردى جاندىن ئۆتۈپ كەتتى.

ئىش قىلىپ، بۈگۈنكىگە شۈكرى دېدىم،
خەتتىڭگى سۆزلىرىڭنى توغرا دېدىم.
قالماي دەپ مەنمۇ يولدا ئەلدىن كېيىن
قايتىمشقا بەل باغلىدىم شۇندىن كېيىن...

كېلىپلا كۆردۈم خېلى ئۆگىشۇلۇشنى،
خىيالغا كەلتۈرمىگەن ئۆزگىرىشنى.
بىرچاغدا قان يىغلىغان غەمكىن يېزام،
جاپادا ھالدىن كەتكەن ھارغىن يېزام.
شۇمشەيگەن رەڭگى سامان يۇرتداشلىرىم،
تەشۋىشتىن بېشى تۆۋەن يولداشلىرىم.
قەددىنى كۆتىرىپتۇ يېڭىۋاشتىن،
قۇرۇپتۇ كۆزى دەرتلىك قانلىق ياشتىن.
كىرىپتۇ خېلى ماغدۇر ئەزايىغا،
يۈگرەپتۇ خوشال كۈلكە چىرايىغا.
رەتلىنىپ ئېرىق-ئۆستەڭ، ئېتىز تەكشى،
ئايىنىپتۇ كوچە تالەرمۇ شۇنچە ياخشى.
يېڭى ئۆي، يېڭى مەھەللە بىنا بوپتۇ،
ھەر ئۆيدە ئېلېكترمۇ پەيدا بوپتۇ.
بولغاچقا ئىشلىگەنلەر چىشلەيدىغان،
بولۇپتۇ ھەممە قىزغىن ئىشلەيدىغان.
جاپاغا چۈشلۇق راھەت-ھاردۇغى بار.
مەھەللىدە گۆشكىرىدىنىڭ پۇرىغى بار.
مۇشۇنداق كۆڭۈل ئەركىن يايرايدىغان،
ھەرياندا خوشال ناخشا ياڭرايدىغان،
كۆڭلۈمىز كېلىمدىكەن قايتا بىزگە،
شۇنچە ئۇز كۆرۈنمەكتە يېزام كۆزگە.
قويغانىدەك خۇددى ياساپ كۆرگەزمىگە،
قاتقىدەك بوپتۇ تازا كۈي-نەزمىگە.
دەيمەن: بۇ، ئۆزگىرىشنىڭ باشلانمىسى،
شۇنىڭمۇ ئاز ئەمەسكەن ھەشقاللىمىسى،
ئىش ماڭسا، چېچەك چىقماي مۇشۇ پەيتى،
تېخىمۇ گۈل بولىدۇ ئاقمۇدىتى.
ئىش قىلىپ، ئۆگىشۇلۇپتۇ يۇرتۇم شۇنچە،
ھەسسەم يوق بۇ ئىشلاردا، ئامال قانچە.
شۈكلاشقا يېشىم ئاقسا خوشاللىقتىن،
بىر تۇرۇپ ئۇھ تارتىمەن خىجىللىقتىن.

قىلمىدى ھېچكىم تاپا-تەنە ماڭا،
قارايدۇ سۆيۈنگەندەك ھەممە ماڭا.
ئۆگشالغان يېزام ماڭا كۈلۈپ تۇرسا،
ھەمدەملىك قوللىرىنى سۇنۇپ تۇرسا،

مەن ئاڭا يەنە تەتۇر قارامدىمەن،
چىرايلىق جاۋاپ بەرەي تۇرامدىمەن.
ئىشلەيمەن كۆڭۈلمىكتىپكە ھەقدار بولۇپ،
قالمايمەن زامانىمگە قەرزدار بولۇپ.

1981- يىل ئەتىياز. خوتەن— ئۈرۈمچى.

ئەجدات روھى قايتىپ كەلگەچقېشىمغا

مەتقاسىم ئابدىراخمان

كىچىگىمدە ئاڭلىغاندىم مومامدىن،
«چۈشكە كىرگەن ئىشنى قىلار پەرەڭ» دەپ؛
قايىل بولماي، تەئەججۈپتە سورايتتىم:
«نە ئۈچۈن يوق بىزدە شۇنداق دىت، تەلەپ؟»

گۆدەك ئەقىل، سەبىي خىيال ھەممىشە،
«نىمىشقا» نى تاشلىماي يىتتى زادىلا،
«ئىشلەتكەندە غەرپلىكلەر پاراۋۇز،
بىز مىنەمدۇق سوكۇلدىتىپ ئات، كالا؟...

نەرىمىز كەم ئەشۇلاردىن بىزنىڭكى؟...»
دەپ، بولاتتىم بۇھالەتتىن بىئارام،
ياش ئۇلغۇيۇپ، ئوقۇپ، ئەقىل ئۆسكەندە،
ئەجدادلارنىڭ شەجەرىسى قىلدى رام؛

...يازمىلارنىڭ كارۋىنىغا ئەگەشتىم،
سەيلە قىلدىم قەدىم يۇرتۇم نىرانىنى (1)
ئۇندا كوردۇم نەپىس سەنئەت ھۈنەرنى،
كوردۇم بوۋام-مەرىپەتلىك ئىنسانىنى!

چىقمىغاندا پەرەڭ تېخى ئورمانىدىن،
قەدكوتەرگەن بۇندا ئىگىز مۇنارلار،
ياسىنىشىپ شايى كىيىپ قىزلىرى،
زىلچى بىلەن توشقان دۇكان، بازارلار.

بۇندا بولغان ئاشپۇزۇللار، تۇنۇرلار،
يەيتتى خەلقى پىششىق تاماق، ئاش-نانىنى،
خەق قىلمىسا مايىقسانىپ ھىساۋات،
بوۋام قەغەز ئىشلەپ، يازغان «دىۋان»نى...

رىيالىقنىڭ تۇلپارىنى چاپتۇرۇپ،
سەيلە قىلدىم قەدىمى يۇرت— يوتقانىنى (2).
ئەنە يوتقان، ئەھلى شۆھنجاك راھىپقا،
ئۆگەتمەكتە ئۆزى بىلگەن-ئوقىغانىنى.

مۇددىباسى يىپەك، زىلچى-تاپاۋەت...
ئاقار كارۋان مەلىك ئاۋات (3) بېزى (4) گە.
«ئىنخ كارامەت، نىمە دىگەن نەپىسلىك؟»،
دىيىشمەكتە بىر-بىرىگە، ئۆزىگە.

دىيىشمەكتە «ئىلمۇ، ئىرپان، ھۈنەر-كەسىپ-
بابىدا بىر تەڭ تېپىلماس جاھاندىن...
تارىلىپتۇ يەر يۈزىگە مەرىپەت،
تەكلىماكان باغرى مۇشۇ ماكاندىن.»

(1) نىران — نىيا قەدىمى شەھىرىنىڭ ئاتىلىشى.
(2) يوتقان:— يوتقان قەدىمى شەھىرى
(3) مەلىك ئاۋات— قەدىمى خوتەن.
(4) بېزى— خوتەن قەدىمى شەھەرىنىڭ ئىزىسى.

يازمىلارنىڭ كارۋىنىدىن ئايرىلىپ،
دەرزەرسالدىم ترنۇگۇنگە-ئوتمۇشكە .
ئەپسۇس بىلەن باقتىم دىلىم ئېچىشىپ،
«توت نىجاسەت» زورى قىلمىش-ئەتمىشكە .

«...كويدۇر، بۇز، چاق قەدىمقىنىڭ بەرىنى،
ئۆ—فېودال، بۇرژۇئانىڭ نەمىسى .
«توتكونا» نىڭ گۇنايى چەق، بىيكېرەك،
ئەستىن چىقسۇن ئۇنىڭ كەشپ ئىگىسى!!...»

زىيانداشلار سوقتى شۇنداق پەرمانىنى،
مەجبۇرلىدى شۇ بويىچە قىلمىشقا .
مەجبۇرلىدى مىراسلاردىن قول ئۈزۈپ،
ۋارىسلارنى ئەجدادىدىن تېنىشقا .

ياۋئەلپازى تەسەۋۇرغا سىغمايتتى،
كەلگەن ئىدى ئۇنىڭ ئادەم يېگۈسى .
راس، ئۇچاغدا ئويا تىمسا مەلئۇنلار،
بارتتى «مايمۇنلۇققا قايتىقىن» دىگۈسى

x x

باھار كەلدى، تاڭ يورىدى قايتىدىن،
قۇرۇپ، قاخشال بولغان باغلار كوكەردى.

توھمەت، يالغان-ياۋداقلار ئاخىرى،
بىر تېپمىكتە «قاسقىنىنى كوتەردى»!.

پارتىيىمىز مەنزىل-نىشان كورسەتتى،
«بۇزۇلغان» نى تىكلەپ زەپەر بويلۇدۇق.
قارائەمگەك جاپاسىدىن قۇتۇلۇپ،
ئېقىل (بىلىم) بەھرىدىن تويي ئوينۇدۇق.

ئىجاتكارنىڭ ئەركى قايتقاچ قولىغا،
كەلدى پۇرسەت «بىلمىگەن» نى «بىلىش»كە.
پەرەڭ قىلسا كورگىنىنى چۇشىدە،
بىز ئويغاقلار قىلالمايمىز نىمىشكە؟.

دەلشۇروھتا يورۇش قىلدۇق ئوتكەلگە.
يېڭى نىران، يېڭى يۇتقان قۇرغىلى.
قاراپ تۇرسۇن بىزنى كوزگە ئىلمەسلەر،
كېلەر تېخى ھاڭ-تاڭ بولۇپ كورگىلى!!.

x x

قاناتلىنىپ ئۇچتى ئىلھام ھىسلىرىم،
ئەجدات روھى قايتىپ كەلگەچ قېشىمغا.
يازدىم شۇڭا، ئومرىم بويى يازىمەن،
ئىقبال قوشى قونغاچ بۇدەم بېشىمغا!.

رۇبائىلار

قادىر تۇردى

باشلىق ئادىل—يېقىلغاننى يولەيدۇ،
ئادىللىغى قىڭغىرلىقنى تۈزلەيدۇ.
خىسلەتلەرنىڭ تاجىسى بۇ بىلسىڭىز،
دەۋران مۇشۇ خىسلەت بىلەن گۇللەيدۇ.

مۇرات تاپار مۇشەققەتتىن قورقمىغان كىشى،
قەدىرلىكتۇر پەن گوھەرى توپلىغان كىشى.
قۇربىيە تەمەس ھېچبىر ئىشقا، قالار بىقۇۋۋەت-
ھورۇنلۇقنىڭ كارۋىنىدا ئۇخلىغان كىشى.

قىران بۇركۇت كۆچ-قۇدرىتى بىرجۇپ قاناتتا،
ئىنسان كۆچى ھەم قىممىتى ئەقىل ساۋاتتا.
مەھرۇم قالساڭ سەن ئەگەردە ئىلمۇ ھىكمەتتىن،
لەززەت بولماس ئەمايەگىلىغ ئوتكەن ھاياتتا.

بىر كورۇپلا «دىلبىر دىمەن ئاپپاق» دىمىگىن،
ماڭلايدىكى تەر ئىززىتىنى ئالۋاق، دىمىگىن.
يار تاللىساڭ قەلب تاللا، چىراي ئىزدىمە،
قەلبى ئۈزىنى «چىرايى سەت، پاخپاق» دىمىگىن.

قىتئە

ئابلىمىت ئابدۇراخمان

نادانلىق ئادەمگە كېسەللىك-ئىللەت،
ناداندا تېپىلماس ئېقىل ھەم خىسلەت.

مەرىپەت چىرىغى ياققىن دىلىڭغا،
شۇندىلا تاپىسەن كۆچ ھەم ھەقىقەت.

ئۈچ شېئىر

مەمتىمىن قۇربان

ئۆلگە قىلاي تالنى مەن

تالنى كۆرۈپ دوڭغاق دەيدۇ نادانلار،
چۈشەنمەيدۇ كەمتەرلىكنى-سالامنى.
تال ئىنسانغا تۇرار شۇنداق ئىگىلىپ،
«قوبۇل قىلىڭ،-دەپ-مېۋىمنى-سوغامنى».

خەلقىم ئۈچۈن پەس تۇتۇمەن بويۇمنى،
ئۆلگە قىلىپ ئەشۇ كەمتەر تالنى مەن.
رەنجىمەيمەن دۇمچەك دېسە چۈشەنمەي،
ئايىمايمەن ئەلدىن ئۆزۈم-بالنى مەن.

دوستۇم بولساڭ...

سوز بولغاندا سەمىمىلىك ھەققىدە،
مەن ئەينەكنى كەلتۈرۈمەن يادىمغا.
چىرايىمدا نېمە بولسا يوشۇرماي،
كۆرسىتىدۇ قويسام ئۇنى ئالدىمغا.

دوستۇم بولساڭ ئەيۋىمنى سوزلىگىن،
يۈز-خاتىرە قىلما ئەشۇ ئەينەكتەك.
ئەگەر كېيىن دۇمۇلسام بىراقلا،
ئىچ ئاغرىتىپ يىغلاشلىرىڭ نە كېرەك!؟

تاشقا قاراپ...

ئۇرۇلسا ياغاچنى قىلىدۇ كۆكۈم،
بازغىنىڭ ئاستىدا بولىدۇ تالقان.
يۇۋاشقا زالىمدۇر يامانغا بوزەك،
تاش مۇشۇ ئەللەتتە مەۋجۇتتۇر ھامان.

تۇرمۇشتا تاش كەبى ئادەملەرمۇ بار،
ئاجىزنى قورقۇتار، قورقار كۈچلۈكتىن.
ئويلايمەن: غۇرۇرسىز زەئىپ يۈرەككە،
يوقىمۇ بۆكسەل ئىتتىن-كۈچۈكتىن!؟

ئىككى شېئىر

ئوبۇلسادىق تۇرسۇن

ياشلىق

ياشلىق دەۋرى-بىباھا پۇرسەت،
ئۆمۈر تۇرماس ھەرگىز بىر تەرىزدە.
پۇرسىتىنى ئوتكۇزسەڭ بوشقا،
ئۆمرۈڭگە سەن قالىسەن قەرزدە.

شۇڭا ياشلىق دەۋرىڭنى دوستۇم،
قەدىرلىگىن، ئۆگەنگىن ھامان.
كېتەۋەرسە مەنىسىز ئۆمۈر،
قېرىغاندا يەيسەن پۇشايمان.

باتۇرانە ھالقىساڭ...

ھۆر ھاياتنىڭ مەنزىللىرىگە،
ئىنتىلىدۇ يۈرۈگۈڭ، بىراق-
قۇرۇق تاما-ئىنتىلىش بىلەن،
مەنزىل قالار ئۆز پېتى-يېراق.

مۇشكۇلاتنىڭ داۋانلىرىدىن،
باتۇرانە ھالقىساڭ پەقەت،
شۇچاغدىلا مەنزىل يېقىنلاپ-
قۇچاق ئاچار ھۆرھايات ئەبەت.

ئېكران تەسىراتلىرى

ياسىن ھاۋازى

خىزمەتتىن چۈشكەندە، ئارام كۈنىدە،
تېلېۋىزور يا كىنو كۆرمەكلىك ھەۋەس.
ۋۇجۇدۇم چۆمۈلەر شاتلىق ھىسسىغا،
مەن ئۇنى كۆرگەندە ئېلىپ يېڭى دەرس.
شۇ ھىسلار بېغىدىن گۈلدەستە تىزدىم،
شۇ دەرستىن تەسىرات چۈغلىغاچ پەۋەس...

«يول باشلىغۇچى» كىنو فىلىمىنى كۆرگەندىن كېيىن...

I

ئانا يەر چۆلىمۇ ئوخشار گۈلباغقا،
زەڭ سالساڭ زوقتا شۇ ئىزىز تۇپراققا.
تارىمنىڭ قۇچىغى ئۆز ئۈچۈن جەننەت،
ياتلارنى تاشلايدۇ ۋەيلۇن دوزاققا.

II

ئەجدادىمنىڭ ئىستىكى ئەۋلادتا مىراس،
«ئۇرۇقتا تارتىمدۇ مىۋىسى» بۇ—راست.
بوۋىسى ئىزدىن چامدىغاچ نەۋرە،
مەلئۇننى جېنىدىن ئەيلىدى خالاس.

III

چۆلدىمەك كورۇپلا قۇملۇقنى ياندىن،
قۇمـلارنىڭ «تەكتى»دە-ئىزنا «ماكان»دىن.
ئەمدىكى سەيلىگاھ، ھوسۇللۇق مەيدان،
ياراتقان ئەجدادلار ،توككەن تەر-قاندىن...

«قايتىشقا ئىنتىلمىش» كىنو فىلىمىنى كورگەندىن كېيىن...

جەڭچىسىز قوشۇن بولماس، قوشۇنسىز چېلىش،
چېلىشسىز قايدا تاڭ، هۆرلۈك، گۈللىنىش؟
ۋۇجۇدى هۆرلۈكتەپ يانغان جەڭچىنىڭ،
قارىڭا، قەلبىدە سويگۈ-ئىنتىلىش...

«مارشالنىڭ ئۆلۈمى» كىنو فىلىمىنى كورگەندىن كېيىن...

جانىنى ئالقانغا ئېلىپ ياراتسا تاڭ،
تاڭ نۇرى ئاڭا بۈگۈن يار بولمىدى.
ئاچسا يول گۈلزارغا، چاتقاللىنى كېسىپ،
ئاخىرى ماڭغىلى يول بار بولمىدى.
قاتمۇ-قات تۆھمەت تېغى باستى ئۇنى،
دادىغا يېتىپ سورارلار بولمىدى.
ۋادەرىخ، كەتتى ئۇنىڭ كوزى ئوچۇق،
تۆھپىنى تۆھمەتلىسە كار بولمىدى.
شۇقارا ئونيىل ئىچىدە نە ئۈچۈن،
ياۋ خوشال، دوستقا ۋاپادار بولمىدى؟

1981- يىل 25- مارت. بېيجىڭ.

مۇشۇكنىڭ «گۇنايى»نى چاشقاندىن ئىگەللەش

ئابدۇللا توختىياز

بۇرۇنقى زاماندا يولۋاس پادىشا، مايمۇن ۋەزىر، مۈشۈك ئامبارچى ئىكەن. پادىشا ئادىل ئىكەن، ۋەزىر ئالدامچى ئىكەن.

پادىشا يۇرتنى ئادىل سوراپتۇ، ۋەزىرلەر ھوقۇق ماراپتۇ، مۈشۈكلەر خەزىنىگە ياخشى قاراپتۇ. ئەل ئاۋاتلىشىپ، خەلق بېيىپتۇ، دۆلەت كۈچىيىپتۇ، مۈشۈكنىڭ تىرىشچانلىقى پادىشاغا راسا ياراپتۇ، لېكىن قارانىيەت ۋەزىرلەر ياماندىن ماراپتۇ. يىللار ئۆتۈپ پادىشا قېرىپتۇ، ئۇزۇن يىل ئىشلەپ ھېرىپتۇ، ماغدۇرى كېتىپ بېشى قېيىپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشا بىر يامان چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە پادىشا ئاتتىن يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. پادىشا كۆرگەن چۈشىدىن قورقۇپ چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ، ھەسرەتچېكىپ ھەر تەرەپكە تولغىنىپتۇ. ۋەزىرلەرنى يىغىپ بۇ يامان چۈشنىڭ تەبىرىنى سوراپتۇ. پادىشانىڭ تىلىدىن شېكەر، دىلىدىن زەھەر تېمىپ تۇرىدىغان مايمۇنخان ناملىق بىر ۋەزىرى بار ئىكەن، ئۇ كۆزەينىكىنى تۈزەشتۈرۈپ، ئاغزىنى پۇرۇشتۇرۇپ سۆز باشلاپتۇ:

— پادىشانىڭ ئاتتىن يىقىلغانلىقى، — دەپتۇ ئۇ ھىلىگەر كۆزلىرىنى ئويناتتىپ، — ئۇنىڭ ئىشىنىڭ توسالغۇغا ئۇچرىغانلىقىدىن، ھازىرچە بۇ چۈش بولسىمۇ، كەلگۈسىدىكى رىيالىق. شۇڭا، ھازىردىن باشلاپ تەدبىر قوللىنىپ، توسالغۇلارنى ئېلىپ تاشلاپ، يولنى راۋانلاشتۇرۇش كېرەك.

— ۋەزىرنىڭ سۆزى توغرا، — دەپتۇ باش ۋەزىر قوشۇمچە قىلىپ، — ھازىر مۈشۈك كۆرۈنۈشتە ياخشى ئىشلەۋاتقاندەك قىلسىمۇ، ئەمما كېچىلىرى ئۇخلىماي مارىلاپ يۈرىدۇ، ئېھتىمال پادىشاغا ئورا كولاۋاتسا كېرەك.

باشقا ۋەزىرلەرمۇ چۇقان كۆتۈرۈپ، بۇ سۆزنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى تەستىقلاپتۇ.

— يېنىكلىك قىلساق بولمايدۇ، — دەپتۇ پادىشا چوڭقۇر خىيالسۈرگەن ھالدا، — باشقىلارنىڭ ئىنكاسىغا قارىغاندا، «بىزنىڭ مۈشۈكلىرىمىزنىڭ ھەممىسى ياخشى»، ئۇلار كېچىسى ئۇخلىماي غەزىنىگە ئوغرىلىققا چۈشكەن چاشقانلارنى تۇتۇپ، خەزىنىنى قوغداۋاتىدۇ، دېيىشىدۇ. لېكىن سىلەرنىڭ گېپىڭلار ئويلىمىغان يەردىن چىقتى.

پادىشانىڭ بۇ سۆزىدىن ۋەزىرلەرنىڭ چالىمىسى سۇغا چۈشۈپتۇ. لېكىن ئۇلار

زادىلا جىم ياتماپتۇ. ھەركۈنى مۈشۈك ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ بىرسى «مۈشۈك ئوغرىلىق قىلىۋاتىدۇ» دېسە، يەنە بىرسى «ھوقۇق تارتىۋېلىشقا تەييارلىق قىلىۋاتىدۇ» دەپتۇ. ئاخىرى پادىشا مۈشۈكنىڭ ئەنزىسىنى تەكشۈرۈشنى ۋەزىرلەرگە تاپشۇرۇپتۇ. ۋەزىرلەر قانچە تەكشۈرۈپ باقسىمۇ مۈشۈكتىن ئەيىپ تاپالماپتۇ. ئاخىرى مۈشۈكنىڭ ئەنزىسىنى چاشقانلاردىن ئىگەللىمەكچى بوپتۇ. چاشقانلار «مۈشۈكتىن ئىنتىقام ئېلىشنىڭ پۇرسىتى كەلدى» دەپ بىلىپ، ئۆز ئارا مەسلىھەتلىشىپ، كېچىسى ئۇخلىماي غەزىنىنىڭ تاملىرىنى تېشىپ، بىرقانچە يوچۇق ئېچىپتۇ، ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي شىكايەت قىلىشقا باشلاپتۇ.

— مانا بۇ مۈشۈكنىڭ غەزىنىنى ۋەيران قىلىش ئۈچۈن ئاچقان توشۈكى،— دەپتۇ بىر چاشقان.

— مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم،— دەپتۇ يەنە بىر چاشقان،— ۋەزىر مۈشۈ توشۈك ئارقىلىق خەزىنىدىن نۇرغۇن قىممەت باھالىق نەرسىلەرنى ئوغرىلاپ كەتتى.

— مۈشۈ توشۈك ئارقىلىق سۇ باشلاپ، خەزىنىنى ۋەيران قىلماقچى بولدى،— دەپتۇ يەنە بىرى.

— مۈشۈك ئەزەلدىن تارتىپ كېسەل مىكروبى تارقىتىپ كېلىۋاتىدۇ، ئۇنى يوقاتمىساق، ئالەمنى ئاغرىق-سىلاق باسىدۇ،— دەپتۇ يەنە بىرى.

چاشقانلارنىڭ شىكايىتىدىن مايمۇنخان باشلىق ۋەزىرلەر ئىنتايىن خوشال بولۇشۇپتۇ، ئۇلار دەرھال چاشقانلارنى تەشكىللەپ، بىر مۇنچە يالغان ماتېرىياللارنى توپلاپ، پادىشاغا يوللاپتۇ. مايمۇنخان باشلىق ۋەزىرلەر يوللىغان ماتېرىيالىنى كۆرۈپ پادىشا ئىنتايىن غەزەپلىنىپتۇ، بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، مۈشۈكنى ئامبارچىلىقتىن ئېلىپ تاشلاپ، بىر قېرى چاشقاننى ئامبارچىلىققا بەلگىلەپتۇ.

بۇنىڭدىن خوشاللانغان چاشقانلار غەلىبە شەنىگە بىرقانچە كۈن مەشرەپ ئويناپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ، غەزىنىنىڭ ھەممە تەرىپىنى تېشىپ، ھو تېمە-توشۈك قىلىۋېتىپتۇ. بۇ توشۈكلەردىن خالىغانچە ئاشلىق ۋە باشقا نەرسىلەرنى ئوغرىلاپ، ئۆز ئۆيلىرىگە توشۇپتۇ. بۇنىڭغىمۇ قانائەتلەنمەي، ئېرىق-ئۆستەڭلەرنى تېشىپ، غەزىنىگە سۇ باشلاپ، غەزىنىنى ۋەيران قىلىپ، لاي ئاستىدا قالدۇرۇپتۇ. غەزىنىگە باشلىغان سۇ پادىشا ئوردىسىغىمۇ ئېقىپ كىرىپ، ئوردىغىمۇ چوڭ خەۋپ يېتىپتۇ.

— بۇ نېمە ئەھۋال؟— دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— نېمە ئەھۋال بولاتتى،— دەپتۇ مايمۇنخان ۋەزىر،— مۈشۈك تېشىپ قويغان توشۈكتىن سۇ كىرىپ ئوردىنى ۋەيران قىلىۋاتىدۇ.

پادىشانىڭ بېشى گاڭگىراپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي قاپتۇ.

پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، چاشقانلار پادىشا سارىيىنىمۇ تېشىپ كىرىپ، خان ئوردىسىدىن ئورۇن ئېلىشىپتۇ. پادىشا سارىيىدىكى نازۇ-نېمەتلەرنى ئوزى يەپ، ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى ئوغرىلاپ ۋەزىرلەرگە ئەچىقىپ بېرىپتۇ، چاشقان بەدىنىدىكى مىكروپ ئوردا ئىچىگە تارقىلىپ، پادىشا كېسەل بولۇپ يېتىپ قەپتۇ.

بۇنى كورگەن ۋەزىر مايمۇنخان تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپتۇ. ئۇ چاشقانلارنىڭ قىلمىۋاتقان ئىشلىرىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەپتۇ ۋە كوز قىرىدا ئىشارەت قىلىپ، پادىشا ياتقان ئۆيىنى كورسىتىپتۇ.

ۋەزىرنىڭ مەقسىدىنى چۈشەنگەن چاشقانلار بىر كېچىنىڭ ئىچىدە پادىشا ياتقان ئۆينىڭ تېگىنى تېشىپ، تامنى ئۆرۈۋېتىپتۇ.

بۇ ئەھۋالغا مۈشۈكلەر چىداپ تۇرالماپتۇ. ئۇلار بىردەك ھەركەتلىنىپ پادىشانىڭ ئۈستىگە يىقىلغان تامنىڭ تاش-كېسەكلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، پادىشانى قۇتقۇزۇپ قېپتۇ. تەرەپ-تەرەپتىن ھۇجۇم باشلاپ، ياۋۇز نىيەت چاشقانلارنى يوقىتىپ، يۇرتقا تىنچلىق ئورنىتىپتۇ.

ئالدامچى ۋەزىرلەرنىڭ ياۋۇز نىيىتى ئاشكارىلىنىپ، خەلق-ئالەم ئالدىدا رەسۋا بوپتۇ. ئەنە شۇنىڭدىن باشلاپ، خەلق خوشاللىققا چۆمۈپتۇ، دۆلەت باياشاتلىققا قاراپ مېڭىپتۇ.

ھاياتنىڭ قىممىتى

ساۋۇت رۇزى

شاخ-شاخلاردا كوز چاقنىتىپ جۇلالاپ،
قىزىل ئالما بېزەكلەپتۇ باغلارنى.
شوخ شامالدا ئۇنىڭ خۇشخۇي پۇرىقى،
قاپلىۋاپتۇ ئېتىز، يايلاق، تاغلارنى.

بۇيەر ئىدى تونۇگۇنلا قاقاس چول،
ئالما تۇگۇل بىر تۈپ گىيا يوق ئىدى.
بۈگۈن بۇيەر ئەجەپ كوركەم تۈس ئاپتۇ،
نەگە بارساڭ ساپ ھاۋادا گۈل ھىدى.

چولدە شۇنداق گۈزەل باغلار ياراتقان،
خەلقىمىزنىڭ ئىشچان قولى-مېھنىتى.
ھور ۋەتەننى ساپ تەر توكۈپ تېخىمۇ،
گۈلزار قىلىش بۇ ھاياتنىڭ قىممىتى.

شېئىرلار

مەھەممەت ئېمىن

رەيھان بەرگىدە شەبنەم...

ئۈنچىدەك چاقنايدۇ شەبنەم تاڭدا رەيھان بەرگىدە،
ئەسلىتىپ خالىنى ھۆرنىڭ، ئۆز نازاكەت ئىلكىدە.

دىمە ئۇ غايىپ، تومۇزنىڭ ئاپتىۋى چۈشكەن مىنۇت،
جىلۋىسى قالغاي شەپەقتەك چوغلىنىپ نۇر ئەكسىدە.

مەھلىيا قىلماق يۈرەكنى گۈلگىلا باقى ئەمەس،
تۇرسا باپ بىللە، ھۆسنىن قوشقان گۈزەللىك تەختىدە.

دىلبىرىم، باقما سىڭا يان، كىم دىگەي ھۆرنى گۈزەل،
تۇرمىسا ئايدەك يۈزىڭدە يارىشىپ خال مەڭزىدە.

گۈل بولۇپ تۇرغاي يۈرەك رەيھان بولمىسا ياپراقلىرى،
ئويغۇتۇپ دۇنيا مۇھەببەت ئىشقى ئوتلار قەلبىدە؟

ياسىنار كۆركەم كېلىندەك رەڭمۇ-رەڭ گۈللەر بىلەن،
ئويلىغىن ئۇنسىز باھارنىڭ نەدە كۆركى ئەسلىدە؟

شۇڭا، ئەي شەبنەم، گۈزەللىك شاھىنى رەيھان دىسەم،
سەن ئۇنىڭ تاجى، نۇرانە چاقنىغان گۈل پەسلىدە!

چۈشسە ئۇسسۇلغا كېپىنەك، باشلىسا بۇلبۇل ناۋا،
چاچىسەن تىللا، ئۇچۇملاپ، ئۆزگى ئىنئام تەرقىدە.

شېر نە-بال يىغماققا ھەسەل ھەرىسى سويسە چېچەك،
سۇنىسەن ياپراقنى زۇمرەتجام قىلىپ ئەي، بەزمىدە.

شائىرلىق، ھوسنىڭگە شەيدا، ئەي گۈزەل تاڭ شەبنىمى،
نۇرلىنىپ چاقنا تېخىمۇ، سېنى كۈيلەي نەزمىدە.

نوزوگۇم

تۇغۇلۇپ ئەل زارىدىن،
يوقسۇلنى جەڭگە باشلىدىڭ.
تىغ ئۇرۇپ تۈن كۆكسىگە،
دۈشمەننى گورغا تاشلىدىڭ.

چۇچۇپ جاھالەت قوزغۇنى،
سالدى چاڭ دەھشەت بىلەن.
ھۆرلۈك-ئادالەت لاچىنى،
بولدى قان ھەسرەت بىلەن.

جان تىكىپ، ئالتۇن دىيارغا
تىكلىدىڭ ھۆرلۈك تۇغى.
بولدى كۆل قۇللۇق كىشەنى،
ئۇلغىيىپ ئارمان چوغى.

ساپ قېنىڭ تاردىخقا سالدى،
شان قوچۇپ ئوچمەسكە ئىز.
يادىڭ ئېتەر نامىڭنى مەڭگۈ،
ئەركە تەشنا خەلقىمىز.

لاچىن قىقاسلىرى

جەڭگە چىللاپ جاراڭلىق ناخشاڭ،
ئويغۇتىدۇ ئۇپۇق قىزىنى.
چاقناپ بەستىڭ شەپەق ئەكسىدە،
بويلار كۆزۈڭ ياتلار ئىزىنى...

چاقماق سىڭگەن قىقاسلىرىڭغا،
قولاق سېلىپ سۈرىمەن خىيال.
شېرغا ئاشىنا كۆڭلۈم بېغىدا،
ئۈمىت بىخى كۆكلەر بىمالال:

زەپەرگە يارمەردانە ناخشاڭ،
ئۆزۈتىدۇ كۈننى تاغ تامان.
ئاي قەسىرى كەلسە لەرزىگە،
پەرى تىڭشار زوقلىنىپ ھامان...

سالسام قىقاس سېنىڭدەك مەغرۇر،
تىترىسە ياۋ خۇددى توشقاندەك؛
بولماس ئىدىم ئىجات غەزنىگە،
داتلىماس گاھ خەنجەر قوشقاندەك!

ھىسسىيات ئۇچقۇنلىرى

سىدىق قاۋۇز

كەزدىم مەن دىيارىم گۈلشەنلىرىنى،
گۈلۈستان باغرىغا باغرىمنى ياقتىم.
تەبەت چاقىردى سوھبەتكە مېنى،
ئوتلۇق ھىس- تۇيغۇلار مەۋجىدە ئاقتىم ...

بۇلاق

زېمىنىمنىڭ تەكتىدىن قايناپ ئېتىلىپ،
تېنىمسىز ئوخچۇيدۇ بۇلاقلاردىن سۇ،
چىمەنلەر لىۋىگە سويۇپ شادىمان،
گۈلباغلار قوينىغا ئاقار دائىم ئۇ.

مەن دىسەم: تەشنالار شىپاسى بۇلاق،
كۈيلىسەم شەنىڭنى قانمايمەن ئەبەت.
ئۇ دىدى: ئەي شائىر، تەرىپكە لايىق،
ئانا يەر، ئۇ ماڭا بەرگەننىغۇ شەرۋەت ...

قار سۇيى

«سۇلدۇرار گۈللەرنى تومۇز قىزدىغى،
مايسىلار لەۋدىنى ئېچەر گەز-گەز چاك.
قار سۇيى، سەن بىلەن ياشنار گۈل-گىيا،
مۇراتقا يېتىدۇ چاڭقاق زېمىن-خاك...»

دېگەنتىم ئاشۇنداق، دېدى قار سۇيى:
— ئانىمىغا مۇناسىپ ئەمەس بۇ سۈپەت.
شەرۋەتكە ئايلىنىش نەدىدى ماڭا،
گەر قۇياش نۇرىدىن ئالمىسام مەدەت...

مەرۋايىت بىلەن شەبنەم

— ئالدىمدا خەسكىمۇ ئەرزىمەس شەبنەم،
دېگەنتى مەرۋايىت كوز سېلىپ قىيا.
— ياق، —دېدى شەبنەمۇ ئاڭا جاۋابەن،
سورايلى كىمگە بەك ئامراق گۈل-گىيا؟...

ئاھاتكى مەرۋايىت سويەمەس غۇنچىنى،
بولالماس شەبنەمۇ ئۇنچە- مەرۋايىت.
ئوز ئارا كەمسىتىش نە كېرەك ئىدى،
ئەمەسمۇ ھەر خىسلەت ئوزىگە لايىق؟...

گۈل ۋە يامغۇر

شاتلىنىپ گۈل-گىيا دېدى يامغۇرغا:
— تامچىڭىز ياشناتتى گۈلۈم بەرگىنى.

— باھارغا رەھمەت ئېيت، —دېدى يامغۇرمۇ، —
ئۇنىڭسىز مەن نەدە، ئويلاپ باققىنى؟...

قېرىنداش ۋە ئۈچۈرگۈچ

— دوستلۇقنى خالىدىڭ نىچۈن مەن بىلەن؟
قەلەمگە ئۈچۈرگۈچ قويىدى سوئال-سوز.
— چۈنكى سەن خاتانى تۈزەشكە قابىل،
دېدى-دە، قېرىنداش تىكتى ئاڭا كوز.

ئويلۇدۇم: «ئىنسانلىق تەبىئىتىدە،
بولالماس بەزىلەر قېرىنداشچىمۇ.
كىمىردىن مېھرىنى ئۈزمىگەنلەرگە،
قېرىنداش خىسلىتى ياخشى ئۈلگىمۇ؟!...»

شىرە بىلەن ئورۇندۇق

شىرەگە ئېيتتىمكى ئورۇندۇق مەيۈس:
— بەختىڭ بار، ھەممىدىن مۇتەۋەر، باسەن،
قۇچمىغىڭ نىمەتكە تولغان غەزىنە،
تارتما ئۈدازەر- ئۈنچە، چاقنىغان ئايسەن.

— يىغىندا، مەكتەپتە، ئويدە، باغچىدا...،
خىزمىتىڭ ۋە توھپەڭ كوپ، ئارتۇق مەندىن،
ئىككىمىز بىر تۇققان ئەمەسمۇ ئويلا،
مۇساپىر بولارمەن ئايرىلسام سەندىن؟...

بىراق، مەن—قەدىرسىز، ئىنسانلار ئۈچۈن
ئورۇندۇق بولۇشتىن يوق ئىشىم بۆلەك...
— بۇرادەر رەنجىمە، —دەپ ئېيتتى شىرە،
كىشىلەر يايرامتى بولمساڭ يولەك؟

سوئالدىن مۇقەررەر سوئال تۇغۇلار،
ھالىڭكى تەپەككۇر يەتمىگەن چەككە،
ئەشۇنداق تەقسىمات قىلىنسىمۇ تۇرمۇش،
چاھاندا ھېچنەرسە ئەمەستۇر يەككە...

تەشەككۇر

باغدەيدۇ: گۈل بىلەن ھۆسن-جامالىم،
گۈلدەيدۇ: ھۆسنىڭنى ماڭا گۈل بەرگەن.
ياغدۇردى باغۋەنگە ئورتاق تەشەككۇر،
دېمەك ئۇ باغ ياساپ، قىزىلگۈل تەرگەن.

كەمتەرلىك

مەن دېسەم: ئاي يورۇق، كېچىگە سۇلتان،
ئۇ تۈننىڭ چىرىغى، ھۆسنى سۈتتەك ئاق.
ئاي دېدى: ئۇخشاندىن ئەمەسمەن خالى،
قارا داغ كورىسەن، قېنى ماڭا باق...

دەل-دەرەخ خىسلىتى

جاھاننىڭ زىننىتى—كوركى ئەي دەرەخ،
تەبىئەت سەن بىلەن ياساندى پۈزۈر.
قاچاندا، قەيەردە بولمايلى مېھمان،
يايرىغاي سايەڭدە كۆڭۈل بەھۇزۇر.

قوغدايسەن مۇھىتنى پاسىۋان بولۇپ،
كىيىمدۇ جەزىرە، تاغلار سەندىن تاج.
ئەڭ كىچىك چوكىدىن ئىمارەتكىچە،
بار ساڭا ئالەمدە قانچە ئېھتىياج.

توت پەسىل ھاياتلىق زوقىنى سۈرۈپ،
ياشايدۇ ئىنسانلار سېنىڭ بىلەن شات.

باھاردا گۈل، يازدا بېرىسەن مېۋە،
ئا يازدا ئوت...سەن بار چەكمەيمىز پەريات.

سىڭدۈرگەن تېرىقچە ئەجرىمىز ئۈچۈن،
ئالىمىز سېنىڭدىن تاۋۇزدەك بەھىر.
يېتىلسە بىزدىمۇ سەنكەبى خىسلەت،
مەئىشەت تاپاتتى بۇ ئۇلۇغ دەۋر.

★

دىلىمغا كۆچ ئالدىم شېرىدىن سوھبەتتىن،
كەمتەرلەر خىسلىتى بولدى يار، ئۈلگە.
تەمەننا تەختىگە ئوت ياقمىن سىدىق،
ھاياتلىق بوستانى ئورالسۇن گۈلگە.

شېئىرلار

قەلەمگە

مەمەتئەيسا قۇربان

تەرك بولۇپ شېرىدىن ئۇيقۇمۇ،
قانچە كېچە ئۆتەر سەن بىلەن.
غۇنچە بويلۇق ئىلھام قىزىنى،
تەپەككۇرۇم كۈتەر سەن بىلەن.

سېنىڭ بىلەن ئىجات بېغىنى—
ھۇزۇرلىنىپ قىلار مەن سەيلى.
ھاياجاندا ئۈزەر مەن تاللاپ،
دوستلۇرۇمغا قىپ-قىزىل لەيلى.

سېنىڭ بىلەن سىرداشتۇر ماڭا،
خاك قويىنىدا كومۇر قازغانلار.
سا ليۇت ئوخشاش گۈللەر چاچرىتىپ،
ئويناۋاتقان پولات بازغانلار؛

سېنىڭ بىلەن مۇڭداشتۇر ماڭا،
يەر تىلغىغان دېخان مەرتلىرى.
سېنىڭ بىلەن قۇچاق ئاچىدۇ،
مول ھوسۇللۇق ئېتىز رەتلىرى؛

سېنىڭ بىلەن سويۈملۈك ماڭا،
مېھىر كوزىدە ئەلگە باققانلار.
بۇلۇتلارنىڭ يېرىپ كوكسىنى،
بۈركۈت ئوخشاش قانات قاققانلار؛

سىنىڭ بىلەن يولداشتۇر ماڭا،
ئالىم، دوختۇر، شائىر، پادىچى.
سېنىڭ بىلەن دىلداشتۇر ماڭا،
ئارتىست، ساتىراچ، موزدۇز، تاقىچى.

ئۇچماقتىمەن يۇلتۇزلار ئارا،
سېنىڭ بىلەن ياساپ گاڭ قانات.
كوز ئالدىمدا ئىلىم باھارى،
گۈزەل ناخشا، بەختىيار ھايات....

سېنى سويدۇم، سەن ئۈچۈن كويدۇم،
يېزىپ تالماس پولات قەلىمىم.
يارىتىمەن شاھ ئەسەرلەرنى،
بۇ ئىرادەم، يۈرەك قەسىمىم.

پارچىلار

تالانت دېمە ئۇسسىمچىلاپ سىققانىنى،
ئىلھام دېمە سىزغان سۇدەك چىققانىنى.
تەبىئىلىك بولماي، نە دە چىن ئەسەر،
ئىجاتكارمۇ دېمە بەرەي يىققانىنى.

كىبىر، مەنسەپ بوپتۇ ساڭا ئات،
مەغرۇرانە ئاڭا مىنىپسەن.
ئەشۇ پەيلىڭ ئەلگە ياقمىغاچ،
گال پىچاقتەك كەسمەي، چېنىپسەن.

رۇبائىلار

ئابدۇرېھىم ئېلى

چېقىمچىلار چېقىپ نۇرغۇن كىشىنى،
قىلدى ۋەيران كىشىلەرنىڭ ئىشىنى.
باشقىلارغا ئورا كولاپ ھەر زامان،
ئوزى چۈشتى، يىدى ئاخىر بېشىنى.

❖ ❖

كىم بولسا يىگىنىدە قۇدۇق قازغۇچى،
ئالىمۇ، شائىرمۇ ياكى يازغۇچى؛
ئەجرىدىن قولىغا چۈشەر بىركۈنى،
تەلىسىملار قەسرىنىڭ ئالتۇن ئاچقۇچى.

ۋىژداندۇر ئىنسانۇ-ھايۋاننىڭ پەرقى،
ھەرزامان قىممەتساپ ئالتۇننىڭ نەرقى.
چىن ئىنسان ،ساپ ئالتۇن ئوزگەرمەس پەقەت،
گەرتەتۇر بولسىمۇ پەلەكنىڭ چارخى.

❖ ❖

يازدوستۇم، ۋەتەنگە قەسىدەڭنى ياز،
شائىرسەن بۈرچۈڭنى، نەسىبەڭنى ياز.
ياشلىغىڭ، ھاياتىڭ پۈتەر بىركۈنى،
ئانغىچە ئىلھامىڭ كانلىرىنى قاز.

يۇرتۇمغا زىيارەت

ئابدۇغېنى تۇرسۇن

ئۆتكەن يىلى يازدا كۆرمىگىلى 9 يىل بولغان ئانا يۇرتۇم كېرىيە ناھىيىسىگە باردىم. پارتىيىمىزنىڭ يېزىلارغا قاراتقان ئىقتىسادىي سىياسىتى كىشىلەرگە چەكسىز ھاياتى كۈچ، جاسارەت بېغىشلىغانلىقىنى؛ يۇرت ھۆسنىدە يېڭىچە قىياپەتنىڭ، غايەت زور ئۆزگىرىشلەرنىڭ بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئامبۇر تۇتقان قولۇمغا قەلەم ئېلىپ، بۇ شېئىرنى يازدىم...

ئۆيتوغراق

ئۆيتوغراق خۇسۇسىدا سۆزلەي دېسەم گەپ تولا،
شەرۋەت ئاقتى لېۋىمدىن يېسەم توغاچ، شاپتۇلا.
يۇرت قۇچىقى بۆلەكچە گۈللىنىشكە مېڭىپتۇ،
قۇمنى چەكلەپ ئورمانلار، ئاپەت بېلى سۇنۇپتۇ.
توققۇز يىلنىڭ ئالدىدا بارغىنىمدا شۇ يۇرتقا،
ئۇساپ كېتىپ تەلپۈنگەن سۈيى ئاچچىق قۇدۇققا.
ھازىر ئۈستەڭ چېپىلىپ، سۈزۈك سۇلار ئېقىپتۇ،
باغ، ئېتىزلار، مايسىلار... ئەمدى سۇغا قېنىپتۇ.
دېھقانلاردا غەيرەت زور، غەم-قايغۇدىن ئەسەر يوق،
بۇ يۈكسىلىش، ئۇتۇقتىن رازى بولدۇم مەن تولۇق.

«تاختا كۆۋرۈك» ئىلھامى

مىنىپ تۆمۈر بۈركۈتكە سەيلى قىلىپ ئاسماندا،
يۇرتقا كەلدىم ھاردۇقۇم چىقتى مۇشۇ بوستاندا.
گۈزەل يۇرتۇم كېرىيىنىڭ كېلىپ مەمۇر چاغلىرى،
ئالما، ئانار، شاپتۇلغا لىق تولۇپتۇ باغلىرى.
«تاختا كۆۋرۈك» سەيناسى باشقىچىلا ئاۋاتكەن،
مانتۇ، پولۇ، گۆشگىردە... تەمى ھەسەل، ناۋاتكەن.
ئېلىم-سېتىم ئىشلىرى گۈللىنىپتۇ باشقىدىن،
ئەل-جامائەت دەۋرىنى ماختايدىكەن ئىشقىدىن.
بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندە خۇشاللىقىم جۇش ئۇردى،
يېڭىۋاشتىن ئىلھامىم ئېتىچاپتى-پۇشقۇردى...

گۈزەل يۇرتۇم

ئىسسىل قاشتاشىمۇ سەندەك يوق...

ئەبەي مەتنۇرۇللا

بولۇپمەپتۇن گۈزەل يۇرتۇم سېنىڭ ھۆسنى-جامالىڭغا،
قۇياشلىق تاغدا گۈل ئاچقان، يېتىلگەن بوي-كامالىڭغا،
ھاياجاندا نەزەر سالدىم، قونۇپ ئىلھامدا تالىڭغا،
بولۇپ قۇش سايرىدىم كۆيگەچ چېچەك پەسلى-باھارىڭغا.

كېتىپتۇ جۇت-شىۋىرغانلىق زىمىستان چاغلىرىڭ يۇرتۇم،
تەبىي ئۆزگەلەم بوپتۇ قۇچاغىڭ-باغلىرىڭ يۇرتۇم،
ئىسسىل قاشتاش كەبى نۇرلاپ، يوقاپتۇ داغلىرىڭ يۇرتۇم،
زامانقا تىقاچ بولەكتىن كۈچ سېنىڭ غەيرەت-مادارىڭغا.

قەلەم ئەھلى ئەقىل-ئىدراكىدىن بەرسە ساڭا زىننەت،
كۆلۈچ ئويناتسا مەرت ئىشچى بالاڭ ئەيلەپ راسا ھىممەت،
دېھقان مەردانە روھىدا قىلىپ پەرھاتچە جەڭ-مېھنەت،
زەپەر مارشىنى چېلىپتۇ بۈگۈن نەغمە-ناۋايىڭغا.

جەمى لەۋ كۈلكىچان، دەۋران ئۈچۈن رەھمەت ئېيتەر ئىزھار،
كۆرۈنمەيدۇ قېرى-ياش چېھرىدە غەم، شادىمانلىق يار،
قۇچاغلاپتۇ سېنى-ئەلنى «باياشات» نامىلىق دىلدار،
ئىشەندىم ھېچ ئۇزاق قالماي يېڭى مەنزىلگە بارارىڭغا.

ئېزىز يۇرتۇم كۇئېنلۇن سۇمرۇغدەك شوخ قانات قاققىن،
يۇرۇڭقاش دولقۇنى ئوخشاش مەۋج ئۇر، توختىماي ئاققىن،
داۋام ئەگەش، ئىزدىن ماڭ، شەرەپ-شان غۇنچىسى تاققىن،
ئۇلۇغ كومپارتىيە شۇ غەمگۈزار دەم-غەمگۈزارىڭغا.

يېڭى ئىرادە

ئابدۇۋېلى ئىسمايىل

پارتىيە، خەلق بەردى يېڭىدىن ھايات بىزگە،
چېنىقمىزنى ياشارتىپ، بەردى كۈچ- قۇۋۋەت بىزگە.
قىلدى توغرا بىرتەرەپ خاتا-ناھەق ئەنزىنى،
قايتىپ كەلدى قايتىدىن «يولداش» دېگەن ئات بىزگە.

ئۆكچى، بۇزۇق، داشقال دەپ ئاتىشاتتى ئۆتكەندە،
چېتىلاتتى قۇيرۇققا ئايال بىلەن پەرزەندە.
ئۇرۇق-تۇققان، دوس-ياران بىزئۈچۈن پاراكەندە،
ئۈزمەي تاكىدىن ئۈمىتنى، ياربولدى سابات بىزگە.

ئاخىر باقتى ئۈمىتمۇ، ئۈمۈدمىش تومان تارقاپ،
كوردۇق باھار نۇرىنى، پارلىدى كۆلۈپ ئاپتاپ.
يەتتۇق بەخت قەدرىگە، غەملەردىن كوڭۈل توختاپ،
توغرا، ئادىل سىياسەت كەلتۈردى نىجات بىزگە.

ھەقىقەتنىڭ ئۇلچىمى بىلەن ئادىل ئاقلاندۇق،
روھىي يۈكتىن قۇتۇلۇپ، بەتناملاردىن پاكلاندۇق.
پارتىيىدىن، خەلقتىن مىڭ ھەرتىۋە شاتلاندۇق،
ئۆرغۈپ كەتتى روھىمىز، چىققاندەك قانات بىزگە.

قاشكو تىردىپ ئارقىغا قارىمايمىز ھەرگىزمۇ،
ئەسلى خاتا- سەۋەندىن بولالمىغان پاك بىزمۇ.
(ساقلانمىغان خاتادىن ئۇلۇغ پارتىيىمىزمۇ،)
ئىمناق ئالغا باسىمىز، ئۆتكەن ئىش ساۋاق بىزگە.

ئىشلە يىلى دەپ تەڭ-تۇشلەر قولىمىزدىن تۇتۇپتۇ،
قاراپ باقساق ئەتراپقا ئىشلار قايناپ كېتىپتۇ،
ئويلاپ كورسەك ئەل بۈگۈن قەدرىمىزگە يېتىپتۇ،
يۇرتنىڭ ھورمەت، ئىشەنچى ئەمەسمۇ دەت بىزگە؟

ئۈمىتقىلار بىزلەردىن يېڭى تۆھپە دەۋرىمىز،
يېڭى تۆھپە قوشۇشقا شىجائەتلىك قەلبىمىز،
سەرپ بولسۇن خەلققە ئەندى قالغان ئۆمرىمىز،
ئاقلىماساق ئۈمىتنى، نومۇس ھەم ئۇيات بىزگە.

ئىككى غەزەل

نىمەتۇللا ئەبەيدۇللا

(1)

ۋەتەننىڭ سويگۈسى، دوستۇم، جىمىكى سويگۈدىن قىممەت،
ۋەتەن سويمەك-كىشى ۋىجدانىغا لايىق ئىسىل خىسلەت.
بۇ خىسلەت، سويگۈ «لاپ-قاپ»تا ئەمەس، ئىشتا بولۇر زاھىر،
بۇ يولغا كىم قەدەم قويسا، كېرەك جۈرئەت بىلەن ھىممەت.
ۋەتەننى گۈللىتىشكە كۈچ چىقارماس بولسا قول، پۇت، تەن...
بېرىش لازىم ئەمەس ئۇنداق ھورۇننىڭ مەيلىگە پۇرسەت،
دىلىڭ بولسا تېنىڭنىڭ لەشكىرىگە باشچى، بايراقدار،
بولەكچە ئۆرگىمغاي يۇرت خىزمىتىگە ئىشتىياق، غەيرەت.
يىگىتلىك بۇرچى ئاقلاشتۇر ۋەتەننىڭ قەرزىنى دوستۇم،
كۆپايە قىلغۇسى مىڭ باش بېرىپ ئالغانىدا بىر رەھمەت.
نىسىپ بولسا ئەگەر شۇ بەخت، ۋەتەنگە جان پىدا قىلساڭ،
ئومۇر مەناسىچۇن ھېچبىر ئىزاھقا قالمىغاي ھاجەت.

(2)

ۋەتەن «ئوغلۇم» دىگەي دوستۇم، خەلقنىڭ دىتىغا ياقساڭ،
كويۇپ ئەلنىڭ ئوتىدا بىر ئومۇر سەن سۈيىدە ئاقساڭ.

سۆيەر ئەل ئەلگە كۆيگەننى، ئۇنۇتماس ياخشى قىلغاننى،
ئەبەدكە ساقلىنار نامى، كى تارىخ بېتىگە باقساڭ.

ۋەتەن ئىشقىدا پەرۋانە بولالايسەن دىلىڭدىن گەر
خۇسۇسى مەنپەئەتنىڭ چاھلانە تەختىنى چاقساڭ.

ۋەتەندىن ئايرىلىپ كۆرگەن ھالاۋەت ئەسلى خارلىقتۇر،
بولۇپ شاھ مەيلى ئىززەت كۆكىدە مەغرۇر قانات قاقساڭ.

بەخت ئۇندىن زىيادە بولمىغاي مېھنەت-ئىجادىڭدىن
ۋەتەننىڭ كۆكسىگە ھەر يىل يېڭى گۈلدەستىلەر تاقساڭ.

گۈزەل يېپەك ۋادىسى

ئوبۇلقاسىم مەتنىياز

گۈل-گۈلىستان دالاسى،
ساپ يېقىملىق ھاۋاسى،
يۈرەكلەرنىڭ داۋاسى،
گۈزەل يېپەك ۋادىسى.

بۇلبۇلىستان باغلىرىڭ،
بايلىق كانى تاغلىرىڭ،
قىش-ياز، باھار چاغلىرىڭ،
گۈزەل يېپەك ۋادىسى.

ئالمىلىرىڭ ھەسەلدەك،
قوغۇنلىرىڭ شېكەردەك.
ئانارلىرىڭ گۆھەردەك،
گۈزەل يېپەك ۋادىسى.

مالغا تولغان يايلىغىڭ،
شېردىن قېتىق-قايمىغىڭ،
مول چىملىق يۇرت-ئايمىغىڭ،
گۈزەل يېپەك ۋادىسى.

لالىزارلىق بويلىرىڭ،
ياڭرار ناخشا كۈيلىرىڭ،
قاينار مېھنەت تويلىرىڭ،
گۈزەل يېپەك ۋادىسى.

قاشتېشىنىڭ كانىسەن،
گۈزەللىكنىڭ شاھىسەن.
ئەلنىڭ شەرەپ-شانىسەن،
گۈزەل يېپەك ۋادىسى.

زەپەر تۇغى ئۈستۈڭدە،
تاڭ جىلۋىسى كۆكسۈڭدە.
جەننەت ئاشىق ھۆسنۈڭگە،
گۈزەل يېپەك ۋادىسى.

كۈلدى بەختىڭ نۇر پارلاق،
سەندە ھايات زەپ قايناق.
ئۆرلە يەنە تاپ روناق،
گۈزەل يېپەك ۋادىسى.

توي كۈنىدىكى بودۇرە قىلىنغان جاج

مەمتىمىن ھەزرەت

(ھىكايە)

رەشىدە ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە ، رازىـ
يە ئەڭ يېڭى مۇددىدا تىكىلگەن كىيـىملىرىنى
كىيىپ بولغان ئىدى.

ــۋىيەي، بۇنىڭ گۈزەللىشىپ كەتكىنىنى
قارا، ئايغۇــ بۇ، ئاي رەشىدە دوستىمنىڭ
نازنىن سىياقىغا زوقىەنلىك قــاراپ ئۇنى
مەھكەم قۇچاقلىدى.ــ سەنكىيىم تاللاشقا ھەـ
قىقەتەن چېۋەرــدە. ئىگىز پاشنىلىق ئاق توپـ
لىيى، ھاۋارەڭ سارجىكوينەك نىمە دىگەن
ياراشقان. ساڭاكىيىم ياردىشىدۇ، ئــاداش،
شۇنداقمۇ؟!.ــ دىدى رازىيە مەمنۇنلۇق بىـ
لەن تەبەسـۇم قىلىپ. ئۇنىڭ كــە يپى خوش
ئىدى.

ــشۇنداق بولماي ، ئەنۋەرسـېنى شۇ
تۇرقۇڭدا كورسە،دەرھال ھۇشىدىن كېتەرمىـ
كىن دەيمەن.ــشوخلۇق بىلەن كۈلدى رەشىدە.
ــقويە ئاداش چاخـچىغىڭنى . ئىشقىلىپ
يارىشىپتۇ؟ ياراشمايچۇ. چۇشتىن كېيىن كوـ
چۈرۈپ مېڭىشتىن بۇرۇن سېنى باشقىچە جابـ
دۇيمىز تېخى.

بۈگۈن رازىيەنىڭ ياشلىق ھاياتىدىكى
ئەڭ خاسىيەتلىك كۈن. چۇشتىن كېيىن ئۇ ئۆزى
ياخشى كورۇپ تاللىغان يىگىتىنىڭ ئويىگە كوـ
چۈرۈپ بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ بەختىيار ئائىلىـ
ۋى ھاياتى باشلىنىدۇ. بىزنىڭ كوپىنچە ياشـ
لىرىمىز توي ئىشىغا تۇتۇش قىلىغاندىن باشـ
لاپ، تاكى توي ئاخىرلاشقىچە قــانچىلىغان
كوڭۈل رەنجىشلەرنى، قانچىلىك جاپاـمۇـ
شەققەتلەرني باشتىن كەچۈرمەيدۇدە يىمىز. توي
ئىشى نازۇك ئىش، ئىككى ياشنىڭ مۇھەببىتى
قانچىلىك چوڭقۇر مەزمۇنغا ئىگە بولۇشـتىن
قەتئى نەزەر، ئىش ئىقتىسادىي رەسمىيەتلەر
دائىرىسىگە كوچكەندىن كېيىن بەزىدە تاتـ
لىق تۇيغۇلارغا ئاچچىق ھەسرەت قــوشۇلماي
قالمايدۇ. مۇھەببەت باشقا گەپ، ئاتاـئانىـ
لارنىڭ رايى، ئەنئەنىۋى ئۇرپـ ئــادەت
باشقا گەپ، ئەمما رازىيەنىڭ تــويى ھەرقانـ
داق كوڭۈلسىز ئىكلەردىن خالى، تەنتەنىـ
لىك توي بولىدۇ. ئۇنىڭ ئاتــىسى شەھەردە
يۈزـئابرويى بار رەھبىرىي كادىر. ئىقتىساـ
دىي تەرەپتىنمۇ ئىككى يېنىغا قاراپ قالىدىـ
غان كىشىلەردىن ئەمەس. ئۇنىڭ بولغۇسى
ئېرى، ئەنۋەرمۇ ماختانغىچىلىگى بار يىـ
گىت. ئاتاـئانىسىمۇ ئاتىسا ئېتى، تۇتساپـ
چى بار ئادەملەر. شۇڭا،ئۇلار تونۇگۈن ئۇچـ
راشقاندا رازىيەنىڭ: «ئاتاـئانامنىڭ يۈـ
زى ئۇچۈن بولسىمۇ ئويىمىز ئالدىــدا كەم
دىگەندە ئۇن پىكاپ توختاتــمىسىڭىز رەنـ
جىيمەن» دىگەن نازلىق سوزلىرىگە يىگىت:
«چاتاق يوق، مەھەللىگىزدە خىلمۇـخىل كىـ
چىك ماشىنىلارنىڭ كورگەزمىسىنى ئېچىشـ
قىمۇ تەييارمەن.» دىگەن تەنتەنىلىك جاـ
ۋاپىنى بېرىپ، رازىيەنىڭ خوشا لــلىغىنى
تېخىمۇ ئاشۇرغان ئىدى.

رازىيە ئەينەك ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئەيـ
نەكتىن ئۆز ئەكسىنى كورۇپ، ئۆزىنىڭ ھەر
قانداق كۆزنىكىدىنمۇ چىرايلىقۋە يېقىملىق
بولۇپ قالغانلىغىني ھىس قىلدى. ئەنە قارا

ھەم نۇرلۇق كۆزلەر، ياقۇت كۆزنەمەس بەلكى يۇلتۇز چوڭگەن بىرجۇپ بۇلاق. بۇنداق كۆزلەر ھەرقانداق يىگىتنى ئوزىگە مەپتۇن

قىلالايدۇ. قېشىچۇ تېخى، قايسى بىر شائىرنىڭ «يېڭى ئايدەك ئەگمە، ئەمما سىيادەك قارا» دىگەن مىسرالىرى مۇشۇ قاشلارنىڭ تەسۋىرى بولسا كېرەك، بۇنداق قاشلارنى ئۇستا رەسساملار رومانتىك ئىلھاملارغا ئەسىر بولغاندىلا سىزالايدۇ. ئەمما يەر يۈزىدە بۇ قاشلار پەقەت رازىيەگىلا خاس. ئۇنىڭ بۇرنى سەل پەس، لەۋلىرى بىر ئاز قېلىن بولسىمۇ، يۈزىنىڭ ئاقۋەسۈزۈكلىگى بۇ تەرەپلەرنى يوشۇرۇپ كېتەلەيدۇ. سەل چانىدىغىنى بويىنىڭ بەكمۇ ئىنچىكە ۋە ئۇزۇنلۇغى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تەقدىر ئۇنىڭغا چاچ بېرىشتە تولىمۇ بېخىللىق قىلغان ئىكەن، ئۇنىڭ چاچلىرى بەك شالاڭ ئىدى. «ھەقىقى گۈزەللىككە تەسىر يەتكۈزۈۋاتقان چاچ بىلەن بويۇن، - دەپ ئويلىدى رازىيە، - ئەگەر چېچىمنى مۈرەمدىن ئاشۇرۇپ كېسىپ بودرە قىلدۇرۇۋەتسەمچۇ؟» رازىيەنىڭ يۈرىگىگە بىر پارچە ئوت كىرىۋالدى.

چېچىمنى بودرە قىلدۇرسام قانداق بولار؟ - رازىيە بۇرۇلۇپ رەشىدىگە تىكىلدى.

- ئۇنداق قىلساڭمۇ تېخىمۇ ئىسكەتلىك، تېخىمۇ مەدەنىي بولۇپ كورۇنەتتىڭ، بىراق ھازىر مېھمانلار يىغىلاي دەپ قالدى، قىزلاردىن بىر نەچچىسى كەلگەن ئىكەن، قىزلار ئولتۇرىدىغان ئويىنى جوندەۋاتىدۇ. ئولتۇرۇشقا ئۈلگۈرەلەرسە ئىمكى؟ - دىدى رەشىدە ئەسكەرتىپ.

- ئۈلگۈرىمەن ئاداش، يېرىم سائەتتەك ۋاقىت كېتىدۇ.

- ئۇنداقتا ھازىرلا ماڭ!

رازىيە بۇيەردە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى رەشىدىگە جىكىلەپ قويۇپ، ئويىدىن چىقتى-دە، ئۇچقاندەك ساتراچخانىغا يۈگەردى. بۇ شەھەرنىڭ ھەر بىر ساتراچخانىسىدا بىر-بىردىن يۈزۈر بودرە قىلىنغان چاچلارنىڭ نۇسخىلىرى ئېلىنغان رەسىملەر رامكىسى بار. ساتراچخانىغا كىرگەن ھەرقانداق خوتۇن-قىزلار چېچىنى قايسى نۇسخىدا بودرە قىلىش كېرەكلىگىنى مۇقىمدىيالماي، بىر ھازا رەسىم تاللاش بىلەن ئاۋارە بولىشىدۇ. رازىيەنىڭ بولسا ئىشى ئاسان ئىدى، شۇكارەسىملەرگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن دولقۇنسىمان بودرە قىلىشنىڭ ئىككىنچى نۇسخىسىنى تاللىۋالدى.

ساتراچ ئۇستىنىڭ ماھىر قوللىرىدا رازىيەنىڭ چېچى يۇيۇلۇپ تارالدى ۋە قىرقىلدى. بىر پەستىلا قازانسىمان قاپقا ئاستىدا نەچچە ئونلىغان قىسقاچ ئۇنىڭ چېچىغا قىستۇرۇلۇپ بولدى. ساتراچ ئۇستا چاچقا توك قويۇۋەتتى.

رازىيە بېشىغا خۇددى قازان كىيىۋالغاندەك ئولتۇراتتى. بۇ كورۇنۇش باشقىلار ئۈچۈن كۈلكىلىك بولسا، ئوزى ئۈچۈن بىئاراملىق ئىدى. رازىيە چاچ ئالدۇرغىلى كىرگەن ئەرلەرنىڭ مەسخىرىلىك نەزىرىنى كورمەسلىك ئۈچۈن كوزىنى يۇمدى. ئۇ بىر پەستىن كېيىن باشلا-

غۇسى داغدۇغىلىق تويىنىڭ شېرىدىن تۇيغۇسىغا
چۈمىدى: بۈگۈن بۇتويغا پۈتۈن شەھەر ئا-
ھالىسى يۈپۈرۈلۈپ كەلمىسىمۇ، ھەممە ئاتاق-
لىق ئەرباپلار ۋە ئۇلارنىڭ خانىملىرى كېلىدۇ.
كوچىدا ئۇنىمەس، نەچچە ئونلىغان چوڭ-كى-
چىك ماشىنىلار توختايدۇ. ئۇنىڭ ئالغۇ ئۈزۈ-

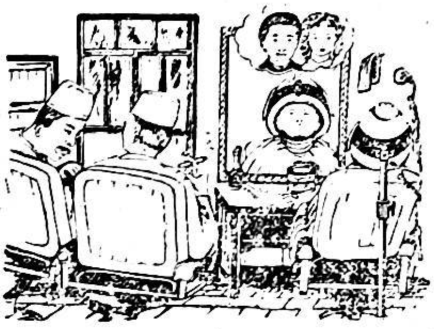

مەي ناخشا- مۇزىكا ياڭرىتىپ تۇرىدۇ. سازەن-
دىلەر كۆڭۈل بويى نەغمە قىلىدۇ. ئۇسۇل، تانسا
قىزىپ تۇرىدۇ. قەدىرلىك مېھمانلار ئۇنىڭ ئا-
تا-ئانىسىغا ئالاھىدە ھۆرمەت- ئېھتىرام كۆر-
سىتىشىدۇ. داستىخانلار خىلمۇ-خىل نازۇ-
نېمەتلەر بىلەن تولۇشىدۇ. ئەنە، ئىككى چوڭ داش قا-
زان ئېسىلدى، ھۇكۈز-سويۇلدى. ئەللىك، ئاتمىشچە ئادەم توي خىزمىتى ئۈچۈن يۈگرەش-
مەكتە... مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ شەرى-
پىگە بولىدۇ. ئۇ، كۆزلىرىنى ئالا-چەكمەن قى-
لىدىغان تويلۇق كىيىملەر كىيىپ، قوللىرىغا
ئۈزۈك، قولىقىغا ياقۇتھالقا سېلىپ، بويى-
نىغا ئالتۇن مىدالىيون ئېسىپ، دولقۇنسىمان
بۆدرە قىلىنغان چاچلىرىنى كەينىگە تاشلاپ
ئولتۇرۇپ قىزنىڭ ھەمراھلىقىدا ئولتۇرىدۇ.
ئۇنىڭ جەننەت ھۆرلىرىدەك كورۇنۇشى قىزلار-
دا ھەسەت، يىگىتلەردە بولسا ھەۋەس قوزغايدۇ. تويغا كەلگەنھەر بىر مېھمان ئۇنى كورۇش-
كە ئىنتىلىدۇ. سەلتەنەتلىك ماشىنىلار سېپى
ئۇنى كۈچۈرۈپ ماڭىدۇ. بۈگۈن ئۇنى بىلمىگەن-
لەر بىلىدۇ، تونۇمىغانلار تونۇيدۇ. دېمەك،
ئۇ، قۇياش بولسا، پۈتۈن توي ئەھلى پىلانېت
بولۇپ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىدۇ. ئۇنىڭ
تويى پۈتۈن شەھەرنى زىلزىلىگە سالغىدەك توي
بولىدۇ... بېشىنىڭ ۋىژىلداپ قىزىشى ئۇنىڭ
خىياللىرىنى بولۇۋەتتى: بېشىم قىزىپ كېتى-
ۋاتىدۇ، — دېدى رازىيە ساتىراچ ئۇستىغا.

قىزىمىسا قانداق بۆدرە بولىدۇ، — ساتىراچ
ئۇستا ئىسسىقلىق بىلەن جاۋاپ بېرىپ تا-
ماكىسىنى شورىدى-دە، ئۆزگە سىپىدىشى بىلەن
قانداقتۇ: ئىمدا ئاردىدىن گۇش ئەكىلىپ بېرىمىز،
دىگەن بولسىمۇ، بۈگۈنگىچە ئەكىلىپ بەرمى-
گەنلىكى، بۇ ئايلىق مۇكاپات سوممىسى ئاز
تارقىتىلغانلىقى توغرىسىدىكى پاراڭلىرىغا
كىرىشىپ كەتتى.

رازىيەنىڭ بېشى تېخىمۇ قىزىپ كەتتى، بە-
دىنىگە ئىتتە بىرخىل سىقىراۋاتقاندەك ئىدى.

ھەجەپ بولۇۋاتىمەن. دېدى قىز يەنە. ساتىراچ
ئۇستا ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلىمىدى. ئاردىن
بىر پەس ئوتتى، قىز ئولتۇرۇۋاتقان قىمىرلاشقا باش-
لىدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا ئەتتى بىرخىل جۇغۇلدى-
ماقتا ئىدى. كۆڭلى بولسا ئاينىغاندەك بولدى.

— كۆيگەن يۇڭ پۇرىۋاتامدىغۇ؟ — دېدى
ياندىكى چاچ ئېلىۋاتقان ساتىراچ.

— ئاۋۇ قىزنىڭ بېشىدىن ئىسچىقىۋاتى-
دۇ، — دېدى چاچ ئالدۇرۇشقا نۆۋەت كۈتۈپ
ئولتۇرغانلارنىڭ بىرى رازىيەنى ئىما قىلىپ،

ۋىيەي بولا لمايۋاتىمەن! — ۋاقىردۋەتتى
رازىيە. چۈچۈپ تۇرغان ئۇستا توكنى تار-
تىۋېتىشكە ئاران ئۈلگۈردى. قازانسىمان
قاپقا ئىچىدىكى رازىيەنىڭ بېشىدىن ئىس
كوتورۇلمەكتە ئىدى. ساتىراچ ئالدىراشلىق
بىلەن قاپقىنى ئالدى. ھەر بىر قىسقۇچنى
بوشۇتۇپ ئالغاندا، قىسىلغان چاچلار قىسقۇچ
بىلەن بىللە ئۈگۈلۈپ چۈشتى. بۇھالنى
كورگەن ساتىراچ بولسا ئاغزى ئېچىلغان،
كوزلىرى چەكچەيگەن پېتى قېتىپلا قالدى.
ئۆز ئەكسىنى ئەينەكتىن كورگەن رازىيە
خۇددى يىرتقۇچ ھايۋاننىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچ-
رىغان سەبىي بالىدەك چىقىرىغان پېتى يۈزىنى
تۇتۇپ ساتىراچىنىڭ ئورۇندۇقىغا يىقىلدى.

ئۇنىڭ بېشى ئەمدى ئۇكلىگەن قوي بېشىغا ئوخشاپ قالغان ئىدى. چاچ ئالدۇرۇشقا نۆۋەت كۈتۈپ ئولتۇرغان ئەركەكلەر ئىچىدىن كىملەردۇ پىخىلداپ كۈلەتتى. كىملەردۇ ئۇنىڭغا ئېچىنىش ۋە ئىچ ئاغرىتىش بىلەن قاراپ تۇراتتى. رازىيە بولسا ھوشىنى يوقاتقان ئىدى. ئۇنىڭ چېچىنى بۇدرە قىلغۇچى ساتىراچ ئۇستا گاڭگىراپ قالدى. ياندا چاچ ئېلىۋاتقان ساتىراچ گەپكە ئارىلىشىپ ئىشنى تۈزىمەك بولدى:

—ساتىراچخانىمىزدا بۇنداق ئىشلار بەزى-بەزىدە بولۇپ تۇرىدۇ. ماشىنا بىر ئاز بۇزۇلغان ئىكەن. كېرەك يوق، بۇقېتىم بۇ قىزنىڭ بېشىنى پاك-پاكىزە چۈشۈرۈۋېتەيلى، بىرقانچە ئايدىن كېيىن چېچى يىرىك ھەم ياخشى بولۇپ ئۆسىدۇ، شۇچاغدا ئەڭ پوزۇر نۇسخىدا بۇدرە قىلىپ قويساق بولامدىمۇ! ھەرئىككىلا قېتىم ئۈچۈن پۇل ئالمايمىز، شۇنداق قىلايلى، چوڭ ئىش يوق.

خىجالەتچىلىكتە قالغان ئۇستا بىر ئاز يېنىكلەشكەندەك بولدى. لېكىن ئۇكلەنگەن باشنىڭ ئىگىسىدىن بولسا تېخىچە سادا يوق ئىدى.

—شۇنداق قىلايلى، سىڭلىم، ماشىنىنى ياخشى تەكشۈرمىگەن ئىكەنمەن. بولمىدىغان ئىش بولدى، ئەمدى ئورنىغا كەلمەيدۇ، چېچىڭىزنى چۈشۈرۈۋېتەي، ياغلىق چىگىپ يۈرسىڭىز چاتىمايدۇ.

رازىيە ئاچچىق ئىڭراش ئىچىدە ھوشىغا كەلدى. ئۇ ھازىدار ئاياللاردەك ھۆكىرەپ يىغلاشقا باشلىدى. ئۇ ئىككى قولى بىلەن بېشىنى چاڭگاللاپ يىغلايتتى. ساتىراچخانىدا بارغانسېرى ئادەم كۆپىيىشكە باشلىدى. ھېچكىمنىڭ تەسەللىسى ۋە ياخشى گەپلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى. ساتىراچخانىدا ئىش توختىدى ۋە ساتىراچلار قىزنىڭ يىغىسىنى پەسەيتىشكە ئىلاجسىز قالدى. ئارىدىن يەنە يېرىم سائەتتەك ۋاقىت ئۆتتى. ئەندى ساتىراچخانىدىكىلەر قىزغا تەسەللى بېرىشتىن ئەيمىنىشكە ئۆتكەن ئىدى. قىز بولسا، يىغلاپ تالمىدى. سىرتتىن ھاسىرىغان پېتى رەشىدە كىرىپ كەلدى-دە، كۆزى رازىيەگە چۈشۈش بىلەنلا يىلاندىن چۆچىگەندەك ئەندىكىپ كەتتى ۋە ئۆزىنى ئۇكلەنگەن باشقا ئاتتى. رازىيەنىڭ يىغىسى تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى.

—بۇ نېمە ئىش، كىم شۇنداق قىلدى؟—رەشىدىنىڭ ئاۋازى غەزەپتىن تىترەپ كەتتى، ساتىراچ ئۇستىلار بۇ ناتونۇش قىزغا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈشكە ئالدىراشتى.

—ئەندى بۇلار ئىش بولدى،—دېدى ۋاقەگە سەۋەبچى ئۇستا بېشىنى تاتىلاپ،—يىغلىغان بىلەن نېمە، ماجىرا قىلغان بىلەن نېمە ئەسلىگە كەلمەيدۇ. ياخشىسى بۇ قىزنىڭ چېچىنى چۈشۈرۈۋېتەيلى. كېلەر قېتىم چېچى ئۆسكەندە كەلسۇن، ھەق ئالماي ياخشى بۇدرە قىلىپ قويىمەن.

—ئاھ خۇدا! سىز نېمە دەۋاتىسىز؟ بۈگۈن بۇ قىزنىڭ توي بولىۋاتىدۇ، توي!—رازىيەنىڭ يىغىسى يەنىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى. ھەممەيلەن گاڭگىراش ئىچىدە قالدى.

— بۇكەمنىڭ قىزى، بۇتوي قانداق توي بىلە مىسلەر؟ — دىدى رەشىدە يەنە غەزەپ بىلەن ۋە ساتىراچخانىدىكىلەرگە، قىزنىڭ دادىسىنىڭ كەملىگىنى، قۇدىلارنىڭ قانداق ئادەم ئەلگىنى، بۇتوينىڭ قانداق توي ئىكەنلىگىنى، ھازىر بولساقانچە يۈز لىگەن مېھمانلارنىڭ كېلىپ بولغانلىغىنى غەزەپ ئارىلاش قىسقىچىلا چۈشەندۈردى.

ساتىراچخانىدا ئادەتتە كورۇلمەيدىغان جىددىلىك يۈز بەردى. چاچ ئۈستىدە مەخسۇس باش قاتۇرۇلدى. خېلى كوپ تەكلىپلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. تالاش-تارتىش ئۇزۇنغا سوزۇلمىدى، ئاخىرى ساتىراچخانىنىڭ مۇدىرى بىلەن ۋاقەپەيدا قىلغۇچى ساتىراچ قەيەرگىدۇ ئالدىراپ چېپىپ چىقىپ كېتىشتى.

رازىيەنىڭ قۇلىغىغا گەپ كىرمەيتتى. يەغىدىن ئۇنىڭ ئاۋازلىرى پۈتۈپ كەتتى، ئۇنىسىرتتىن كۆزە تكەن كىشى «ساراڭ بولسا كېرەك» دەپ قىياس قىلىشى مۇمكىن ئىدى. رەشىدە بولسا ئۇنىڭ يەغىسىنى پەسەيتىشكە بىكار ئاۋارە بولاتتى. شۇتاپتا بۇكىچىككىنە ساتىراچخانا ئەمەس، ھەتتا پۈتۈن شەھەرمۇ ئۇنىڭ دەرت-ئەلەمى، يەغىسى ئالدىدا ئىلاجىسىز ئىدى.

— «ئۆزەم تاپقان بالاغا، نەگە باراي داۋاغا» دىگەندەك ئەندى يەغلىغان بىلە نىمۇپايدىسىز-دە.

— چېچىمنى بۇدرە قىلمىسا ئەرئالماسىمىدىكەن.

— ھەۋەستە.

— ئاھ، «مەدىنىيەت» لىك بولۇشنىڭ شەرمەندىچىلىگى. ساتىراچخانىدىكى بىكارتەلەتلەر ئۈچۈن رازىيەنىڭ ئىشى يېڭى تېمىغا ئايلانغان ئىدى. رازىيە ئۈچۈن ئومۇر بويى يەتمەپ ئاشقىدەك بۇ دەرت-ئەلەم ئۈستىگە بۇلارنىڭ زەھەرلىك گېپى ئۇنى يورىگىگە زىخ سانچىغاندەك قاتتىق ئازاپلايتتى.

رازىيە يەغلىماقتا، ئۇنىڭ بېشىنىڭ ھەر بىرچېچىدىن تاكى تىرناقلىرىغىچە ياش توكۇلەكتە. ئۇ يەغلىماي كىم يەغلىسۇن، تېخى ئىككي ساەت ئىلگىرى ئۆزىنى دۇنيادا ئەڭ بەختلىك شوھرەت ئىگىسى ھىساپلىغان بۇ قىزكوزىنى يۇمۇپ-ئاچقىچە ئارىلىقتا ئۆزىنىڭ شۇنچىلىك كۇلكىلىك، شەرمەندىچىلىك ئىچىدە قېلىشىنى ئويلىغانىدى، ئۇنى بۇيەرگە كىم سورەپكەلدى؟ كۆزەللىككە بولغان ئىنتىلىش تۇيغۇسى، مەدىنىي ھاياتقا بولغان ھەۋەس ئەمەسمىدى. ئۇنىڭ كوز ئالدىدا ئۆزىنىڭ شەرىپىگە يىغىلىدىغان مىڭغا يېقىن مېھمان، ساز-ناخشا، تانسا-ئويۇن، ئۇ كىيىدىغان ئەڭ ئېسىل كىيىملەر، ئۇنى ئېلىپ ماڭىدىغان ماشىنىلار سېپى، ھورمەت، تەكەللۇپلار، قاينام-تاشقىنلىق، شەھەرنى ھەيرەتتە قالدۇرۇدىغان كاتتا توي... ئىسىت، ھەممىسىنى... ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدىغان شۇلەنتى ساتىراچ ۋەيران قىلدى. رازىيەساتىراچنىڭ كويدۇرۇشىدىن ئېشىپ قالغان چاچلىرىنى يۇلۇپ يەغلايتتى. ئۇ يەغلىماقتا. ئۇ بەلكىم ئۆزىنى شۇنچىلىك كۇلكىگەقويغان تەقدىرگە غەزەپلىنىپ يەغلايدىغاندۇ، ياكى پۈتۈن ساتىراچلارنىڭچاچ بۇدرە قىلىدىغان سايمانلىرىنىڭ كۆكۈم-تالقان قىلىنمىغىنىغا يەغلايدىغاندۇ ۋە ياكى بىرئوبدان ياراشقانچاچلىرىنى بۇدرە قىلدۇرۇشنى ئويلاپ تاپقان لەنتى ئەقلىگە يەغلايدىغاندۇ. تويمۇئوتۇپ كېتەر، ئۇنىڭ يەغىسىمۇ توختار، ئەمما بۇكوڭۇلسىزلىك پەيدا قىلغان جاراھەت قەلبىدە مەڭگۈ ئىزقالدۇرىدۇ. سۇنئىيلىككە ئىنتىلىشتىن تۇغۇلغان پۇشايمان ئۇنىڭغا ئومۇرلۇك ھەمرا بولۇپ قالىدۇ.

ساتىراچخانىنىڭ مۇدىرى بىلەن ھېلىقى ساتىراچ ئۈستا ئىشىكتىن ھاسىراپ كىرىشتى. مۇدىرنىڭ قولىداقايسى بىرسەھنە ماتىرىيالىرى ياسايدىغان كارخانىدىن ئېلىپكەلگەن ئاتقىلىدىن ياسالغان كەيمەچاچ بار ئىدى. قىز بولسا يەغلىماقتا. كەمدۇر بىرى قىزغا ئېچىنغان قىياپەتتە غودۇڭشىدى:

— ھەقىقى گۈزەللىك تەبىئىلىكتە، پەقەت تەبىئىلىكتە.

پەرھات يۇرتىمدا پەرھات

(سىكىل)

ماموت زايىت

ئۆركەش قىيان ياسىدى

شەرۋەت تولغان ئېغىزغا،
زەپمۇ شىرىن سۆزكەلدى.
توغرا، ئادىل سىياسەت،
قالتىس بەلەن-ئۆزكەلدى.
قايتىپ ئامەت دىخانغا،
خوشلۇق يۈزدە-يۈزكەلدى.
جاراڭلىدى مەركەزنىڭ،
يېڭى پەرمان جاكاسى.
ئۆركەش-قىيان ياسىدى،
يۇرتىمنىڭ ئىككى دەرياسى.
بولدى ھايات جوشقۇنلۇق،
ئاشتى ئىشنىڭ ساپاسى.
«ئۆگدا ياتقان گىردە يەر»
دەيدىغان ئۇ زامان يوق،
بەل سىلاپ قول شىلتىگەن،
بۇيرۇقچىغا ھايان يوق.
بۇغداي-كەتمەن چاپقانىڭ،
ھۆرۈنلارغا سامان يوق.

چىققى يانا ئايىغى،
تومەنلىگەن دۇلدۇلنىڭ.
جاراڭلىدى ساداسى،
يېڭى مۇقام مەرغۇلنىڭ.
بولدى ئۇبدان مەزگىلى،
باي بولۇشقا يوقسۇلنىڭ.
پەرھات چىققان كونا يۇرت،
تولدى يېڭى پەرھاتقا.
شىرىنلىرى زامانىڭ،
قول قويدى مەزت ئەۋلاتقا.
تولدى شەھەر يېزىلار،
مول ھوسۇلغا، ئىجاتقا.
يۈرۈش قىلىپ ئىقبالغا،
چوڭ قەدەمدە سەكرەيمىز.
بارخانلارنى تىزگىنلەپ،
تاغ-داۋانىنى رەتلەيمىز.
بىناسىنى بەختىنىڭ،
چېگرا يۇرتتا تىكلەيمىز.

باھار كەزدى ئېلچىنى

باھار كەزدى ئېلچىنى،
كوردى رەڭدار زىلچىنى.
قىستى خوشال قولاقتا،
باغلار ئارا غۇنچىنى.
مارجان قىلدى بويىنغا،

تاغ سۈيىنى، ئۈنچىنى.
باھار كەزدى ئېلچىنى،
كوردى ئەلنىڭ كۈچىنى.
كوردى شانلىق سەپەردە،
جەڭچى، دىخان-ئىشچىنى.

باغلىۋالدى باتۇرلار،
ئۆنىڭ كوكۆل رىشتىنى.
باھار كەزدى ئىلچىنى،
قايىللىقتا، ھەۋەستە.
كوردى سانسىز شىرىنىنى،
پەرھات بىلەن بەس-بەستە.
تەييارلاپتۇ ئوتتۇقتىن،
يېڭى-يېڭى گۈلدەستە.
باھار كەزدى ئىلچىنى،
ناۋاغ، گۈلاۋاغ ئىچىنى.
كوردى ھالال ئەجرىدە،
ياغ چايىنغان كىشىنى.
رازى بولدى كوڭلىدە،
كوروپ سودا ئىشىنى.
باھار كەزدى ئىلچىنى،
«ھەممە كىشى خالاۋاپمۇ؟»
گىلەم توشقان بازارغا،
كوزى تالدى قاراپمۇ.
سانسىز ھۈنەر بۇيۇمى،
بولالمايسەن تاللاپمۇ؟
باھار كەزدى ئىلچىنى،
مەمنۇن بولدى كوڭلىدە.
سەزمىگەننى بۈنچىلىك،
خوشاللىقنى ئۆمرىدە.
سەپەر قىلدى يېزىغا،
بولماق ئۈچۈن سەيلىدە...

كۈلكەبىلەن چاقچىغى

چوكانتال ھەم سوۋادان،
سايە تاشلار تاشيولغا.
يولۇچىلار تولۇپتۇ،
ئىككى قاسناق-ئوك،سولغا.
ھارۋا تارتىپ پۈشقۇرۇپ،
چاپار نورغۇن شاش يورغا.
ماڭار دىخان ئالدىراش،
يېزىسىدىن بازارغا.
تاغار،سىۋەت لىق تولغان،
ئاشلىق، پاختا، ئانارغا.
خوزجۇن تولار قايتىشتا،
پۇل، يىمەكلىك، تاۋارغا.
بۇرۇن بۇنداق ئىش نەدە،
بازار كوزمەي كۈن ئوتكەن.
ھالال مېھنەت ئەجرىنى،
«قەرزدار» لىق يەپ كەتكەن.
قان-تەر سىڭگەن مېلىنى،
«باشقۇرغۇچى» ئەپكەتكەن.
ئەمدى زامان باشقىچە،
ئوز يېرى بار، بېغى بار.
توغرا، ئادىل،سىياسەت،
يولەنچۈگى، تېغى بار.
ئىشلىتىشكە،سېتىشقا،
مىۋە، ئاشلىق، يېغى... بار.
دىخان خوشال كۈلىدۇ،
قاراپ مەمنۇن ھەر ياققا.
بازارچىلار لىق تولغان،
يولغا-ئىككى قاسناققا.
يول جاپاسى ئالماشقان،
كۈلكە بىلەن چاقچاققا.
بۇ مەنزىرە پەيزىدىن،
قەلبىم شۇنچە سۆيۈندى.
ئوسۇپ دىخان ئالدىمدا،
زەپمۇ بۇيۇك كورۈندى.
كۈلكە بىلەن چاقچىغى،
جۇپ قاناتتەك بىلىندى...

ئەينى راھەت باغچىسى

كەلدىم بۇگۇن يېزىغا،
قىزغىن ئەمگەك ئۇستىگە.
ئەل ئوتتۇپتۇ ھوجومغا،
يېغىپ كۈچىنى بەستىگە.
ھاياجاندا تىكىلدىم،
گۈزەل يېزا ھوسنىگە.

ئىشلەيدىكەن ئەزالار،
ھۆددە ئالغان يېرىدە.
پەرۋىش قىلىپتۇ مايسىنى،
ئۆز ئوغلىدەك مېھرىدە.
توقۇلۇپتۇ ئۈز كەشتە،
ئەلنىڭ ھالال تېرىدە.
قىلىدىكەن باش بولۇپ،
كادىرلارمۇ مېھنەتنى.
ئاياللىرى تاشلاپتۇ،
ئىشقا چىقماس ئادەتنى.
بىردۇ كىم قولىدىن،
بۇنداق بايلىق ئامەتنى؟
ئىشقا سۆيلەش، چاقىرىش،
ئەمدى بۇندا يات ئىكەن.
شۇ تۈپەيلى دۇيجاڭمۇ،
ئازات ئىكەن، شات ئىكەن.
ئادىللىق بولغاچ كىشىلەر،
خوشلىقى قات-قات ئىكەن.
قايتىپ كەپتۇ يۇرتىغا،
بۇرۇن تېزىپ كەتكەنلەر،
(چاپان ئاشماي تىزىدىن،
قەرزدىن بېزىپ كەتكەنلەر)
ئىلغار بوپتۇ قالاقلار،
يولدىن ئېزىپ كەتكەنلەر.
ئامما بىلەن سۆزلەشتىم،
شاتلىقىنى سۆزلىدى.
روناق تاپقان تۇرمۇشنىڭ،
تەئرىپىنى كۈيلىدى.
پەرۋاز قىلىپ ئىلھامىم،
بۇلۇتلارغا ئۆرلىدى...

توي غىزاسى يىگەندە

خەيرلىك كەچ، كۈن پېتىپ،
تاغ كەينىگە ئۆتكەندە.
كۈمۈش چاچلىق مېھمانلار،
تۆرنى ماكان ئەتكەندە.
توي ناخشىسى، شاتلىقى،
قىيامىغا يەتكەندە.
بىر جۈپ يىگىت-كېلىن قىز،
يەتتى ۋىسال-مۇراتقا.
خۇددى نىكا ئوقۇلدى،
شىرىن بىلەن پەرھاتقا.
تولدى ئايۋان-ھويلىلار،
خوشال كۈلكە-چاقچاققا.
قاراپ قالدى بىر بوۋاي،
بەختلىك قىز-يىگىتكە.
داستىخاندا تىزىلغان،
پولو، مىۋە، كەمپىتكە.
ھەيران بولۇپ تويچىلار،
تىكىلدى مويسىپىتكە.
ئويلىغاندۇ بەلكى چال،
بەختسىز ياش ئۆمرىنى.
يارى بىلەن ئۆتكۈزگەن،
بۇردا نانسىز تويىنى.
ناخشا ئەمەس، مۇسىبەت،
تولغان گەمە ئۆيىنى...
ئەمدى دەۋران باشقىچە،
تاپتى ياشلىق چىن لەززەت.
پىچىغىدا زورلۇقنىڭ،
تىلىنمايدۇ مۇھەببەت.
يېڭى پەرھات-شىرىنلار،
كۆردى ئىكرام ۋە ئىززەت.
يېتىپ زامان قەدرىگە،
ئەلگە باغلاپ رىشتىنى.
توي غىزاسى يىگەندە،
ئەسلەپ جەڭچى، ئىشچىنى.
ئۇلغايتىڭلار تېخىمۇ،
يۇرتنى گۈللەش ئىشقىنى!...

ساندۇق ئىچىدىن ھاكىم

بۇ يىل بىزنىڭ شۇ يۇرتتا،
تۇرلۇك-تۈمەن ئىش بولدى.
قۇلاق ئاڭلاپ باقمىغان،
كوز كورمىگەن ئىش بولدى.
قولغا قايتىپ ئەركىمىز،
زەپمۇ بەلەن ئىش بولدى.
كۈن كورمىگەن تەسكەيلەر،
كوردى ئاپتاپ-يورۇقنى.
ھەممە سەپتە گۈل قىستۇق،
قۇچۇپ يېڭى ئۇتۇقنى.
ئېلىپ باردۇق چوك سايلام،
يۇر كۆزۈپ چوك ھوقۇقنى.
ۋەكىللەرنى سايلىدۇق،
ئەل غېمىنى يېسۇن دەپ.
قۇرۇلتايدا ئامىنىڭ،
دىل سوزىنى دېسۇن دەپ.
«تومۇر تاۋاق»چېقىلىپ،
چىقسۇن يېڭى يوسۇن دەپ.
سېلىشتۇردۇق ئەتراپلىق،
كىملەر نادان،كىم ئاقىل.
كىم ھەقىقى تىرىشچان،
كەسپكە پىششىق ھەم كامىل.
كىملەر بوشاڭ، مۇت كىيەن،
يۇرت ئىشىغا كىم قابىل.
سۇرۇشتۇرمەي مەرتىۋە ،
چوڭراقسالدۇق نەزەرنى .
نەپىسكو يىنى قالدۇرۇپ،
تاللىدۇق جىك گۆھەرنى.
ئەل سۆيىدە ئاقارنى،
ئەل ئۇتىدا كويەرنى.
ئۆز نەپسىگە چوغ تارتقان،
مەھرۇم بولدى مەنسەپتىن.
ساندۇق ئىچىدىن ھاكىم،
چىقىپ قالدى توساتتىن.
تاماخورلار تولغاندى،
ئاڭا چۈشكەن بېلەتتىن.

ئەسلى ئىدى دادۇ يجاك،
ئەل ئىشىغا پەرۋانە.
گۈللىتىشكە يۇرتىنى،
تەشنا ئىدى ھامانە.
يېڭىپ جاپا-توسقۇننى،
ماڭدى ئالغا مەردانە.
تەدبىق قىلدى ھەر ئىشتا،
ئىلغار ئىلمىي ئۇسۇلنى.
ئەلگە، پەنگە تايىنىپ،
گۈللەندۇردى دەشت-چولنى.
ئاپەت باسقان يىلدىمۇ،
كىمەيتمىدى ھوسۇلنى.
كەلدى مەركەز پەرمانىي،
يەرنى ھوددە بېرىشكە.
دىدى شۇندا بەزىلەر:
«بۇ-خەتەرلىك ئەۋرىشكە»
«خاتا يول»دىن پەش قېقىپ،
بولماق بولدى پەرىشتە.
ئىشەنگەچكە دادۇ يجاك،
پارتىيىگە دىل بىلەن.
بېسىملارغا تىز پۈكمەي،
ماڭدى دادىل ئەل بىلەن.
ئىجرا بولدى سىياسەت
توغرا، داغدام يول بىلەن.
ئاما ئۇنىڭ ئىشىغا
ئادىل باھا بېرىشتى.
دوستى ئەزا غەيرىتى،
ئۆز يېرىگە ئېرىشتى.
روناق تېپىش يولىدا،
ئىشقا راسا كىرىشتى.
ئۇلۇغ، شانلىق ئاخبارات،
يول كورسەتتى چىراقتەك.
يۇشۇرۇنغان ئاكتىپلىق،
ئۇرغۇپ چىقتى بۇلاقتەك.
ۋايساپ باقتى بەزىلەر:
«بۇ-تارىخى ساۋاق»دەپ.

دېمەك بۇ دادۇيجاڭ:
«ساقلاپ قالاي ئورنۇمنى»
پارتىيىگە ئەگەشتى،
كوزدە تۇتتى ئومۇمنى.
قەد كوتەردى ئەل ۋە يۇرت،
كورۇپ تېزلا ئۇنۇمنى.
بۇ يېزىدا ئاخىرى،
زور موجىزە يارالدى.
چىقىپ يۇكسەك چوققىغا،
يۇرتنىڭ داڭقى تارالدى.
بارچە كادىر، ئەزانىڭ،
كوكسىگە گۇل تاقالدى.

قايىل بولدى دۇيجاڭنى،
«نادان، قارام» دېگەنلەر.
پەخىرلەندى، سۆيۈندى،
«قابىل، يارام» دېگەنلەر.
چەك تاشلىدى ئۇنىڭغا،
«ئادىل سايلام» دېگەنلەر.
ئەل كوتۇرەر بېشىدا،
ئەلگە خىزمەت قىلسا كىم.
چوڭ يۇرۇشتە ئۇستىگە،
ئېغىر يۇكنى ئالسا كىم.
مانا شۇنداق چىقىدۇ،
ساندۇق ئىچىدىن ھاكىم...

قىز ئەمەس

غالىپجان ئوسمان

«كىچىكمەن، يارتۇتۇش كىرمەس ئېسىمگە...»
دەيتتىمۇ-بىرسىگە كويدۇم مەن شۇتاپ.
ۋاھ، ئۇنىڭ ئوتلىرى نىمانچە يامان،
سويگۇسى چىرمىشىپ ئەيلىدى بىتاپ.

مەن ئۇنىڭ ئىشقىغا پايلىماي بۇدەم،
قويدۇم بار ۋەسلىمنى، جېنىمنى ئاتاپ.
«ئۇزى كىم؟» دېسەڭلار، ئاڭلاڭلار دوستلار،
ئۇ—ئەقىل غەزىنىسى، قىز ئەمەس، كىتاپ...

كەلدىم

ئابدۇرېھىم زۇنۇن

ئېقىپ پۇتمەس بۇلاغىدىن ئىچىپ سۇ، قانغىلى كەلدىم،
ئىلىم-پەن ئىشقىدا مەستلى بولۇپ چوغ، يانغىلى كەلدىم.
دىلىمنىڭ رىشتىسى مەھكەم چىگىلدى بۇ قەدىم يۇرتقا،
ئىجاتكارلار ئىزى بويلاپ، يۇرۇشكە ماڭغىلى كەلدىم.
مۇبارەك، ئەي يىگىت كەلگىن،—دېدى ناخشا-ئۇسۇل يۇرتى،
بۇدەم بەزمە تۇزۇپ ياڭراق دۇتتارىم چالغىلى كەلدىم.
ھۇنەر-سەنئەت بىلەن بۇيۇرت قازانغان كاتتا شان-شوھرەت،
شۇ شوھرەت كانىدىن ئالتۇن-گوھەرلەر قازغىلى كەلدىم.
ئەمەس سەييياھ كورۇپلا مەن كېتەرگە بۇگۇزەل يۇرتنى،
يېڭىش تۇلپارىنى ئوتكەل-داۋانغا سالغىلى كەلدىم.
سۇزۇك قاشتاشقا گەر قىلسام قىياس ياشلىق بۇدەۋرىمنى،
شۇ ياشلىق تارىخىنى شان-ئۇتۇقتىن يازغىلى كەلدىم.

سوغاققۇمدىكى باھار

دولقۇنجان تۇرسۇننىياز .

تەكلىماكان ـ تەكتى ماكان بىــز نىڭ ماكان،
قۇملۇق چولنىڭ بۇرجىكىدە مەلىمىز بار.
ئەترا پىدا قەد كېرىدىگەن يېشىل سېپىل،
ئالدىدا سۈپ-سۈزۈك ئاققان سۇلىرى بار.

تەكــلىماكان! سەن توغرۇلۇق نەزمە تۈزۈپ
تەرىپىڭنى كۈي قېتىمشقا ھەققىم بارغۇ.
ئاقلىمىسام سېنىڭ كۈتكەن ئۈمىدىڭنى،
بەرگەن تۈزۈڭ ھارام بولسۇن، كوزۇم قارغۇ.

«سىرلىق ماكان» دە يىتتۇق بۇرۇن، مانا بۈگۈن
سىرلىرىڭنى ئاچتى خەلقىم غەيرەت قىلىپ.
گاڭ بىلەكلەر قۇچىغىڭغا سۇباشلىدى،
چاڭقاقلىغىڭ پۈتتى ئەمدى سۇغا قېنىپ.

«ئادەم قولى چولنى بوستان قىلار» دىگەن،
كونىلاردىن قەپ قالغان بىر، ھەق سوزغۇ بۇ.
خامانلاردا تاققا تەڭداش كورۇنگىنى،
قۇم بولماستىن بەلكى دىخان ساپ تەرى ئۇ.

تەكلىۋىم شۇ:ــ ئەي رەسساملار، مۇزىكانتلار،
بۇكەمدىكى «سوغاققۇم»غا تىكىڭلار كوز.
«شامال ئاغزى»، «بوران يۇرتى» ئەشۇجايغا،
قۇچكەن يېڭى باھار بۈگۈن چاقنىتار كوز .

يېڭى ھايات

(ھېكايە)

ئابدۇقادىر سادىر

ئۇ، ئۆزىنىڭ يېڭى ھوجرىسىغا كۆچۈپ چىققان بۈگۈنكى كېچىسى زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ۋاقتىنىڭ تاڭغا يېقىنلىشىپ قالغىنىغا قارىماي، ئارقا-ئارقىدىن ئۇلىشىپ كېلىۋەرگەن خىيال دولقۇنلىرى ئۇنى، بىردە يەتتە-سەككىز يىلنىڭ نېرىسىغا ئېقىتىپ ئاپارسا؛ بىردە، بۈگۈنكى باياشات تۇرمۇش ئۈستىگە ئەكېلىپ تاشلايتتى...

مەھەللە كىشىلىرى ئارىسىدا «غۇنچەك» لەقىمى بىلەن ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان سېلىماخون ئىسىملىك ئوتتۇرا بوي، قاراچىراي، چار ساقال، ئۇسكىلەڭ قاش، چوڭ كۆز، ئورۇقچىنە كەلگەن بۇ كونا دېخان، شۇ تاپتا مەسئۇلىيەت ئېتىزىغا سىڭدۈرگەن ماڭلاي تېرىنىڭ باياشات ئەجرى مېۋىسىدىن شاتلىنىۋاتقان ئىدى.

ئۇ، تۇرۇستىكى چولپان يۇلتۇزدەك چاقناپ تۇرغان ئېلېكتىر چىرىغىنىڭ يورۇقىدا، بۈگۈن ئەتىگەن سەرەمجانلاشتۇرۇلۇپ كۆچۈپ چىققان بۇ يېڭى ئېسكەتتىكى ئۆيىنىڭ تام-تورۇس، ئىشىك-دېرىزىلىرىدىن تارتىپ، ھەر-بىر جاھاز-بىساتلىرىغىچە ئاجايىپ زوقمەنلىك بىلەن كۆز سالاتتى.

ئۇ، تېخى ئۈچ-تۆت سائەت ئىلگىرى، ئۆزىنىڭ بۇ يېڭى ھوجرىغا كۆچۈش — شاتلىقىنىڭ بەرىكىتى سۈپىتىدە مەھەللە جامائىتىگە ئۆز نامىدىن مەشرەپ ئۆتكۈزۈپ بەرگەن ئىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ، ئەشۇ گۈزەل ۋىسال جانانىنى قۇچاقلىغان ئوتلۇق كۆكسىدىن، ئاخشامقى مەشرەپتە غۇنچەككە تەڭكەش قىلىپ توۋلىغان مۇقام-ناخشىلىرى قايتا ياڭرىغاندەك بولدى؛

«دەۋرىمىز باھارىدىن زەپ ئەللىق ھاۋا كەلدى،
يول باشلاپ يېڭى تۇرمۇش-ھاياتقا رەھنەما كەلدى.
تۇرمۇشنى لەززىز قىلغان قەنچايدەك سىياسەتتىن،
زەردىگوش يۈرەكلەرگە خوپ دەرمان-داۋا كەلدى.
ھورلۇقتە، ھالال ئىشلەپ نەق ئالغان دارامەتتىن،
قوش ئايۋان-ساراي سالماق ئەمدى راس راۋا كەلدى.
....

ئۇ، ئۆگدىسىغا ياتقىنىچە مېيىغىدا كۈلۈپ قويدى. شۇتاپتا ئۇ «زامان ماڭىمۇ كۈلـۋاتىدۇ-ھە!» دېگەنلەرنى قايتا-قايتا پىچىرلايتتى.

دىمىسىمۇ، يېشى ئەللىكلەرگە يېقىنلىشىپ قالغان بۇ ئادەم، ئەينى يىللىرى قول-ئىلكىدىمۇ بار، جاپالىق ئەمگەكلەردىن قورقۇپ قالمايدىغان، غەيرەتلىك، تەمبەل دېـخان بولسىمۇ، ئۆمرىنىڭ كېيىنكى چاغلىرىدىكى ئاجايىپ-غارايىپ «تەقدىر-قىسمەت» نىڭ پاراكەندىچىلىكى ئېلىپتەك قەددىنى-دال، ئۆتكۈر لەۋزىنى گاھال، قولىنى قىسقا قىلىپ قويغانىدى، ئۆزىنىڭ بۇ دۇنيادىكى ھاياتيولى ۋە ياشاش ئۈمىدىدىن كۆڭلىنى ئۈزگەن بولۇپ، بۈگۈنكىدەك «توققۇزى تەل» گۈزەل تۇرمۇش، ئۇخلىسا چۈشىگىمۇ كىر-مەيتتى.

مانا بۈگۈن بولسا، ئۇنىڭ بارغانسېرى ياشىرىپ كېتىۋاتقان بەستىدە قايتىدىن ئۇرغۇپ-تېشىۋاتقان غەيرەت-شىجائىتى، يېڭى ھايات ھۇلىنى تىكلەش يولىدىكى تەدبىر-لىك ئەقىل-پاراسىتى پۈتۈن مەھەللە خەلقىنى قايىل قىلماقتا ئىدى.

سېلىماخۇن ئاكا، «زامان ماڭىمۇ كۈلۈۋاتىدۇ-ھە!» دەپ توختىماي پىچىرلاۋاتقان ئەنەشۇ مىنۇتلاردا، ئۇنىڭ تېخى تاپ-تازا تۇرغان زېھىن ئەينىكىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا سۇسىز-چۆلـدەك چاك-چاك قۇرۇپ كەتكەن ئائىلىۋى ھاياتىنىڭ ئاچچىق كەچمىشلىرى، گويا تۈتەپ تۇرغان قارا چىراقتەك غۇۋا ئەكس ئېتىشكە باشلىدى...

❖ ❖ ❖

جان خۇراتقۇچى ھەشەمەتلىك داش قازانغا قاراشلىق ئېغىر يىللار...

بەش يىلدىن بېرى ئېغىر ئاشقازان يارىسى ۋە خۇن كېسىلى بىلەن ئاغرىپ ياتـقان خەيرۇلاخان ئاچىنىڭ ھالىدىن خەۋەر تاپقاچ، يىل-ئون ئىككى ئاي تىنىم تاپماي ئىشلەۋاتقان سېلىماخۇن تۇرمۇش يولىدا بارغانسېرى كەينىگە كېتىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئۆي-ئوقىتىگە كەلسەك، ساناپ بەرمەك ناھايىتى ئاسان: بۇ ئائىلىدىكى بەش جان كىـشىنىڭ قىش-زىمىستاندىن، ياز-تومۇزدىن پانالىنىدىغان بىر ئېغىز كۆمۈلاچ تاملىق كونا ئۆيدە تىتما-تىتما بولۇپ كەتكەن بىر پارچە كىگىز، قايسىدۇر بىر يىلى دۆيدىن نەپە-قىگە بېرىلگەن بىردانە كوك چىت يوتقان، ياغسىراپ كەتكەن ئىلمەكتىن قىپ-قىزىل دەس رەڭگىگە كىرىپ قالغان بىردانە قازان ۋە بىرجۈپ سۇغا (ياغاچ چېلەك) تىن باشقا، قولغا چىققۇدەك بىرنەرسە يوق ئىدى.

ئۇنى ئاز دېگەندەك، ئۇدا سەككىز-توققۇز يىل بىرتىيىنىمۇ دارامەت تەگمىگەنلىك ئۈستىگە، توپە-توپىلەپ يۆكلىنىۋاتقان تاماق پۇل قەرزى، بىرنۇينىڭ روزىغارى، بۇر-نىدىن تارتسا يىقىلغۇدەك ھالدا تۇرغان سېلىماخۇننى ھەدەپ قىستىماقتا ئىدى. ھەر

ئۆلپەش-يەڭىرمە كۈلدە بىر قېتىم يوقلاپ تۇرىدىغان تاماق پۇل قەرزى يىغىۋالغۇچىلار، ھېلى قازان بىلەن سوغىنى كوتۇرۇپ ماڭسا، ھېلى كونا پالتا بىلەن پايپاق ئەتتۈزۈشكە تەييارلىغان ئىككى-ئۈچ جىڭ قوي يۇڭىنى ئەپكېتىپ تۇراتتى. ئاخىرىدا نىمجان ياتقان خەيرۇلخان ئاچىنى داۋالىتىشقا سەرپ قىلارمەن دەپ يوشۇرۇن بېقىپ كېلىۋاتقان كوك ئوغلاقمۇ دادۇيگە كېتىپ قالدى.

ئەمدى ئۇلارغا ئەشۇ بىر ئېغىز ئۇيىنىڭ «توت بولۇك، بىر كۆلۈكى»لا قالغان بولۇپ ئۇيدىكى بەشجان ئادەمنىڭ كۈنى بىر قانچە قېتىم تازىم قىلىپ، بىر تالاي تاپا-تەنىلەرگە كومۇلۇپ يۈرۈپ ئېلىپ كېلىنىدىغان 10_20 جىڭ قوناق ئۇنى بىلەن ماشىڭلا قاراشلىق قالغان ئىدى. يېڭىدىن ھوقۇق تارتىۋالغان دادۇيجاڭ خەلقنىڭ ھالىغا يەتمەيتتى.

ئۆششۈك شامال زەربىسىدىن دەل-دەرەخلەرنىڭ ئاخىرقى ياپراقلىرىمۇ قالماي توكۈلۈپ بولغان كەچ كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرسى ئىدى. كېسەلى كۈندىن-كۈنگە ئېغىرلىشىپ، گور ئالدىغا بېرىپ قالغان خەيرۇلخانىنىڭ قىينىلىپ يېتىشىدىن يۈرىكى ئېچىشىۋاتقان سېلىماخۇن، ئۆز-ئۆزى بىلەن بىرھازا مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، خوتۇنىنى داۋالىتىۋېلىش ئۈچۈن ئون-يىگىرمە كوي قەرز سوراپ بېقىش ئۈمىدىدە دادۇيگە ماڭدى.

—ھە، كېپ قاپتىمىزغۇ؟—دېدى. ماچىلدىتىپ قۇرۇق كىشمىش چايناپ ئولتۇرغان دادۇيجاڭ قاپىغىنى تۈرۈپ.

—ئانىسىنى دوختۇرغا ئاپىراي دېۋىدىم، ئازراق....

—بوپتۇ، بوپتۇ، ئاپىرىۋېرىڭ ، داۋالاتمىسىڭىز بولمىدۇ،—دېدى ئۇ سېلىماخۇننىڭ گېپىنى بولۇپ، تەستىقلاش ئاھاڭىدا.

—شۇنداق، ئاپارسامغۇ بولاتتى، ئۆزلىرى بىلىملا قولۇم قىسقا، ئازراق قەرز پۇلغا ئامال قىلىپ بېرەمدىكىن، دەپ....

—پۇل؟—دېدى، دادۇيجاڭ مەسخىرە قىلغانىدەك كۈلۈپ، «بىرىپ باق، سوراپ باق» دېگەنىنى ئاڭلىغان بولغىيتتىڭىز؟ ئالدى بىلەن زەممىڭىزدىكىنى تولىۋېتىڭ، ئاندىن ئۆيلىشىپ باقاي.

يەنە ياۋرۇشقا ھاجەت قالمىغان ئىدى. ئۈمىتسىزلىك ئىچىدە دادۇي ئىشخانىسىدىن قانداق چىققانلىقىنى تۇيماي كېلىۋاتقان سېلىماخۇن جوۋازخانا ئالدىغا كەلگەندە بىردەم توختاپ تۇرۇپ قالدى-دە، بىر نەرسىنى ئويلىغاندەك قىلىپ، كەينىگە يانغىنىچە چوڭ يولغا چىقتى. ئۇ ناھىيىگە—پارتكوم سېكرېتارى لاۋفاڭنىڭ يېنىغا بېرىش، ئۇنىڭغا ھەممە ئەھۋالنى ئېيتىش قارارىغا كەلدى. ئۇنىڭ بىردىن-بىر ئۈمىدى ئازاتلىقنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا بۇ كەنتكە رايكوم باشلىقى بولۇپ چۈشكەن، ھازىر ناھىيىلىك پارتكوم سېكرېتارى بولۇپ ئىشلەۋاتقان كونا ئاغىنىسى لاۋفاڭدا قالغان ئىدى.

ئۇلار راستىنلا كونا ئاغىنىلار ئىدى.

ئازاتلىق تېڭى ئاتقان دەسلەپكى كۈنلەر، سېلىماخۇننىڭ بۇرۇتى ئەندىلا خەت تارتقان مەزگىل. لاۋفاڭ بۇيەرگە ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمەت ئۆمىكىنى باشلاپ كەلدى. جاھالەتلىك كونا زامانغا نەپرەتى تېشىپ تۇرغان سېلىماخۇن لاۋفاڭلار بىلەن مۈرىنى-مۈرىگە تىرەپ، بىرلىكتە جەڭگە ئاتلاندى... كېيىن يەر ئىسلاھاتى ھەركىتى باشلانغاندا، سېلىماخۇن تېخىمۇ روھلىنىپ كەتتى.... فېئوداللىق ئېكسپىلاتاتسىيە تۈزۈمى تەگ-تومۇرىدىن ئاغدۇرۇپ تاشلاندى. كوللېكتىپلىشىش، خەلق گۇڭشېسى قۇرۇش يىللىرىدا بولسا سېلىماخۇن ھەممە ئىشقا باشلامچى ئىدى... لاۋفاڭ ئۇنى پات-پات يوقلاپ تۇراتتى، ئۇلارنىڭ تويىغىمۇ قاتناشقانىدى....

ئۇ ئەشۇ يىللاردىكى جەڭگىۋار قەدەملىرىنى غەمسىز، كۈنلىرىنى ئەسلەپ ۋۇجۇدى كۈچ-مادار تاپقانمۇ-نىمە، ناھىيىلىك پارتكوم بىناسى ئالدىغا كېلىپ قالغىنىنى تۇيمايلا قالدى.

سېلىماخۇن ناھىيىلىك پارتكوم ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلگىنىدە، لاۋفاڭ قانداقتۇ بىر ھۆججەتكە تەستىق سېلىۋاتاتتى...

—ۋوي سېلىماخۇن كېلىڭ، كېلىڭ،-دېدى ئۇ ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ساپاغا تەكلىپ قىلدى.

سېلىماخۇن بولسا، يا ئولتۇرۇشنى، يا ئۆرە تۇرۇشنى بىلمىگەندەك تۇرغان يېرىدە تۇرۇپلا ھوڭگىرەك ئېتىپ يىغلىۋەتتى.

ئۇنىڭ بىرەر دەرت-ھال بىلەن كەلگەنلىكىنى بايقىغان لاۋفاڭ، سېلىماخۇننىڭ قولىدىن يېتىلەپ كېلىپ ساپاغا ئولتۇرغۇزدى ۋە بىر ئىستاكان قايناق سۇ تۇتتى. ئاندىن ئۇنىڭ گېپىنى كۈتۈپ تۇردى.

سېلىماخۇن ئاكا ئۆز ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ، بۇيەرگە كېلىشىدىكى سەۋەبىنى ئوتتۇرىغا قويغىنىدا، ئۆتكەن قېتىم يېزىغا چۈشكەندە دادۇيغا ئۆز ئېغىزى بىلەن قىلغان ئورۇنلاشتۇرۇشىنىڭ شۇ پېتىچە قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتكەن لاۋفاڭ تىت-تىت بولغىنىدىن، ئارقا-ئارقىدىن ئىككى تال زىيەننى شوراپ بولدى-دە، تىترەپ تۇرغان قولىنى تېلېفونغا ئۇزىتىپ، يەنە قايتۇرۇۋالدى ۋە بىردەم ئويلانغاندىن كېيىن، سېلىماخۇننى ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ، خەلق ئىشلار بۆلۈمىدىن ئەللىك يۈەن سوغۇرتا ئېلىپ بەردى.

كوڭلى-كۆكسى خېلىلا ئىللىمان تاپقان سېلىماخۇن ناھىيە بازىرىدىن ئۆتكەندە، قولىدىكى بىر سىقىم پۇلغا چوڭقۇر سۆيۈنۈش ئىچىدە ئۇزۇنغىچە قاراپ ماڭدى ۋە ئۇنى توش يانچۇقىغا ئاۋايلاپ قىستۇرۇپ جايلاشتۇردى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا خەيرۇلخان ئاچىنىڭ گاھ ئاق يوپۇقلۇق كېسەل كارىۋىتىدا ئوبدانلا ياتقان خاتىرجەم ھالىتى، گاھ، سېلىماخۇننىڭ ئالدىغا ھورى چىقىپ تۇرغان ئىسسىق ئاشنى قويۇۋاتقان ھالىتى كەينىدىن سەللىمازا ساقايغان خەيرۇلخاننىڭ ئىشىك ئالدىدا ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان خۇشال چېھرى ئەكس ئەتكەندەك بولدى.

لېكىن ئۇ، «كاداي تالقان يەسە بوران چىقمىتۇ» دېگەندەك، ئۇزىنى يەنە بىر يېڭى بالا-قازانىڭ كۆتۈۋېلىشىنى تويلاپمۇ كورمىگەن ئىدى.

شۇكۇنى كەچتە تېلىمۇنغا چاقىرتىلىپ، قاڭشۇجىدىن بولدى دېگەندەك تەنبىھىيىگەندا دۇيجاڭ بۇكېچىنى تولىمۇ تەسلىكتە تاڭ ئاتقۇزدى. ئۇ يۈز- كۆزىنى يۇيا-يۇماستىنلا چاپىنىنى ئۇچىسىغا تاشلاپ ئۇدۇل كاسىرنىڭ ئويىگە كەلدى.

— ئۇزھەددىنى بىلمەيدىغان قەلەندەر، — دېدى ئۇ، ئىشىكتىن كىرە-كىرمەيلا ۋەكىلەئىمىز گەۋدىسىنى كارۋاتقا چايلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن كاسىرغا ئېيتتى:

— قارىماسىز، ھېلىقى سېلىم غەجەك دېگەن بىر نېمە كوللېكتىپنىڭ شۇنچىۋالا قەرزىنى يەۋدۈۋېلىپ، توشنى چىقىرىپ يۇردۇۋاتقان تورۇقلۇق، تېخى بىزنى ناھىيىگە چىقىشتۇ-رۇپ بېرىپتا! مەن داڭۈينىڭ ئىقتىسادىي ئىگىلىكىگە مەسئۇللۇق سوپىتىم بىلەن قارار قىلىمەنكى، سېلىم غەجەكنىڭ نىمىسى بولسا ساتتۇرۇپ، زىممىسىدىكى قەرزلەرنى شۇ بۇ-گۇندىن قالدۇرماي يىغىۋېلىڭ!

— ئۇلارنىڭ يەنە نىمىسى باركىن-تاڭ؟ ئولتۇرۇۋاتقان بىر ئېغىز كونا ئويدىن باش-قا... — مەيلى، نىمىسى بولسا-بولسۇن دېدىمغۇ؟ — دېدى ئۇ كاسىرنىڭ گېپىنى بولۇپ.

بۇ داڭۈيدە مەيلى ئەزا بولسۇن، مەيلى كادىر بولسۇن، ئۇنىڭ دېگەنكېچە گىگە كىرمىگەن ئادەمنىڭ ئەي بولمايدىغانلىقىنى ياخشى بىلگەن كاسىر، شۇكۇنىلا قەرز يىغىۋېلىش گورۇپپىسىنى ئەگەشتۇرۇپ بېرىپ سېلىماخۇننىڭ بولىبۇلدەكسايراپ يالۇۋ-رۇشلىرىغىمۇ قارىماي، ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىساتىنىمۇقوي يماي قۇرۇتۇۋەتتى، ھېلىمۇ ياخشى، بۇئائىلىدىكى بەش جان ئادەمگە، قەرز يىغقۇچىلارنىڭ نەزىرىدىن خالىقالغان بىر ئەس-كى گەمسەلا قالغان ئىدى.

ئۇلارگەمگە كوچۇپ كىرگەننىڭ تۇتىنجى كۇنى، خەيرۇلخان ئاچا ئالەمدىن ئۇتتى. بىر ھەپتىدىن كېيىن غىجىگىنى قولتۇغىغا قىستۇرغان سېلىماخۇن ئۇچ بالىسىنى ئەگەشتۇرۇپ يۇرتتىن چىقىپ كەتتى....

❖ ❖ ❖

باش ئەتىياز،

ئېرىق-ئوستەڭلەر بويىدىكى كۆكاتلارنىڭ يەر ئۇستىگە سېزىپ چىقىشىغا ئەگىشىپ، سوگەت شاخلىرىدىن مۇدىرەپ چىقىشقا باشلىغان چوكانتال بىخلىرى باھار يېتىشلىگىن-دىن دېرەك بەرمەكتە ئىدى. ئۇزلىرىگە كەلگۇسى ئەۋلات چىقىرىش ئۇچۇن قىزىق ئوگا ئىزدەۋاتقان قارغۇجىلارنىڭ شاختىن-شاخقا سەكرەپ ئىسقىرتىشلىرى، باشقا ھەرخىل باھار قۇشلىرىنىڭ ئۇز تىلىدا نىمىلەرنىدۇ دېيىشىپ، زوق-شوقى بىلەن سايراشلىرى جۇلالىنىپ كېلىۋاتقان تەبىئەتكە تېخىمۇ جان كىرگۈزگەن ئىدى. پۈتۈن مەۋجۇداتقا ئەنە شۇنداق

خوشاللىق بېغىشلاپ كېلىۋاتقان بۇ گۈزەل مېھمان، سېلىماخۇن ئاكىنىڭ ياقا يۇرتلاردا تېنەپ-تەمتىرەپ ئوتكۈزۈۋاتقان سەرگەندارلىق ھاياتىنىڭ سەككىزىنچى قېتىملىق ئىلپىتى ئىدى.

شۇكۈنلەردە، مەلۇم ناھىيىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇش-تىكى تەجرىبىلىرىنى ئۈگىنىش نەق مەيدان يىغىنىغا كەلگەن لاۋفاڭ بۇ يەرنىڭ يېڭىدىن جانلىنىۋاتقان يەكشەنبە بازىرىنى تاماشا قىلىپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ، بازارنىڭ ئاخىرقى بېشىغا كەلگەندە ئىختىيارسىز ھالدا بىر توپ قېرى ئاكا تىمىيە دەرىخىنىڭ ئاستىدا، چوڭ ئىككى باغلام كۆلا-كۆشۈكنى ئالدىغا دۆۋىلەپ قويۇپ ئولتۇرغان بىر كىشىگە كوزى چۈ-شۈپ قالدى. «ئەجەپ بىر تونۇشتەكلا قىلىدىغۇ بۇئادەم ؟»-،دېدى لاۋفاڭ ئوز ئىچىدە ۋە يېراقتىن ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى.

بېشىغا قوي تېرىسىدىن تىكىلگەن كونا پاخما تۇماق، ئۈچىسىغا كونىراپ ئوڭى ئوچۈپ كەتكەن سېرىق كالتە چاپان، پۇتىغا نىمكەش بولغان كوك چۈخەي كىيىۋالغان يەرتىق شىملىق، قارا چىراي كەلگەن بۇئادەم لاۋفاڭغا ناھايىتى يېقىن بىر تونۇشتەك تۇيۇ-لۇشقا باشلىغاندا، ئۇزىگە خېلىدىن بىرى دىققەتتە بولۇۋاتقان لاۋفاڭنى بىرقاراشتىلا تو-نىغان كۆلاساتقۇچىمۇ ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەن ئىدى.

«ھە،شۇ!»-دېدى لاۋفاڭ ئوز ئىچىدە ۋە ئۇنىڭ ئالدىغا ناھايىتى چاققانلىق بىلەن كېلىپ، ئىككى قولىنى تەڭلا سۇندى.

-سالامەتمۇسىز، سېلىم ئاكا!

-لاۋفاڭ!-دېدى ھاياجاندا لەۋلىرى تىترەپ تۇرغان سېلىماخۇن ۋە لاۋفاڭنىڭ ئىككى بىلىگىگە مەھكەم يېپىشقىنىچە، ياش ئەگىپ تۇرغان كوزلىرىنى يان تەرەپكە يوشۇردى.

-بولدى، كۆڭلىڭىزنى چاچماڭ،-دېدى لاۋفاڭ ۋە ئۇنى بەزلەش ئۈچۈن ئەتەيگە گەپنى،ئۇنىڭ يېنىدىكى بالا ئۇستىگە بۇرىدى:

-ھە، بۇبالىمۇ چوڭىيىپ قاپتۇ، بالىلارنىڭ چوڭى مۇشۇغۇ-دە يەمەن؟

-شۇنداق، ئىشقىلىپ چوڭ بولدى-دە،...

-قالغان ئىككىسىچۇ؟

-ئۇلار مۇبار...-دېدى سېلىماخۇن ۋە نىمىگىدۇ چوڭقۇر بىر تىنىپ قويدى. ئۇ، ئىككى بالىسىنىڭ كوچىدا تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرىدىغانلىقىنى يوشۇرغان ئىدى.

بۇچاغدا، ھەربازاركۈنى ئەنەشۇ ئاكا تىمىيە تۈۋىدە توگۈلۈپ ئولتۇرۇپ كۆلا-كۆ-شەك ساتىدىغان بۇ، جۇلدۇر كىيىملىك ئادەم بىلەن سالاپەتلىك بىر كىشىنىڭ، كونا-قەدىردانلارچە كورۇشۇپ كەتكىنىگە ھەيران بولغان بەزى بازارچىلار ئۇلارنىڭ ھەر-

كېتىمگە زور قىزىقىش بىلەن سەپسالماقتا ئىدى.

ئۇلار ئەنە شۇ ئاكا تىسىيە تۇۋدە خېلى ئۇزۇنغىچە مۇڭداشتى. سوھبەت-سېلىماخۇننى ئەينى ۋاقىتتا يۇرتىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر قىلغان ئىشلاردىن باشلاپ، سەرگەردانلىقتا ئۆتكەن 8 يىللىق كۆلپەتتە توختاپ، ئاخىرىدا، يۇرتقا قايتىپ كېتىش ئۈستىگە يۆتكەلگەندە، سېلىماخۇننىڭ يۈرەك زىندىلىرى يەنە بىرقېتىم قوزغالغاندەك بولدى.

— ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت، لاۋفاڭ، بىراق مەن قايتىپ بارمايمەن.

— سىزنىڭ كۆڭلىڭىزدىكىنى بىلىمەن، — دېدى لاۋفاڭ تەمكىنلىك بىلەن، — سىز ئاشۇ كۈنلەرنى قايتا كۆرمەسلىكنى ئىزدەيسىز، لېكىن سىز ھەمىشەم تۇرۇۋاتقان مۇشۇ بازارغا قارىڭا، بۇ بازار ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا مۇشۇنچىلىك ئاۋاتمىدى؟ سىزگە ئوخشاش ئاز-تولا تىرىكچىلىك يولىغا ماڭغانلار، بۈگۈنكىچىلىك مۇشۇنداق خاتىرجەم سودا-سېتىق قىلالايتتىمۇ؟ بۇ، ۋەزىيەتنىڭ تازا ئۆكچىلىۋاتقان ۋاقتى. سىزنىڭ يۇرتىڭىز ئۇ چاغدىكىدىن ئاسمان-زېمىن پەرقىدە ياخشىلىنىپ كەتتى. تەشكىل ۋە يولداشلار سىزنىڭ قايتىپ بېرىپ، يېڭى تۇرمۇشتىن بەھرىمەن بولۇشىڭىزنى، يۇرتىمىزنىڭ زامانىۋىلىشىش كۈرىشىدە، ئۆز ئەجرىڭىزنىڭ مېۋىسىدىن ھوزۇر ئېلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىدۇ. خۇسۇسەن مەن سىزنىڭ قايتىپ بېرىشىڭىزنى قارشى ئالىمەن....

❖ ❖ ❖

قايتىپ كەلگىنىگە بىر ئايچە بولۇپ قالغان سېلىماخۇن يېزىسىنىڭ يېڭىچە قىياپىتى يۇرتداشلىرىنىڭ ئىشەنچ ۋە ئۈمىتكە تولغان خۇشال كەيپىياتىدىن، لاۋفاڭنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنىڭ چىنلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلىغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ يېڭىچە ئىشلەپچىقىرىش تۈزۈمىنىڭ ئەۋزەللىكىگە تېخى ئانچە ئىشەنمەيتتى. «كىم بىلىدۇ، — دەيتتى ئۇ، ئۆز-ئىچىدە، — يىگىرمە نەچچە يىلدىن بېرى نى ئىشلارنى كۆردۈم: بىر كۈنى ئۆي-ئوقەتنى كۆپەيتىپ قالغانلار «بېسمىدار، زاماندىن گۇمانلانغان ئۇنسۇر» دەپ ئەدىۋىنى يېدى؛ بىر كۈنى، چارۋا-ئۇلاغلىرىنىڭ 4-5 كە يېتىپ قالسا «كاپىتالىزمنى تىرىلدۈرگەن» بولۇپ يېمىگەن گېپىشكە تويدۇق؛ بىر كۈنى يەنە باشقا بىر نىمە... ھەي تاڭ-ەي، بۇ باي بولۇش دېگەنلەرمۇ قانداق بولاركىن؟»

ئۇ ئەنە شۇنداق ئويلاردا بولسىمۇ، ئۆزىدىن ئىلگىرى قەد كۆتەرگەنلەرنىڭ دەخلىسىز گۈللىنىشكە باشلىغان تۇرمۇشىنى كۆرگەندە، يەنە بىر ئاز ئىشەنچىمۇ تۇغۇلاتتى-دە، ئۆز ئېگىلىكىنى تىكلەشكە بولغان مۇھەببىتى كۈچىيىشكە باشلايتتى.

ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىنكى تۇنجى يىلنى ئەنە شۇنداق دىلىغۇللۇق ئىچىدە

بېسىپ ئوتتى. سېلىماخۇن ئەشۇ يىلى ھوددە ئالغان يېردىكى ئاشلىقنىڭ 2 مىڭ 500 جىڭىنى ئوز ئويىگە ئېلىپ كىرگىنىدە، بىر يىللىق ئەجرى ئۈچۈن مۇكاپاتقا كەلگەن شۇنچە ۋولا ئاشلىقنىڭ ئوزىگە تالىق ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمىگەندەك، بىر نەچچە ھەپ-تىلەرگىچە تاغارلارنىڭ ئېغىزىنىمۇ يەشمىگەن ئىدى. كۆز كېلىپ، يەنە توپلەپ كىرگەن 4 قاغار قوناق بىلەن 316 يۈەن نەق پۇل دارامىتى، يىگىرمە نەچچە يىللىق ھاياتىدا ئىشلىگەنىنىڭ لەززىتىنى تېتىپ كورمىگەن بۇ جاپاكەش دېھقاننىڭ كوڭلىنى ئاجايىپ كوتىرۋەتكەن ئىدى.

....مانا ئەمدى بولسا، ئۇنىڭ تۇرمۇشى مەھەللە بويىچە ئالدىنقى قاتاردا بولۇپ، كوزگە كورۈنگەن ھاللىق ئائىلىلەردىن بولۇپ قالغان ئىدى. چوڭ-كىچىك چارۋىدىن باشلاپ، ھار-ۋا، رادىيو، كىيىم تىكىش ماشىنىسى، ئىشقىلىپ بىر ئويگە كېرەكلىك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى تولۇق-لانغان ئىدى. ئۇنىڭ بۈگۈن كوچۇپ چىققان يېڭى ھوجرىسىمۇ، مۇشۇنىڭ جۈملىسىدىن ئىدى.

❖ ❖ ❖

سېلىماخۇن ئاكىنىڭ خىيال كېمىسى، ھايات دېڭىزىنىڭ ئەنەشۇ گۈزەل ئارىلىغا يې-قىنلاشقاندا، ئۇنىڭ ئىچ-ئىچىدىن ئۇرغۇپ چىققان شاتلىق ھاياجىنىنىڭ بىرجۇپ بەختىيار مۇنچىغى، زىنا قىلىرىنى بويلاپ دومىلىغىنىچە قولاق ئۈستىدىن ئوتۇپ، بېشى ئاستىدىكى ياستۇق ئۈستىگە چۈشتى-دە، ئۇنىڭغا سىڭىپ كەتتى.

خەلق ماقال - تەمسىللىرى

(خوشنىدارچىلىق توغرىسىدا)

△ خوشناڭنى ئالتۇنغا ئال، ئويۇڭنى كومۇشكە (ئال،)
△ خوشناڭ تىنجى، ئوزەڭ تىنجى.
△ ئوتنى كوچىلىساڭ ئوچەر، خوشناڭنى كوچىلىساڭ كوچەر.
△ خوشناڭ ساڭا ياقمىسىمۇ، سەن خوشناڭغا ياق.
△ خوشناڭ كەلسە ئاشقا، چىرايىڭ بولمىسۇن باشقا.
△ قولۇڭ ياغ بولسا خوشناڭغا سۈۋا.
△ خوشنىسىز ئەر-سۇسىز يەر.
△ خوشناڭ يىغلىغاندا سەن كۈلمە.
△ خوشناڭ بىلەن ئىناق ئوت، جىدەل-ماجرادىن يىراق ئوت.
△ تاڭدا قوپۇپ خوشناڭغا باق.
△ ياخشى خوشنا دەرتكە داۋا، ئوسال خوشنا باشقا بالا.
△ ئوزەڭگە لازىم بولسا خوشناڭ يامانلىماپتۇ.
△ خوشناڭ بىلەن ئوبدان ئوتسەڭ بېشىڭ ساق بولۇر،
خوشناڭ بىلەن يامان ئوتسەڭ چېچىڭ ئاق بولۇر.

توپلىغۇچى: مويىدىن ئەخمەت

كەلدىم

رىزۋانگۈل ھۈسەيىن

يېپەك يۇرتى بۈگۈن سېنى كۆرەي دەپ كەلدىم،
خىسلىتىڭنىڭ سىرلىرىنى بىلەي دەپ كەلدىم.
داڭلىق يېپەك، ئەتلەس، گىلەم، قاشتاشلىرىڭنى،
شېئىر قىلىپ مىسرالارغا تىزاي دەپ كەلدىم.
چەۋەر قوللۇق يېپەكچى ھەم خالۋاپ دوستلارغا،
ھۆرمەت بىلەن گۈل دەستىلەر تۇتاي دەپ كەلدىم.
قىزىل گۈللەر بىخلار سۈرۈپ خۇش پۇراق چاچقان،
باغلىرىڭغا بۇلبۇل بولۇپ قوناي دەپ كەلدىم.
ساپ ھاۋالىق يۇرۇڭقاشنىڭ ۋادىسىدىكى،
چىمەنزارنى سەيلى قىلىپ كېزەي دەپ كەلدىم.
تۇرۇپ يەڭنى، شىرىن بولۇپ سەپىنىڭ ئالدىدا،
كانلىرىڭدىن گۆھەرلەرنى قازاي دەپ كەلدىم.
سەندە ياشناپ، سەندە كۈلگەن ئۆمۈر غۇنچەمنىڭ،
باھارىنى ساڭا تەقدىم قىلاي دەپ كەلدىم.

ئىككى غەزەل

ھىساممىدىن ئۆمەر

I

بىر دىلىمە نامۇ-شوھرەتكە، ئۇ يۇنغا، زىبۇ-زىننەتكە،
ئەزەلدىن يات ئىسرۇر بۇنداق قىلىقلار ئەلگە-مىللەتكە.
توكۇلمەي ماڭلىيىڭدىن تەر بىرەمدۇ مول ھوسۇل كەڭ يەر،
قۇرۇق ئارمان ئەمەس، لازىم شىجائەت ئەجرۇ-نىمەتكە.
ئۆمۈر ئۇ ئارتقا باقمايدۇ، مىسال: سۇ ئارتقا ئاقمايدۇ،
ئەگەر قىلساڭ مىنۇت ئىسراپ قالارسەن مەڭگۈ ھەسرەتكە.

يوقاتقىن ئەسكى ئىللەتنى-ھاياسىزلىقنى، سولەتنى،
بىلىك باغلاپ داۋان ئاتلاپ يۈرۈش قىل ئىلمۇ-ھېكمەتكە.
ئۆگەن دوستۇم بىلىم ئالغىن، زەپەرنىڭ سازىنى چالغىن،
سەپەردە شان-شەرەپ قۇچساڭ ئىگەسەن شۇندا ھۆرمەتكە.

(2)

چىقىشساڭ تېچ-ئىناق ئۆتسەڭ ۋەتەن، ئەل ھەم ئامان بولغاي،
«ئىناقلىق-كۈچ» شۇكۈچ بىرلە باياشات ھۆر زامان بولغاي.
قىلىپ مەنمەنچىلىك، ئەلگە بويۇننى غازكەبى تىكلەپ،
خەلقتىن ئايرىلىپ قالساڭ سېنىڭ ھالىڭ يامان بولغاي.
چېقىپ دوستۇڭنى دوستۇڭغا قاتىرساڭ موكىدەك ھەريان،
ھامان شەرمەندە بوپ بىركۈن چىرايىڭ خەس،سامان بولغاي.
خورازدەك ھەممىگە داجىپ، بۇلۇڭ-پۇچقاقتا ھۆرپەيمە،
يولۇڭنى تاپمىساڭ دوستۇم ھاياتىڭ كۈل-خازان بولغاي.
ۋەتەن ئامراق، جاھان تەشنا ئىناق-تېچلىققا، دوستلۇققا،
كۆچىمىز كەلسە بىرلىككە جىمى ئىشلار راۋان بولغاي!...

ۋاقىت قىممەتتۇر

(مۇستەھزات)

مەتكىرەم. ئىسمايىل

پەن-بىلىمنى ئۆگىنىشكە جۆرئەتلىك بولسۇن،
بىلىمگىنى باغلا،
تەپەككۇرۇڭ دېڭىزى لىق گۆھەرگە تولسۇن،
ئۆمىتىنى ئاقلا.
ئۆتكۈزمىگىن بىكارغا شۇئەزىز ئۆمۈرنى،
ۋاقىت قىممەتتۇر.
«قىزىغىدا سوقماق كېرەك ھەردەم تومۇرنى»،
بۇ بىر پۇرسەتتۇر.
ئويۇن-كۈلكە ئىشرەتنى سەن تاشلىغىن ئەمدى،
ئۆگەن تىرىشىپ،
يېڭىۋاشتىن گۈزەل ھايات باشلىغىن ئەمدى،
شانغا ئېرىشىپ.

ئىلمۇ-ھېكمەت دېڭىزىدا كۆپتۇر زەر-ئۈنچە،
سەن ئۇنى سۈزگەن.
ئەجرى-تەرىڭ، ئىجادىڭدىن ئاچقۇزغان غۇنچە،
پەيزىنى سۈرگەن.
بۇرۇنقىلار ئېيتقان ئىكەن: «ئۆمۈر ئاتقان ئوق»
بۇ بىر ھېكمەتتۇر.
چېكى باردۇر بۇ ئۆمۈرنىڭ، چەكسىز ھايات يوق،
ۋاقىت قىممەتتۇر.

كەپتەرىم

غوجى ئابدۇللا ناسىر

كەپتەرىم بار موللاقچى،
ئۇنى خوشخوي، يېقىملىق.
كەپ قىلالماس ئادەمدەك،
لېكىن شۇنچە ئەقىللىق.

قومۇسغا دان چاچسام،
يەيدۇ-قوساق توقلايدۇ.
ئۇچقاندا ئۇ ساماغا،
باش قېيىشتىن قورقمايدۇ.

چىقىپ ئاسمان قەھرىگە،
تىنماي موللاق ئاتىدۇ.
كەپتىرىمنىڭ جۈرئىتى،
بەستىمگە كۈچ قاتىدۇ.

ئۇ يىلىنىمەن «كەپتەردەك،
كۆك قەھرىدە ئۇچۇش» نى.
ئېچىپ ئاسمان سىرىنى،
پەندە زەپەر قۇچۇشنى.

خەلق ماقال-تەمسىللىرى

△ ھورۇنلۇقتىن بالاكېلەر باشقا، ئىشچانلىقتىن گۈل ئۈنەر تاشقا.
△ ئۆزەڭ ئۈچۈن ئۇخلاپ، باشقىلار ئۈچۈن چۈش كۆرمە.
△ يارىڭنى گۈل ئارىسىدىن ئىزدە، يىگىتنى ئەل ئارىسىدىن.
△ نامەرتكە سۆزساڭ بويىنۇڭنى، پۇچەك ياڭاقتا تولدۇرىدۇ قويىنۇڭنى.
△ ئىشلىسەڭ ئالىسەن تاغالاپ ئاش، ئىشلىمىسەڭ قالىسەن چايناپ تاش.
△ ئىشلەپ يېگەن لەززەتلىك، تىلەپ يېگەن مىننەتلىك.
△ ئەقىللىق ئۆزىدىن كۆرەر، نادان باشقىدىن.
△ يازدا ئالتە چاپان، قىشتا كالتە چاپان.
△ ئىسراپچىلىق نەدە، تەر چىقمىغان يەردە.
△ كىشىنىڭكىنى بۇلاپ يەپتۇ، ئۆزىنىڭكىنى سىقىپ يالاپتۇ.

توپلىغۇچى: ئابدىخېلىل ئابدىخېۋىر

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىن

ياشانغانسېرى ياشىرىدۇۋاتقان ئىجاتكار

—شائىر جاپپار ئەمەت توغرىسىدا

قاھار جەلىل

يولداش جاپپار ئەمەت ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا 40-يىللاردا سەپكە قېتىلغان پېشقەدەم شائىرلىرىمىزنىڭ بىرى. ئۇ، ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر پىكىرلىك، چوڭقۇر مەزمۇنلۇق ئەسەرلىرى ۋە ئۇمۇمۇتۇۋار، تىرىشچان، سەمىمىي ۋە كەمتەر پەزىلىتى بىلەن 35 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە جامائەتچىلىكنىڭ ئالاھىدە ھۆرمىتىگە ئېرىشىپ كەلمەكتە.

جاپپار ئەمەت 1929-يىلى 12-ئايدا خوتەن شەھىرى گۈلباغ مەھەللىسىدە بىر كىچىك سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە خوتەن دارىلمۇئەللىمىنىنىڭ بىر يىللىق ئوقۇتقۇچى يېتىشتۈرۈش كۇرسىنى تۈگەتكەندىن كېيىن 1942-يىلى ئۈرۈمچىدىكى ئۆلكىلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەن.

ئۇ ئوقۇغۇچىلىق چاغلىرىدىن باشلاپ جۇڭگو ۋە چەتئەلدىكى ئىلغار پىكىرلىك مەشھۇر يازغۇچى، شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن تونۇشىدۇ. شۇ مەزگىللەردە، مەتبۇئاتتا تونۇلۇۋاتقان ل. مۇتەللىپ، بىلال ئەزىزى قاتارلىق ياش ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىنى زور ھەۋەس بىلەن ئوقۇيدۇ. نەتىجىدە ئۇنىڭدىكى ئەدەبىياتقا بولغان ھەۋەس تېخىمۇ كۈچىيىپ، ئۆزىنىڭ قولىغا قەلەم ئېلىپ يېزىشقا باشلايدۇ. ئۇنىڭ «ۋەتەن ئوغلى» ناملىق تۇنجى شېئىرى 1944-يىلىنىڭ باشلىرىدا «شىنجاڭ گېزىتى» سەھىپىسىدە ئېلان قىلىنىدۇ. 1945-يىلى «شۇنداق ماڭ» دېگەن غەزىلى «خۇشتار» تەخەللۇسى بىلەن «شىنجاڭ گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن جامائەتچىلىكنىڭ قىزىقىشىنى قوزغايدۇ.

جاپپار ئەمەت 1945-يىلى 5-ئايدا ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، خوتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، چايخانا باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى، ئۇندىن كېيىن شۇچاغدا خوتەندە چىقىۋاتقان «بىرلىك»، «تەكلىماكان گۈلى» ناملىق گېزىتلەردە تەھرىر ۋە خوتەن دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋىدە ئوقۇتقۇچى بولىدۇ. شۇ مەزگىللەردە «خوتەن گېزىتى»دە «دوستلارغا»، «سۆيىمەن» قاتارلىق شېئىرلارنى، «تەپتىش ئومىگىگە دات»، «قارىقاش ناھىيىسى ئۈستىدىكى قارا بۇلۇت» قاتارلىق ئىلغار ئىدىيىدىكى ماقالىلارنى ئېلان قىلىدۇ.

ئازادلىقتىن كېيىن جاپپار ئەمەت خوتەن دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇتقۇچى، «خوتەن گېزىتى» دە مۇئاۋىن باش تەھرىر، جەنۇبىي «تيانشان گېزىتى»دە تەھرىر ۋە «شىنجاڭ گېزىتى»دە ئەدەبىيات بېتىنىڭ تەھرىرى بولۇپ ئىشلىدى. بۇ مەزگىللەردە ئۇنىڭ شېئىر ۋە ھېكايىلىرى ھەر قايسى گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىپ تۇردى. 1957-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە تەييارلىق كورۇش ھەيئىتى ئۆتكۈزگەن تۇنجى قېتىملىق ئەدەبىي ئەسەرلەرنى باھالاپ مۇكاپاتلاش ۋاقتىدا «چاپ كەتمىنى دىخانلار» ناملىق شېئىرى 4-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، 1952-يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەھنە ئەسەرلىرىنى باھالاش ۋاقتىدا يەنە بىر كىشى بىلەن بىرلىشىپ يازغان «يېڭىرىلگەن قوللۇق» دراممىسى 2-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. جاپپار ئەمەت 1957-يىلى ئېچىلغان جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ 1-قېتىملىق قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىپ، بۇجەمئىيەتنىڭ كاندىدات ئەزاسى بولدى، ھازىر رەسمىي ئەزا.

ئەپسۇسكى، بۇ ياش شائىرمۇ ئەدەبىي ئىجادىيىتى تازا گۈللىنىۋاتقان مەزگىلدە چېكىدىن ئاشقان «سول» لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىدىن خالى بولالماي، بىر مەزگىل ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىندى.

«4 كىشىلىك گۇرۇھ» ئاغدۇرۇلۇپ، پارتىيە سىياسەتلىرىنىڭ ئەمەللىشىشى نەتىجىسىدە، جاپپار ئەمەت 1979-يىلى يەنە سەپكە قايتىپ كەلدى. شائىر «باھار ئىلھاملىرى» ناملىق سېكىلىدا ئۆزىنىڭ يېڭى باھارنى چەكسىز ھاياجان بىلەن كۈيلىدى. شۇندىن كېيىن ئارقا-ئارقىدىن بىر قاتار شېئىر ۋە «يول ئۈستىدىكى ئەسلىمە» قاتارلىق ھېكايىلارنى يازدى.

جاپپار ئەمەت يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئاۋال خوتەن «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىدا مەخسۇس تەھرىر بولۇپ ئىشلىگەن. 1981-يىلى 9-ئايدا جۇڭگو يازغۇچىلار بىرلەشمىسى شىنجاڭ شۆبىسىگە يۆتكىلىپ، «تارىم» ژۇرنىلىدا تەھرىرلىك خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

جاپپار ئەمەت يالغۇز ئۆزى ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپلا قالماستىن، يەنە ياش ھەۋەسكارلارنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىشىگىمۇ ئالاھىدە كۆڭۈل بولۇپ، نۇرغۇن ئەمگەك سىڭدۈر-

گەن. ئۇ ياشانغان سېرى ياشىرىپ يېڭىدىن-يېڭى ئىجادىي ئەمگەكلەرنى مەيدانغا چىقىرى-ۋاتىدۇ ۋە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇناسىپ ھەسسە قوشۇۋاتىدۇ.

تۆۋەندە شائىرنىڭ بىرقىسىم شېئىرلىرىنى كىتابخانلارنىڭ نەزىرىگە ھاۋالە قىلىمەن :

جاپپار ئەمەت شېئىرلىرىدىن

تاڭ ئالدىدا

كۆلدۈرلەيدۇ يەر-جاھان، ئاسماندا چېقىن،
ئوركەشلەيدۇ داۋالغۇپ بىر دەريا ئېقىن.
تاڭ نۇرىدىن خەۋەر ئېلىپ كەلدىمكىن يا،
ئازاتلىقنىڭ كۈنلىرى بىزلەرگە يېقىن.

1945-يىلى 6-ئاي

پەلەككە خىتاب

«ئىخ پەلەك چەرخىڭ بۇزۇق» مۇدھىش قارا دەۋرانلىرىڭ،
ئاڭلىنار ھەر ياقتا نالە، يىغىزار، ئەپغانلىرىڭ.
قولدا قانلىق قېلىچ تۇتقان ياۋۇزلار دەستىدىن،
چەيلىنىپ بولدى خازان گۈلباغلىرىڭ، بوستانلىرىڭ.
ئەگمىگەچ زۇلمەتكە باش ئەركىمنى بوغدى شۇم رەقىپ،
تاكى باشىمنى كوتەرتمەي بۇقارا زىندانلىرىڭ .
بولسا تاغ ھەرقانچە مەزمۇت، باسسا مىڭ قات كۈچ بىلەن،
ئېتىلىپ چىقماي قالامدۇ ئاستىدىن ۋولقانلىرىڭ

1947-يىلى 8-ئاي (تۇرما)

چاپكەتمەننى دىخانلار

يەرسىنىڭكى دىخانلار،
چاپكەتمەننى، هارماي چاپ!
دىسۇن ھەممە ھەشقاللا،
چاپكەتمەننى، هارماي چاپ!

شەرقتىن چىققتى ئاپتاپ،
بەختىڭ كۈلدى پاقىراپ،
يوقالدى باي تىرىكتاپ،
چاپكەتمەننى، هارماي چاپ!

بولدۇڭ ئەركىن، ھۆر-ئازات،
كومپارتىيە كۈچ- قانات،
ئەمگەك بىلەن يۇرت ئاۋات،
چاپكەتمەننى، هارماي چاپ!

بولدۇڭ يەرگە خوجايىن،
سۈيىڭمۇ مول ئىنتايىن،
توكۈپ كۈمۈش تەردائىم،
چاپكەتمەننى، هارماي چاپ!

بوستان قىلىپ چۆللەرنى،
ئېچىلدۇرغىن گۈللەرنى،
ئېلىپ مول ھوسۇللارنى،
چاپكەتمەننى، هارماي چاپ!

ئەمگەكنىڭ تېگى راھەت،
ئەجرىڭدىن يارات بەرىكەت،
ھورۇنلۇق نومۇس، تەرك ئەت،
چاپكەتمەننى، هارماي چاپ.

1951-يىل، مارت

باراڭ تېگىدە

ھەممە ياق كۆمۈشتەك ئايدىڭ بىر ئاخشام،
يۇلتۇزلار ئۈزىدۇ ئاسماندا مەغرۇر.
سۈپ-سۈزۈك ئۈزۈملەر خۇددى ياقۇتتەك،
تاۋلىنىپ بېرىدۇ دىللارغا ھۇزۇر.
ياپ-يېشىل باراقسان باراڭ تېگىگە
ياپراقلار ئارىلاپ چۈشۈپ تۇرار نۇر.
شۇ گۈزەل ئاخشامدا، بىز نىڭ يېزىدا
قىزىپ كەتتى كەچكى ئولتۇرۇش بەكزور.
ئىشتىن كېيىن خوشچاقچاق يېزا ياشلىرى
چورىدەپ ئەتراپتا ئولتۇررا غۇررۇر.
يىراقلارغا ئۇرغۇپ ياڭرىدى راۋاپ-
ۋە تەڭكەش قىلىنىپ داپ بىلەن تەمبۇر.

x x

ناخشا ئۇ ياشلارنىڭ قىزغىن سويگىنى،
ھەدىگەندە باشلاپ كېتىشتى بىردەك.
شاتلىق دولقۇنلىرى، قاپلاپ يېزىنى،
كۈيلەندى ناخشىدا پارلاق كېلىچەك:
«گۈللە ئەي، قەدىردان ئازات ۋەتىنىم،
بىزسىنىڭ قوينۇڭدا ئېچىلغان چېچەك.
پارتىيە ياراتقان شۇنۇرلۇق تاڭدا،
ياشنايمىز پۈرەكلەپ باھار گۈلىدەك.
شوھرەتلەپ بىزسىنى ئىسسىق تەربىلەن،
بېغىڭدا قىلىمىز ھارماستىن ئەمگەك.»
ئۇسۇل قىزىپ كەتتى ناخشىدىن كېيىن،
سىرىلمىغا ئويناپ ئىككى ياش بىردەك.
بىرسى تۇرسۇنماما، ئەمگەكتە داڭلىق،
بېشىدا چۈس دوپپا، ئۇستىدە يەكتەك؛
بىرسى بىزگە تونۇش گۈزەل چولپانئەم،
ئوتتۇرىدا يورغىلار خۇددى كەكلىكتەك؛
شامالدا يەلپۈنەر سۇمبۇل چاچلىرى،
ئۇستىدە توق قىزىل ئەتلەستىن كوينەك؛
لەۋىدە تەبەسسۇم كوزلىرى خۇمار،
ھەر قىلىقى بېرىدۇ شاتلىقتىن دېرەك.
ئۇسۇلغا جۆر بولۇپ قىزغىن چاۋاكلار،
قوشۇلار شاتلىققا ھەممە ياش بىردەك.
ئۈز ئارا باغلىغان بۇلارنى شۇنداق،
يېزىدا ھۆر-ئىناق، كوللېكتىپ ئەمگەك.

شۇناخشام يېزىدا بولغان دىرا[illegible]رۇش ،
ياشلىق خاتىرىسى بوپ قالدى ئېسىمدە.
[illegible]
دوكىل [illegible]چۈش ئىشتىن كېيىن باراك تېگىدە .

1955ـ يىل، سىنتەبىر (قەشقەر)

پارتىيە قۇياش

شەرقتىن نۇر لىنىپ چىقىمىغاندا كۈن،
كىشىلىك ئۇيقىدىن كوتەرمەستى باش.
باشلىنىپ كۈندۈزى، قاچماس ئىدى تۈن،
بولماستى دىللارغا يورۇقلۇق سىرداش.
بولغاچقا سەن قۇياش ئۇلۇغ پارتىيەم،
كوڭلىمىز باھاردەك، نۇرلاندى كوركەم.
سەن بولغاچ ئازاتلىق ئالدى يوقسۇل ئەل،
ۋەتىنىم باغىردا ئاتتى نۇرلۇق تاڭ.
ئەسىرلەر ئارزۇسى بولۇپ سەندىن ھەل،
دىللاردا پارلىدى كوممۇنىستىك ئاڭ.
سەن بولغاچ ۋەتىنىم بولدى ھورگۈلشەن،
نۇرۇڭدا ئەتراپنى كورەلىدۇق روشەن.
بولمىسا كۈن نۇرى بۈكەك يەرلەردە،
مايسىلار بوي تارتىپ ئېچىلامدۇ گۈل؟
سېغىنىپ گۈللەرنى تاڭ سەھەرلەردە،
باغلاردا شاتلىنىپ سايرامدۇ بۇلبۇل؟
شۇ قۇياش دەل ئۇزەڭ بىزگە نۇر بەرگەن،
كوڭلىمىز بېغىغا قىزىل گۈل تەرگەن.
سەن بولغاچ ۋەتىنىم كۈلدى بىرتەكشى،
گۈل بولۇپ ئېچىلدى يېڭىچە ھايات.
يۇرتۇمنىڭ ھوسنىدە باھارنىڭ نەقىشى—
ئەكس ئەتتى، بۈركۈتتەك كەردۇق كەڭ قانات.
ھەر دىلدا قۇياشتەك نۇرۇڭ بەرقارار،
سەن بولغاچ ۋەتەندە مەڭگۈلۈك باھار.

چۈشمىسە كۈن نۇرى تاغلار ئۈستىگە ،
ئېرىمەس غادايغان چوققىلاردا قار.
ئەكس ئەتمەس كۈمۈشرەڭ دەريا سۈيىدە،
ۋە ياغماس يامغۇرمۇ، كوتۈرۈلمەس پار.
سەن بولغاچ تارىخىي ئۈزۈن سەپەردە،
قارلارنى ئېرىتىپ يەتتۇق زەپەرگە.
سەن بولغاچ مىللەتلەر بىرتۇققان گويا،
خۇاڭخېدەك ئۇلغىيىپ ئاقماقتا راۋان.
سەن بولغاچ ئىلھامىمدو لقۇنلۇق دەريا،
نۇرۇڭدا كۈمۈشتەك يالتىرار ھامان!
ۋەتىنىم كوكىدە پارلا ئەي قۇياش،
قەلبىمىز مېھرىڭگە مەڭگۈلۈك سىرداش.
بولمىسا قۇياشنىڭ تارتىش قۇۋۋىتى ،
تۇرالماس ئىدى ھېچ يەرمۇ مۇئەللەق؛
ئالمىسا ئاي ئەگەر كۈندىن يورۇقنى،
كېچىسى ئايدىڭمۇ بولماستى مۇتلەق .
نۇر ئېلىپ سېنىڭدىن بولدۇق بەقۇۋۋەت،
كۈندۈزدەك نۇرلىنىپ ياشاردۇق ھەيۋەت.
بولغاندەك سەييارەساڭا يەرۇ، ئاي،
ئۇيۇشتۇق پولاتتەك ئەتراپىڭغا چىڭ.
دىللارغا ئورناشتى ئېلىپ چوڭقۇرجاي،
مۇھەببىتى شانلىق كوممۇنىزمىنىڭ .
— شۇقەدەر بۈيۈكسەن، شۇقەدەر پارلاق،
ياشا كوممۇنىستىك پارتىيەم ئۇزاق.

1959ـ يىل، ئىيول

كۈلدى ئىقبالىم مېنىڭ

كەلدى باھار كۈنلىرى پۈتكەندە سەۋرى-تاقىتىم،
يېڭىۋاشتىن قەد كوتەردىم، كۈلدى ئىقبال ئامىتىم.

«تۆت زىيانداش» ھوكۇمران بولغان شۇ كۈنلەردە مېنىڭ،
غەم يۈكىدىن ناگىھان يادەك ئېگىلدى قامىتىم.

ياغدى ئاپپاق قار-قىرو، قوندى چېچىمغا بى مەھەل،
ئەس-تۇمانلار ئىچىدە بولدى بۇرۇختۇم ھالىتىم.

يۈزلىرىمگە چۈشتى قورۇق ئومۇچۈكنىڭ تورىدەك،
غەم بىلەن قەلبىمنى ئورتەش بولدى ھەرچاغ ئادىتىم.

ياشىدىم ھىجران ئىچىدە مەن چېكىپ ئاھۇ-پىغان،
نە پىغان بەلكىم ئۇلۇم ئورگۈلدى باشىمنى مىڭ قېتىم.

ئەككى ئون يىل ئۆتتى ئۆمرۈم، خۇددى لاي سۇدەك ئېقىپ،
قايغۇ ۋە نەسلىمك ئىچىدە ئۆتتى ئاي، كۈن،سائەتىم.

قوزغالدى جۇتۋە تۇمانىنى پارتىيەم غەمخور بولۇپ،
پارلىدى ئىقبال كۆكىدە مۇشتەرى سائادىتىم.

ئېھ، بۈگۈن يەتتى مېنىڭ ئۆمرۈم باھار ئەييامىغا،
تاشتى قەلبىمدىن بۇلاقتەك غەيرىتىم-شىجائىتىم.

ئاتىدىم ئاخىرقى ئۆمرۈمنى ۋەتەن، خەلقىم ئۈچۈن،
بۇ قەسەم-شېرىم مېنىڭ بولسۇن گۇۋاچى-شاھىتىم!

1980-يىل

تەھرىردىن:

يېقىندىن بۇيان تەھرىر بۆلۈمىمىز مۇشتەرى ۋە كەڭ كىتابخانلاردىن بىر نەچچە پارچە خەت ۋە ماقالىلارنى تاپشۇرۇۋالدى. تاپشۇرۇۋېلىنغان خەت ۋە ماقالىلاردا ئوتتۇرىغا قويۇلغان بەزى مەسىلىلەر ھەقىقەتەنمۇ ئويلىنىپ كۆرۈشكە ئەرزىيدۇ.

ۋىلايىتىمىزدىكى كەڭ ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرى ۋە ئاپتورلار «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلى نەشر قىلىنغان 3 يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە ئۆزلىرىنىڭ ئىجاتچانلىق روھىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، ئاز بولمىغان نادىر ئەسەرلىرىنى يېزىپ خەلقنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش يولىدا جاپالىق ئەجىر سىڭدۈردى. خەلق ئۇلارغا تېگىشلىك مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئەسەرلەرنى سۆيۈپ ئوقۇدى ۋە بەدىئىي زوق ئالدى.

يەنە شۇنىمۇ كۆرۈش كېرەككى، قىسمەن ھاللاردا، ئايرىم ئاپتورلىرىمىز باشقىلار ئۆز ئەسەرلىرىدە بىرخىل ئۇسۇل بىلەن ئاللىقاچان ئوتتۇرىغا قويۇپ بولغان پىكىر-مەسىلىلەرنى سەل-پەل ياساپ، ئىككىنچى بىرخىل ئۇسۇل بىلەن ئۆز نامىدا ئېلان قىلىۋېلىش، تېما تالىشىش، ھەتتا مىسرامۇ-مىسرا، كۇپلېتمۇ-كۇپلېت كۆچۈرۈۋېلىشتەك ناچار خاھىشلار كۆرۈلمەي قالمىدى. بۇ كىشىنى تولىمۇ ئەپسۇسلاندۇرىدىغان، ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارغا نامۇناسىپ ئىش، ئەلۋەتتە. بۇ خىل ئەھۋال ژۇرنىلىمىزنىڭ 1981-يىللىق 3-سانىدا بىرقەدەر گەۋدىلىك كۆرۈلدى.

ئىجادىيەت ئىستىلىنى ياخشىلاشقا ئاز-تولا پايدىسى بولسۇن ئۈچۈن يولداش دىلبەر قەييۇمنىڭ بىزگە ئەۋەتكەن خېتى، ئوسمان سەرۋەللىنىڭ «مۇھەببەت» ناملىق شېئىرىنى، يولداش بارات ئىمىننىڭ ژۇرنىلىمىزنىڭ 3-سانىدا ئېلان قىلدۇرغان «مەڭگۈلۈك مۇھەببەت» شېئىرى بىلەن قوشۇپ ئېلان قىلدۇق. كەڭ كىتابخانلارنىڭ سېلىشتۇرۇپ كۆرۈشىنى تەۋسىيە قىلىمىز.

بۇ شېئىرنىڭ ئاپتورى كىم بولۇشى كېرەك؟

تەھرىر بۆلۈمىگە:

... ئادىتىم بويىچە ژۇرناللىرىمىزنىڭ نەشردىن چىققان يېڭى سانىنى (1981-يىللىق 3-سان) ھەۋەس ۋە زوق بىلەن ئوقۇپ چىقتىم. بۇ ساندا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ ئىدىيەۋى مەزمۇنىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، بەدىي جەھەتتىكى رەڭدارلىقى... قاتارلىق ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن مېنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى...

ژورنالنى ئوقۇپ كېلىۋېتىپ 67-بەتكە بېرىلگەن «مەڭگۈلۈك مۇھەببەت» تېمىسىدىكى بىر پارچە شېئىرنى كۆرگەن چېغىمدا ئەزەربەيجان شائىرى ئوسمان سەرۋەللىنىڭ «شەرق يۇلتۇزى» ژۇرنىلىنىڭ 60-يىللاردىكى سانىغا بېرىلگەن «مۇھەببەت» ناملىق شېئىرىنى ئەسكە ئالدىم. ماڭا دىگىدەك يادا بولۇپكەتكەن «مۇھەببەت» ناملىق شېئىر بىلەن سەلەرنېلان قىلىنغان «مەڭگۈلۈك مۇھەببەت» دىگەن شېئىرنى قايتا-قايتا سېلىشتۇرۇپ كۆردۈم. تېمىسىلا ئەمەس، بەلكى مەزمۇن ھەتتا مىسرالىرىغىچە ئوخشىشىپ كېتىدىغان بۇ ئىككى پارچە ئەسەرنىڭ ئاپتورى كىم بولۇشى كېرەك؟ بۇ تاسادىپىي ھالدىكى «ئوخشاپ قېلىش»مۇ، ياكى بولمىسا؟....

مەن، ئوسمان سەرۋەللىنىڭ شېئىرىنى سىلەرگە بىر نۇسخا كۆچۈرۈپ ئەۋەتىپ بېرىشنى، ژورنال تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىشىنى لايىق تاپتىم...

ھۆرمەت بىلەن:

«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمىدىن

دىلبەر قەييۇم

1981-يىل 10-ئاينىڭ 23-كۈنى

مۇھەببەت

ئوسمان سەرۋەللى

(ئەزەربەيجان شائىرى)

ئەسىرلەر تىزىلىپ ئۆتەر پەيمۇ-پەي،
ئۆزگىرەر تەبىئەت ۋە خىيال تىنماي.
دېڭىزلار سايىز بىر كۆلگە ئايلىنار،
ئورمان قۇرۇپ كېتىپ، قايتىدىن ئۈنەر.
كونىرار دۇنيانىڭ تۆپىرىغى، تېشى،
قاركەبى ئاقىرار ئادەمنىڭ بېشى.
شۇجاھان مۈلكىدە، جاھان باغىدا،

مەڭگۈلۈك مۇھەببەت

بارات ئۆمەر

مەڭگۈلۈك ئەمەستۇرجىمى بارنەرسە،
غەلەتتۇر كىم ئۇنى بىرتەرىزدە، دىسە.
ئۆزگىرەر تەبىئەت، ئۆزگىرەر ئالەم،
ئۆزگىرەر ئاي ئاتلاپ، يىلمۇيىل ئادەم.
ئۆزگىرەر ھېسسىيات ۋە خىيال تىنماي،
يوتكىلىپ ئۇچقاندەك قۇشلارمۇ ھارماي.
ۋە لېكىن بىرنەرسە ئۆزگەرمەس مۇتلەق،

بۇقېرى دۇنيانىڭ كەڭ قۇچاغىدا،

گاھ توي بولار، گاھ ھازا تۇتىلار.
ھەركۈنى كالىندارىدىن ۋاراق يىرتىلار.

ئەي دوستۇم ئاڭلىغىن سوزۇمنى چىندىن،
كېتەر دەقىقىلەر ئومۇردىن، كۈندىن،

كوڭۇل كىتابىنى ۋاراقلا تەكرار،
قارا، ئولمەيدىغان سەندە نىمە بار؟

ئېيتقىن، نىمە بەردىڭ شېئىرۇسەنئەتكە،
سەن نىمە قالدۇردۇڭ ئىنسانىيەتكە؟...

ئايلىنار ھەپتىلەر، ئايلىنار ئايلار،
قالار خانىمانلار، غۇلار سارايلار.

يىمىرىلەر تاجۇ-تەخت، چوكەر ئىختىشام،
دەريالار ئوز يولىنى ئوزگەرتەر تامام.

دولقۇنلار قىرغاققا تەگەر ئەسەبى،
تاشار كىشىلەرنىڭ قەھرى-غەزەبى.

بىر تەپسە ئىلگەكتىن ئىشىك ئوزۇلەر،
زالىم پادىشالار دارغا ئېسىلار.

دات باسقان زەنجىرنى بىلەكلەر ئاچار،
تەختىنى، سەلتەنەتنى شاھتاشلاپ قاچار...

يىللار لەشكەر كەبى بىر مۇ-بىر يۇرەر،
ئالەمدە بار نەرسە ئوزگىرىپ تۇرار.

ئوزگەرتەر يولىنى ئاي، قۇياش، يۇلتۇز...
بىر نەرسە ئوزگەرمەس ئالەمدە يالغۇز.

سىزنى ئويلاندۇرغان ئۇ سىر، ئۇ ھېكمەت،
ئۇ بۇيۇك ھەقىقەت، ئۇ بۇيۇك قۇۋۋەت.

نە مېلىم، نە مولكۇم، نە بىسات ئىمدۇر،
ئۇ — مېنىڭ خەلقىمگە مۇھەببەتىمدۇر!...

ئوزگەرمەس ئەبەدى، ئوزگەرمەس بەرھەق،
ئۇ مېنىڭ دەۋرىمگە مۇھەببەتىمدۇر.
ئىجاتچان خەلقىمگە مۇھەببەتىمدۇر.

❖ ❖

مەڭگۇلۇك ئەمەستۇر جىمى بار نەرسە،
غەلەتتۇر كىم ئۇنى كونارماس دىسە.
كونىرار دۇنيانىڭ تۇپرىغى، تېشى،
قاركەبى ئاقىرار ئادەمنىڭ بېشى.
تىرىكلىك دۇنياسى — ھايات باغىدا،
بۇقېرى دۇنيانىڭ كەڭ قۇچاغىدا،
ئوزگىرەر مەۋجۇتلۇق شەكىل جەھەتتىن،
ئايلىنار باشقىغا باشقا سۇپەتتىن،
ۋە لېكىن بىر نەرسە كونارماس پەقەت.
كونارماس ئەبەدى ئېيتقىنىم بەرھەق.
ئۇ مېنىڭ دەۋرىمگە مۇھەببەتىمدۇر،
كورەشچان خەلقىمگە مۇھەببەتىمدۇر.

❖ ❖

قۇلاقسال، ئاڭلىغىن بۇرادىرىم سەن،
گەر بولساڭ سويگۇدە باراۋىرىم سەن،
قەلبىمنىڭ ئىزھارى ھەر سوزۇم چىندىن،
كېتەدۇ مىنۇتلار ئومۇردىن-كۇندىن.
قارا، «ئولمەيدىغان» سەندە نىمە بار،
ئادەملىك تارىخىڭ ۋاراقلار تەكرار،
ئېيتقىن نىمە بەردىڭ ئىنسانىيەتكە؟
يا نىمە قالدۇردۇڭ ئىجادىيەتكە؟
ئايلىنار ھەپتىلەر، ئايلىنار ئايلار،
قالار خانىمانلار، قالار سارايلار،
يىمىرىلەر تاجى-تەخت، كۇن ئوچەر ئاخشام.
دەريالار ئوز يولىنى ئوزگەرتەر تامام،
دولقۇنلار قىرغاققا تەگەر ئەسەبى،
تاشار كىشىلەرنىڭ قەھرى-غەزەبى،
يىللارنىڭ بورىنى ئوزگىرىپ تۇرار،
گاھ قاتتىق، گاھ بوش يۇزىگە ئۇرۇلار.
بىر نەرسە ئوزگەرمەس ئالەمدە ھەرگىز،
قىممەتتە تەڭداشسىز ھەممىدىنمۇ ئوز،
ئۇ مېنىڭ دەۋرىمگە مۇھەببەتىمدۇر،
ئەل-يۇرتۇم، خەلقىمگە مۇھەببەتىمدۇر.

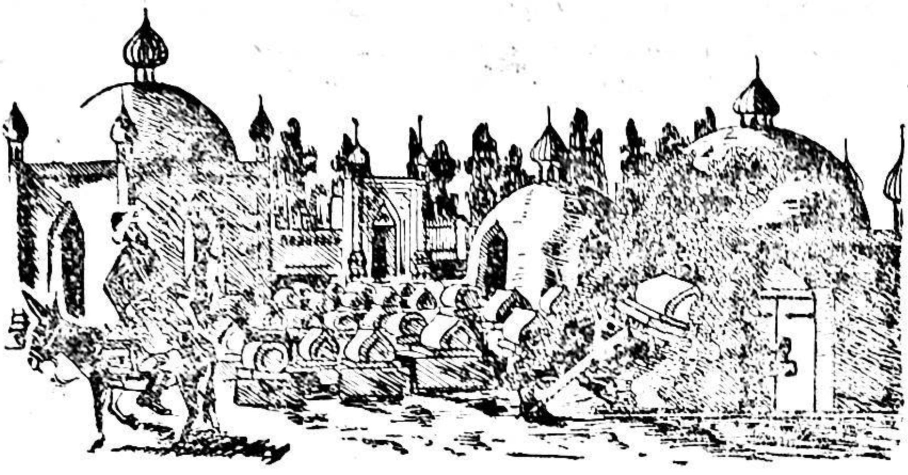

ئەپەندى ۋە ئەپەندى لەتىپىلىرى ھەققىدە

ئەپەندى — كەڭ كىتابخانلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، خېلى مەشھۇر ئىسىمدۇر. دۇنيادىكى ھەرمىللەت خەلقى، خۇسۇسەن ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدا ئەپەندى لەتىپىلىرىگە قىزىقمايدىغان، ئۇنى ئىشتىياق بىلەن ئېيتمايدىغان كىشىلەر ئاز تېپىلىدۇ.

ئەپەندى لەتىپىلىرىنىڭ مەزمۇن جەھەتتىكى چوڭقۇرلىقى، شەكىل جەھەتتىكى ئىخچاملىقى ۋە ئۇنىڭ ئەيتىشقا ئەپلىك، ئەستە قالدۇرۇشقا قولايلىق ھەم كۈلكۈلۈك بولۇشى، ئۇنى مەملىكەت ئىچىدە كەڭ ئاممىۋىي ئاساسقا ئىگە قىلىپلا قالماستىن، بەلكى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا تارقىلىپ: كىشىلەرنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ۋە ھەۋەس بىلەن سۆيۈپ ئوقۇشىغا سازاۋەر قىلماقتا.

ھەرقېتىم ئەپەندى لەتىپىلىرىنى ئاڭلاش ئۇياقتا تۇرسۇن، پەقەت «ئەپەندى» دىگەن ئىسىم ئېغىزغا ئېلىنىشى بىلەنلا كىشىلەرنىڭ چىرايىدا ئىختىيارسىز ھالدا كۈلكە ئالامەتلىرى پەيدا بولىدۇ. ئۇ، ئاچچىق ھەجۋى، ئۆتكۈر، ئۈمىتۋار ئىنتىلىش بىلەن تولغان كۈلكە ئارقىلىق، بىرتەرەپتىن جەمئىيەتنىڭ يامان ئىللەتلىرىنى پاش قىلسا، يەنە بىرتەرەپتىن كەڭ خەلق ئاممىسىغا ئەقىل ئۆگىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەپەندىنى پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ئۇستازى، ئۇنىڭ لەتىپىلىرىنى بولسا، تۇرمۇش تەجرىبىسىدىن ئېلىنغان ئىنتايىن ياخشى دەرسلىك دېيىشكە ھەقلىقمىز.

ئەپەندى ۋە ئەپەندى لەتىپىلىرى توغرىسىدا گەپ بولغاندا كىشىلەر: «ئەپەندى دىگەن بۇ ئادەم زادى ئۆتكەنمۇ-يوق؟»، «ئەپەندى لەتىپىلىرىنىڭ ھەممىسى پەقەت شۇ بىرلا شەخسنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلەرمۇ؟»، «ئەپەندى لەتىپىلىرى نىمە ئۈچۈن بىرنەچچە ئەسىرلەر داۋامىدا ئۆز قىممىتىنى ساقلاپ، كەڭ تارقىلىپكەلدى؟» دىگەندەك ھەرخىل سوئاللارنى سورىشىدۇ.

بۇ مەسىلىلەر توغرىسىدا ئوخشىمىغان قاراشلار مەۋجۇت. بەزىلەر: «ئەپەندى ئەمەلىيەتتە ئۆتكەن ئادەم بولماستىن، بەلكى خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدا ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان شەخستۇر» دېيىشىدۇ، يەنە بەزىلەر: «ئەپەندى دىگەن بۇ ئادەمنىڭ راستىنلا دۇنيادىن

ئۆتكەن-ئۆتمەسلىكى ھازىرچە تېخى ئىسپاتلانغىنى يوق» دېيىشىدۇ. ئۇيغۇرخەلقى ئارىسىدا «ئەپەندى يۇرتىمىزغا يېقىن بىرجايدا تۇغۇلغان» دەيدىغانلارمۇ بار، ھەتتا بەزى ياشانغان كىشىلەردىن «ئاتا-بوۋىمىز ئەپەندىنى ئۆزكۆزى بىلەن كۆرۈپتىكەن» دېگۈچىلەرمۇ بار. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا ئەتراپلىرىدىمۇ ئەپەندى ۋە ئەپەندى لەتىپىلىرى توغرىسىدا خىلمۇ-خىل گەپ-سۆزلەر ئېقىپ يۈرمەكتە:

ئۆزبېكلەر: ئەپەندى بۇخارالىق بولۇشى مۇمكىن، شۇڭا ئۇنىڭ بۇ شەھەرگە ئالاقىدار لەتىپىلىرى كۆپىچە قېپقالغان دېيىشىدۇ. تاجىكلار-ئەپەندى خۇددى سەللا ئىلگىرى ئۆزىنىڭ ئېشىكىگە مىنگەن ھالدا كۆزئالدىدىن كېتىپ قالغاندەك سۆزلەرنى قىلىشىپ: ئۇ، خوجەنت (ھازىرقى لېنىنئاباد) تا ياشىغان، دېيىشسە، ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرق ئەللىرىدىكى خەلقلەر— ئەپەندى بىزتەرەپلەرگە كەلگەن ئىكەن، — دېيىشىدۇ.

كىچىك ئاسىيا قولتۇقىدىكى تۈركىيەلىكلەر بولسا «ئەپەندى تۈركىيەلىك ئادەم، ئاقشېھىر دېگەن جايدا ئۇنىڭ قەۋرىسى بار» دەيدۇ. قىسقىسى ئەپەندى زادى قانداق ئادەم؟ ئۇ، راستىنلا ئۆتكەن ئادەممۇ؟ ياكى ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان شەخسمۇ؟ ئەپەندى لەتىپىلىرى قانداق قىلىپ ھازىرغىچە تارقىلىپ كەلگەن؟ ئۇ لەتىپىلەرنىڭ تارقىلىش دائىرىسى قانچىلىك؟ مانا بۇلار، ھەرقايسى ئەل خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلغۇچى خادىملار تولىمۇ كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مەسىلىلەردۇر. ئۇنداقتا، ئەپەندى دېگەن بۇ ئادەم زادى ئۆتكەنمۇ-يوق؟ كۆپلىگەن ئالىملارنىڭ تەتقىقات نەتىجىلىرى ئەپەندىنىڭ ھەرگىز ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان شەخس بولماستىن، بەلكى ھەقىقىي تارىخىي شەخس ئىكەنلىكىنى دەلىللاپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۆز ئىسمى خوجا نەسىرىدىن بولۇپ، كىشىلەر ئۇنى موللا نەسىرىدىن ياكى نەسىرىدىن ئەپەندى دەپ ئاتاپ كەلمەكتە. «ئەپەندى» دېگەن بۇسۆز ئۇنىڭ ئىسمى ئەمەس، بەلكى خۇددى «خوجا» ياكى «موللا» دېگەن سۆزگە ئوخشاشلا بىرخىل نامدىنلا ئىبارەت. «ئەپەندى»— ئەسلىدە تۈركچە سۆز، بۇ بىر تەرەپتىن ئەرلەرگە قارىتىلغان ھۆرمەت نامى، يەنە بىر تەرەپتىن ئەھلى-ئىلمى ئادەملەرگە قارىتىلغان ھۆرمەت نامى بولۇپ، «مۇئەللىم» «ئۇستاز» دېگەن مەنىنى بېرىدۇ.

تۈركىيە ئالىمى مىجىت ھاسانىنىڭ 19-ئەسىرنىڭ 80-يىللىرىدىكى يەرلىك ئارخىپلارنى تەتقىق قىلىش نەتىجىلىرىدىن خوجا نەسىرىدىننىڭ 13-ئەسىردە تۈركىيەدە ياشىغانلىقى ئېنىقلاندى. ئۇ ھىجرىيەنىڭ 605-يىلى (مىلادى 1209-1208-يىللار) تۈركىيەنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى شىۋرىخسار شەھىرى ئەتراپىغا جايلاشقان خورتۇ يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئۇ، دادىسىغا ئوخشاش مەچىتلەردە ئىمام بولغان. خوجا نەسىرىدىن ئىسلام دىنىنىڭ كامىل ئىلاھىيەتشۇناسى، ئىسلام دىنىدا تەركىي دۇنياچىلىق ۋە دىنىي مۇراسىمنى ئاددىيلاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدىغان سوپى گۇرۇھىغا مەنسۇپ ئالىم ئىدى. تۈركىيەنىڭ ئىستامبۇلدىكى مۇزېخانىسىدا ئەپەندىنىڭ بىر پارچە سۈرىتى ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە: ئۇ، ناھايىتى ئۇزۇن ساقال-بۇرۇت قويغان، كىچىككىنە ئېشەككە مىنىۋالغان.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇنىڭ ئېشەك مىنىش ئۇسۇلى ئاجايىپ قىزىقارلىق بولۇپ، داۋاملىق تەتۈر مىنىدىكەن. ئۇ ئۆز تالىپلىرىغا، ئۆزىنىڭ ئېشەك مىنىشى توغرىسىدا مۇنداق چۈشەنچە بەرگەن: «ئەگەر مەن ئېشەككە ئوڭ مىنسەم، سىلەر مېنىڭ ئارقامدا قالىدىكەنسىلەر، ئەگەر سىلەر مېنىڭ ئالدىمدا ماڭساڭلار، مەن پەقەت سىلەرنىڭ دۈمبەڭلارنىلا كۆرەلەيدىكەنمەن، شۇڭا مەن ئېشەككە تەتۈر مىنىشتەك بۇ ئوبدان ئۇسۇلنى تالـ

لىۋالدىم، مۇشۇنىڭ بىلەن مەن ھەممە ئاۋارىچىلىقلارنى ھەل قىلدىم، بۇنداق قىلغاندا ھەم سۆزلىشىدىغان ئادەمگە قاراش ئاسان بولىدىكەن، ھەم ئەدەپلىكلىك چىقىپ تۇرىدىكەن».

خوجا نەسىردىن ھىجرىيەنىڭ 635-يىلى (مىلادى 1238-1237-يىللار) تۈركىيەنىڭ جەنۇبىدىكى ئاقشېھىر شەھرىگە بېرىپ، ئاخىرى ھىجرىيە 683-يىلى (مىلادى 1285-1284-يىللار) 76 يېشىدا شۇ يەردە كۆز يۇمغان. ئۇنىڭ قەۋرىسى تاكى بۈگۈنكىگىچە ساقلانماقتا.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇنىڭ قەۋرىسى ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر لەتىپىسىگە، يەنى ئۇنىڭ ۋەسىيىتىگە ئاساسەن ياسالغان ئىكەن: خوجا نەسىردىنىڭ قەۋرىسى تۆت سوقما ئۈستىگە قويۇلغان بولۇپ، قەۋرىنىڭ تۆت ئەتراپى تۇشۇك ۋە بوش ئىكەن. لېكىن قەۋرە ئالدىدىكى دەرۋازىغا ئىككى دانە ياغاچ قۇلۇپ سېلىنغان. يەنە بىر ئېيتىلىشىچە، ئۇنىڭ قەۋرىسى ئالدىغا ھەم قېلىن، ھەم ئېغىر ياغاچ دەرۋازا ئورنىتىلغان بولۇپ، ئۇنىڭغا تاقاق مىخلانغان ھەمدە ئېچىش ئەسلا مۇمكىن بولمايدىغان نۇرغۇن قۇلۇپلار سېلىپ قويۇلغانىمىش. كىشىلەر بۇ ئىشىكتىن ئەپەندىنىڭ قەۋرىسىنى كۆرگىلى كىرەلمەيدىكەن. بۇنىڭ مۇنداق بولۇشى — ئەپەندىنىڭ «دوستلىرىم ئۈچۈن ئىشىكنى تاقاپ قويۇڭلار، دۈشمەنلىرىم ئۈچۈن ئىشىكنى يوغان ئېچىپ قويۇڭلار» دەپ قايتا-قايتا ۋەسىيەت قىلغانلىقىدىن بولغان ئىكەن.

تۈركىيەدە خوجا نەسىردىن ھەممە ئادەم باش قويۇپ ئېتىقات قىلىدىغان شەخسكە ئايلىنىپ قالغاچقا، ئۇنىڭ قەۋرىسىمۇ ئۇلار ئۈچۈن ئالاھىدە مۇقەددەس جاي ھېساپلىنىپ كەلمەكتە. ئۇ يەردە ھەر يىلى ئەپەندىنى سېغىنىپ خاتىرىلەش يۈزىسىدىن ئايەم قىلىنىدىكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ ھايات ۋاقتىدا ئاقشېھىر پۇخرالىرى توي-تۆكۈن ئىشلىرىغا ئەپەندىنى قەدەم-تەشرىپ قىلىشقا تەكلىپ قىلىدىكەن. بىرەر كېسەللىگە مۇپتىلا بولغانلارمۇ ئەپەندىدىن دورا ۋە شىپالىق سورايدىكەن، كىشىلەر شۇڭا كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇنىڭ قەۋرىسى ئۈستىگە بەخت تىلەش ۋە مېھرى-شەپقەتكە تەشەككۈر ئېيتىشقا ئائىت نۇرغۇن خەت-چەكلەرنى ئېسىپ قويغانىمىش. ھەتتا كۆزى ئاغرىپ قالغانلارمۇ خوجا نەسىردىنىڭ قەۋرىسىنىڭ توپىسىنى كۆزىگە سۈرتىدىكەن. يۇقارقىلاردىن، ئەپەندى دېگەن بۇ ئىسىمنىڭ ئۇنىڭ لەتىپىلىرى بىلەن بىرگە كېيىنكى ئەۋلاتلارغا قانچىلىك چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغانلىقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

ئەپەندى لەتىپىلىرى پەقەت شۇ بىرلا كىشىنىڭ كەچۈرمىشلىرىمۇ؟ ئۇ قانداق قىلىپ 7،6 ئەسىرلەردىن بۇيان تارقىلىپ ۋە ساقلىنىپ كېلەلىگەن؟

نەسىردىن ئەپەندىدىن خېلىلا ئىلگىرى ئەرەبلەردىمۇ ئەپەندىنىڭكىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغان خېلىلا قىزىق لەتىپىلەر ئېيتىپ يۈرگەن. بۈگۈنكى ئوتتۇرا، يېقىن شەرق ۋە ئوتتۇرا دېڭىز ئەتراپلىرىغىچە تارقالغان، ھەتتا تۈركىيەگىمۇ ئېقىپ كىرگەن.

نەسىردىنىڭ لەتىپىلىرىمۇ ناھايىتى كۆپ بولغاچقا يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۆزگىرىپ ۋە راۋاجلىنىپ، نەتىجىدە ئىككى كىشىنىڭ لەتىپىلىرى ئارىلىشىپ كەتكەن.

ئەپەندى لەتىپىلىرى 16-ئەسىرگە كەلگەندە ئاندىن تۈركىيە يازغۇچىسى ۋە شائىرى رامىن ئەرەپچىدىن خاتىرىلىنىپ، ئۇ تەھرىرلىگەن لەتىپىلەر توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەن. 17-ئەسىردە ئۇنىڭ لەتىپىلىرى ئەرەپچىگە تەرجىمە قىلىنغان.

ئەپەندى دېگەن بۇ شەخسنى ھازىر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى «دۇنياغا مەشھۇر بولغان

مەڭگۈ قىرىماس ئوبراز» دېيىشكە بولىدۇ. چۈنكى ئۇ گەرچە تۈركىيەلىك دېيىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئوتتۇرا، يېقىن شەرق ئەللىرى، ئەرەب ئەللىرى، بالقان يېرىم ئارىلى، ئوتتۇرا ئاسىيا، جۈملىدىن شىنجاڭ قاتارلىق جايلارغا ناھايىتى كەڭ تارقالغان. ئۇنىڭ ئىسمى بۈگۈنكى كۈندە ياۋروپا، ئامېرىكىلاردىمۇ كىشىلەرگە تونۇشلۇق بولۇپ قالدى.

ئەپەندى لەتىپىلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقلىرى ئارىسىدا، بولۇپمۇ ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدا ئېقىپ يۈرۈشىگە كەلسەك، بۇ ھەرگىز يېقىندىن بېرى بولۇۋاتقان ئىش ئەمەس. تارىخىي مۇناسىۋەتلەردىن ئېيتقاندا، شىنجاڭ شەرق بىلەن غەرب ئوتتۇرىسىدىكى سودا، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ھەمدە ئىسلام دىنىي ئۈچۈن مۇقەددەس جاي بولغان مەككە-مەدىنىگە ھەج-تاۋاپ قىلغىلى بېرىشتا بېسىپ ئۆتمەي بولمايدىغان مۇھىم قاتناش يولى ئىدى. تىل-يېزىق ۋە دىنىي ئېتىقادىمۇ ئاساسەن ئوخشايتتى، شۇنداق بولغانلىقتىن، ئەپەندى لەتىپىلىرى خېلى قېدىمى دەۋردىلا شىنجاڭغا تارقىلىپ كىرگەن.

ئەپەندى لەتىپىلىرى ئۇيغۇرلاردا «نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرى» دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە ۋە كۈندىن-كۈنگە باي مەزمۇنغا، خىلمۇ-خىل شەكىلگە ئىگە بولۇپ راۋاجلانماقتا.

«لەتىپە» تۈركچە سۆز بولۇپ، كۈلكۈلۈك ھېكايە، تارىختا يېزىپ قالدۇرۇلغان ۋاقەلەر، چاقچاق دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. ھازىر بىزنىڭ ئەپەندى لەتىپىلىرى دەپ ئاتىشىمىز ئەمەلىيەتتە ئالاقىدار بولغان كۈلكۈلۈك ۋە ئېغىزدىن-ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرگەن ۋاقەلەرگە قارىتىپ ئېيتىلغاندۇر. بۇ لەتىپىلەرنى ئوخشىمىغان ئورۇن ۋە ئوخشىمىغان تارىخىي شارائىتلاردا ئەمگەكچى خەلقلەر ئۈزلۈكسىز تولۇقلىدى ۋە راۋاجلاندۇردى ھەمدە ئۇلى مىللىي ۋە يەرلىك تۈسلەرگە ئىگە قىلدى.

ئەپەندى لەتىپىلىرى شۇنىسى ئۈچۈن خەلقنىڭ ئەڭ قىزغىن ياقتۇرۇشىغا سازاۋەر بولغانكى، بۇ لەتىپىلەردە ئەمگەكچى خەلقنىڭ باتۇرلۇقى؛ ئەمگەكچانلىقى، باي، ئەقىل-پاراسىتى، ئۈمىدۋارلىقى ۋە ھەققانىيەتچىلىكى قاتارلىق ئېسىل پەزىلەتلىرى كۆرۈنەرلىك ھالدا ئىپادىلەنگەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە، يەنە پادىشالار، بايلار، ئەمەلدار بەگلەر، قازىلار، چوڭقۇر پاش قىلىنغان ۋە قاتتىق مەسخىرە كۈلكىسى ئاستىغا ئېلىنغان.

ئەپەندى لەتىپىلىرى 18-ئەسىرگە كەلگەندە ئاندىن توپلاپ كىتاپچە قىلىنغان. 19-ئەسىردە، تۈركىيىنىڭ ئىستانبۇل ۋە مىسىرنىڭ قاھىرە شەھەرلىرىدە «ئەپەندى لەتىپىلىرى توپلىمى» تاش مەتبەدە تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنغان. ھازىر تۈركىيە ئالىمى ۋېلتا ئىمز بوداق تەرىپىدىن 1909-يىلى تۈزۈپ نەشر قىلىنغان توپلام بار بولۇپ، ئۇنىڭغا جەمى 392 پارچە لەتىپە كىرگۈزۈلگەن.

نۆۋەتتە دۇنيادىكى ھەرقايسى مەملىكەتلەردە ئەپەندى لەتىپىلىرىنى تەرجىمە ۋە تەتقىق قىلغان ئەسەرلەر بارغانسېرى كۆپەيمەكتە. يېقىنقى 20-30 يىلدىن بۇيانقى ئەھۋاللارغا قارىغاندا، تۈركىيىدە 50-يىللاردا 61 خىل يېڭى تۈزۈلگەن ئەپەندى لەتىپىلىرى توپلىمى نەشر قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭغا 445 لەتىپە كىرگۈزۈلگەن.

1966-، 1978-ۋە 1973-يىللىرى ئەنگلىيىدە ئۈچ خىل نۇسخىدىكى ئەپەندى لەتىپىلىرىنىڭ تەرجىمىسى نەشر قىلىنغان. 1975-يىلى ئىستانبۇلدا فرانسۇزچىسى نەشر قىلىندى. سوۋېت ئىتتىپاقىدا 1936-يىلى نەسىردىن ئەپەندى

(ئاخىرى 59 بەتتە)

ۋەزىپىمنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاش ئۈچۈن

ئەپەندىم يېزا ئىگىلىك ئىشخانىسىدا بىرلەت سېتىپ يۈرگەن كۈنلىرىدە، تۇساتتىن بىرلەتنىڭ باھاسى 5 فۇڭدىن 10 فۇڭغا كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ. بىرسى ئۇنىڭدىن :

— ئەپەندىم، نېمىدىن بىرى بىرلەتلىرىڭىزنىڭ باھاسى ئۆسۈپ قاپتىغۇ؟ — دەپ سورىغان ئىكەن، ئەپەندىم:

ھەئە، بۇمۇ كىرىمۋەزىپەمنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاش ئۈچۈن... — دەپتۇ.

يېنىۋالىدۇ

ئەپەندىم ئىدارە باشلىقىنىڭ ئۆيى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۆيدىن چىققان يىغا-زارنىڭ ئۈنىنى ئاڭلاپ ئۆيگە كىرسە، بولۇم باشلىقى ئۆلۈپ قاپتۇ دەك. ئەپەندىم شۇ ئان يېنىك بىر تىن ئاپتۇ-دە، ئۆيدىكىلەرگە تەسەللى بېرىشكە باشلاپتۇ:

— نېمىگە يىغلايسىلەر؟ ئۇ ھېلىلا تىرىلىۋالىدۇ. رەھمەتلىك ھايات ۋاقتىدا ھېمىشە ئىشنىڭ چېكى يېرىگە كەلگەندە، قىلغان گېپىدىن يېنىۋالاتتى. بەلكىم تاۋۇتقا سالارۋاقتىدا، ئۆلگەنلىكىدىنمۇ يېنىۋالسا ئەجەپ ئەمەس...

(بېشى 58- بەتتە)

لەتىپىلىرى تولىمۇ ئۇنجى قېتىم نەشر قىلىندى. 1957-، 1959- يىللىرى ۋە 1977- يىللىرى يەنە قايتا نەشر قىلىندى. ياپونىيە 1965- يىلى ياپونچە تەرجىمىسى نەشر قىلىندى ھەمدە 77- يىلى قايتا نەشر قىلدى.

جۇڭگودا 1958- يىلدىن بۇيان ئەپەندى لەتىپىلىرىنىڭ بىر نەچچە خىل نۇسخىسى تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان نۇسخىلىرىغا كىرگۈزۈلگەن لەتىپىلەر بىر قەدەر كۆپ ۋە تولۇق.

ئەپەندى لەتىپىلىرىنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا، ئەپەندى ئۆزىنىڭ يۈكسەك ئەقىل-پا-

سىتى ۋە قىزىق تىلى بىلەن ئەمەلدارلار-نىڭ ۋە بايلارنىڭ دۆتلىكىنى، مۇدھىش كونا جەمئىيەتنىڭ يامان ئىللەتلىرىنى كەسكىن پاش قىلدى ۋە مەسخىرە قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، يەنە كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ فېئودال جەمئىيەتتىكى زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيىگە بولغان غەزەپ-نەپرىتىنى، ھەققانىيەت ۋە ئادالەتكە بولغان مۇھەببىتىنى، ئۇلارنىڭ گۈزەل تۇرمۇشقا بولغان ئىنتىلىشىنى ئەكس ئەتتۈردى. نەچچە يۈز يىللاردىن بېرى ئەپەندىنىڭ ياڭراق ئاۋازى كەڭ جامائەتكە سىرداش بولۇپ كەلمەكتە، ئۇ يەنىمۇ ئۇزۇن يىللار داۋام ئەتكۈسى.

تەييارلىغۇچى: رۇزى سىدىق

ئېغىزى چوڭ بولسا

ئەپەندىم تۇرغان گۇڭشېنىڭ باشلىقى خىزمەتتە پاراسەتسىز بولغاندىن تاشقىرى، ناھايىتى ئاچكۆز بولۇپ، ئۇمۇمنىڭ نەرسىلىرىنى قاقتى-سوقتى قىلىش، سوغا-سالام بىلەن ئىش بېجىرىش، ئارقا ئىشىكنى ئۇلۇق ئېچىۋېتىش... جەھەتلىرىدە داڭقى پۇر ئىكەن. بىركۈنى ئۇنىڭ خۇشامەتچىلىرىدىن بىرقانچە كىشى ئۇنى تازا ماختاشقا باشلاپتۇ: «باشلىقىمىز ھەرجەھەتتىن يېتىشكەن: سۆزلىگەن سەلتەنەتلىك نۇتقى، كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى، تەق-قى-تۇرقى، كۆزلىرىنىڭ چوڭلىقى... بەكمۇ قاملاشقان، شۇڭىمىكىن، ئېغىزى سەل كىچىكرەك تۇغۇلۇپ قاپتىكەن، مۇشۇ ئەيىبى بولمىغىنىدا...»

— ئېغىزىنىڭ كىچىك تۇغۇلغىنىمۇ بوپتىكەن، — دەپتۇ ئەپەندىم گەپكە ئارىلىشىپ، — ئەگەر ئېغىزى ئۇنىڭدىن چوڭراق بوپ قالغان بولسا، گۇڭشېمىزنى بىراقلا «ھاپ» ئەتتەركەن، ھېلىمۇ شۈكرى! دەپتۇ.

قاپىغى تۈرۈلمىسىلا

ئەپەندىمنىڭ خوتۇنى قېيىنئانا-قېيىنئاتىسىنى كۆرسىلا قاپىغى تۈرۈلۈپ قالىدىكەن، خوتۇنىنىڭ بۇ قىلىقىنى يۈزىگە سالالماي يۈرگەن ئەپەندىم، بىركۈنى خوتۇنىنىڭ: «قىزىمىز چوڭ بولسا، ئۇنداق خوتۇن بولىدۇ-مۇنداق خوتۇن بولىدۇ...» دەپ ماختىغىنىنى ئاڭلاپ قاپتۇ-دە، خوتۇنىغا چىنەپلا:

— قىزىمىز مەيلى قانداق خوتۇن بولسا-بولسۇن، پەقەت قېيىنئانا، قېيىنئاتىسىنى كۆرگەندە قاپىغى تۈرۈلۈپ قالمىسىلا بولغىنى، — دەپتۇ.

گوش مورىدىن تۈتۈن چىققاندا

ئەپەندىم بازاردىن كېلىشىدە بىرجىڭ تونۇر كاۋىۋى ئالغاچ كەلگەن ئىكەن، بەلمەدىن يېشىپ، لەگەنگە سالغىچە، خوتۇنى زوكزىيىپ ئولتۇرۇپ راسا يېيىشكە باشلاپتۇ ۋە بىر-ئىككى قوۋۇز چاينا-چاينىماي يىلا «قىلىڭ!» ئىمدە چىقىرىۋېتىپتۇ، ئاندىن ئىزادا گەپنى يۇتتۇرمەك بولۇپ، ئەپەندىم كاۋاپ چىگىپ ئەكەلگەن بەلۋاغنى تۇتۇپ:

— ۋۇي، بۇنى قاچان ئالغانتىڭىز؟ — دەپ سوراپ قويۇپتۇ.

— گوش مورىدىن تۈتۈن چىققان كۈنى! — دەپتۇ، ئەپەندىم كۈلمەستىن.

ئەۋرىق ئەمەس

رامىزاننىڭ بىركۈنى، ئومۇملۇقتا، ئىسسىقتىن چاڭقاپ كەتكەن ئومىچىلار سايىغا ئاران ئۆلگۈرگەن ئىدى. كەلگەن پېتى ئېرىق بويىغا زوڭزايغان ئەپەندىم ئوچۇملاپ سۇ ئىچمەكچى بولىۋىدى، بىرسى ئەسكەرتىپ:

— ئەپەندىم، رامىزاننى ئونۇتتىڭىزمۇ-نېمە؟ روزىڭىز سۇنىمسۇن يەنە!-دېگەن ئىدى، ئەپەندىم دەررۇلا:

— يوقسۇ، مېنىڭ روزام سۇئالغانغا سۇنۇپ كېتىدىغان-پوشۇرۇلمىغان ئەۋرىق ئەمەس-دېدى.

بوخچاڭ بولسا..

ئەپەندىم بىلەن مەلۇم بىر بولۇمنىڭ ئالدىدا ئۇچرىشىپ قالغان ئاغىنىسى، ئەپەندىمگە دەرت توكۈپ:

— قارىمامسىز، ھېلىقى كىچىككىنە مەسىلەمنى ھەل قىلىمەن دەپ يۈرگىلى ئالتە ئاي بولدى. ھەر قېتىم كەلسەم ، ئىش باشقۇرغۇچى : «ئەرزىڭىزنى موزاكىرىگە قويۇشقا تېخى نۆۋەت كەلمىدى»-دەپلا يولغا سېلىۋاتىدۇ. سىزچېلى ئەقىل-لىق ئادەم، ماڭا بىر يول كورسىتىڭا، قانداق قىلسام ھەل قىلىپ بېرەر؟-دېۋىدى، ئەپەندىم:

— ئالتە ئايدىن بېرى شۇ ئىشىڭ يولىنىمۇ ئۇقمىدىڭما؟ قولتۇغۇڭدا ئازراق بوخچاڭ بولسا-بەس، بوخچاڭ،-دېدى.

توي بىلەنلا...

بىركۈنى، ئىدارە باشلىقى، ئەپەندىمگە: ئوزىڭىزمۇ باي بولۇشنىڭ يولىنى ئىزلەۋات-قانلىقى ئۇستىدە گەپ ئېچىۋىدى. ئەپەندىم دەررۇلا ئېيتتى:

— بۇكەمدە سىزگە ئوخشاش باشقىلارنىڭ باي بولۇشى ناھايىتى ئاسان بوپكەتتىغۇ! ئاۋال بۇشۇكتىكى ئوغلىڭىزنىڭ ئاتتويىنى ئوتكۇزۇڭ، ئاندىن ئوتتۇرانجى ئوغۇلنىڭ خەتنە تويىنى، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا، چوڭ قىزىڭىزنىڭ باشقوشۇش تويىنى ئوتكۈزسىڭىزلا، راسا تولۇپ كېتىسىز-تولۇپ!

لەتىپىلەرنى ئابدىقادىر سادىر رەتلىگەن.

غەزەللەر

مەھەممەتجان ئىسمايىل

(1)

ئەلگەسەن بەرسەڭ قەسەم، باغلاپ كەمەر لەۋزىڭدە تۇر،
مەيلى بول ئالىم، ئەدىپ «شاھى قەمەر»، لەۋزىڭدە تۇر.
قىلسا ئەل ئۆزرەھېمىرىسى سەن بول ئۇلارنىڭ كەمتەرى،
شۇندىلا بارچەسىنى تەبرىك ئېتەر لەۋزىڭدە تۇر.
گەربولۇپ ئاددى دىخان بارساڭ ئېتىزغا ھەرقاچان،
بەيگىدە تىزگىن سىرىپ قۇچقىن زەپەر لەۋزىڭدە تۇر.
بولغا يا ئامبۇر ئېلىپ كىرسەڭ زاۋۇتقا، يەڭ تۈرۈپ—
قىل ئېغىر ئەمگەكنى سەن شامۇسەھەر لەۋزىڭدە تۇر.
بولمىغىن شەخسى غەرەز شۇندىن كىلۇر تەھدىت ساڭا،
دەل ئەشۇ شەخسى غەرەز بىرچوڭ خەتەر ، لەۋزىڭدە تۇر.
ئۇتمىسۇن ئۆمرۈڭ بىكار مەنزىلىنى كۆزلەپ قىل شىكار،
تەرتۆكۈپ خەلقىڭگە سەن مولمىۋە بەرلەۋزىڭدە تۇر.
باشتىكى ئېيتقان سوزۈڭ، بىرلە يورۇق بولسۇن يۈزۈڭ،
گەرسۆزۈڭ بولسا پۇچەك قاغىش تىگەر، لەۋزىڭدە تۇر.

(2)

ئەيادوستۇم ئاگاھ بولغىن جەددەلگە سودىگەر بولما،
بۇزۇپ بىرلىك-ئىناقلىقنى بىكارغا داۋىگەر بولما.
سېلىپ، چاق-چۇقىقىغا ئەلنى نۇقۇپ شەيتانۇ-ۋەسۋەستە،
ئۆزەڭ پىنھان تۇرۇپ ھەرگىز نىزاھچى سېھىرگەر بولما.
نەزەرسال خەلقىمىز ئەمدى بولۇپ ئۇم جەڭگە ئاتسالدى،
ئۆرۈپ لاپ بىرلە يالغاننى ۋاپاغا قەستىگەر بولما.
ئەگەردە بۇيرىسا خەلقىم سېنى بىرشان-شەرەپ ئىشقا،
شۇنى ھەرچاغ بىجا كەلتۈر، لاغايلاپ رەسمىگەر بولما.

ھامان، ھەر دەمدە، ھەر جايدا ئىناق-بىرلىكنى كوپ سوزلە،
دىمە ئاقنى «قارا» ھەرگىز «بۇياقچى-ئۇشتىگەر» بولما.

(3)

ئەي كىشى مېھنەتنى سوي لەيلەپ يۇرۇشنى بىل نۇمۇس،
كوپچۇلۇكتىن ئايرىلىپ پىنھان تۇرۇشنى بىل نۇمۇس.
سەن ئەگەر بولساڭ يىگىت مەرتلىكنى قولدىن بەرمىگىن،
ھەر قاچان راست سوزلىگىن سەن لاپ ئۇرۇشنى بىل نۇمۇس.
ئەلگە بولغىن مېھرىۋان دوستۇڭنى چەتكە تاشلىما،
ئاستىرتتىن ئوزگىگە قاپقان قۇرۇشنى بىل نۇمۇس.
ھەر ئىشىڭدا شان قۇچۇپ قىلغىن خەلققە توھپە يار،
ئەرزىمەس ئىنسان بولۇپ نامەرت ئۇتۇشنى بىل نۇمۇس.

(4)

دەۋىر ئۇندەيدۇ ئى دوستۇم بۇيۇك جەڭدە ھېرىپ قالما،
چۇشۇپ بەيگىگە ئات چاپتۇر چىدامىلىق بول چېنىپ قالما.
شىجائەت ئۇرغۇتۇپ ھەر چاغ بىلىمگە ئىختىمدا ئەيلە،
ئىجات قىل يېڭىلىق كەلتۇر بۇ يولدىن ھېچ ئېزىپ قالما.
مىنۇت ۋاقتىڭنى ئالتۇن بىل تىرىش-تىرماش ئۇگەن ھارماي
بولۇپ ھۇشيار ئېزىتقۇدىن يامان يولغا كىرىپ قالما.
ۋەتەن-ئەل بەختىنى كوزلە، كوتەر خەلقىم ئۇمۇت سەندىن،
ھامان توھپە يارات ئەلگە، يېرىم يولدا سىنىپ قالما.
تىرىشچان بول ھېمىشەم سەن بوشاڭلىق قىلمىغىن ئەسلا،
ھەزەر قىل ناز، تەمەننادىن بۇخىل لايغا پېتىپ قالما.
قېنى دوستۇم جاسارەتتە قىزىتقىن جەڭ بوسۇپ قورغان،
ئەجىر-توھپەڭدە ئىز قالدۇر كېيىن ھەسرەت چېكىپ قالما.

ۋەتەن دىسە

(جەڭچى ئاغزىدىن)

ئامىنە تۇردى

ئانا تۇپراق گۇل دىيار سويگۇنۇمدۇر ئەڭ گۇزەل،
ھەر بىر تېشى مەن ئۇچۇن شۇنچە قىممەت ھەم ئەۋزەل.

ۋەتەن دىسە شاتلىنىم دولقۇن ياساپ ئاقىدۇ،
ئىلھام قۇشۇم پەرۋاز قىپ كوكتە قانات قاقىدۇ.

ئۇدۇر مېنىڭ ئۆز ئانام مېھرى بىلەن سۈت بەرگەن.
ئەقىل بەرگەن-قەلبىمگە مەرىپەتتىن گۈل تەرگەن،

شۇڭا ئۇنى ھەر مىنۇت يۈرۈگۈمدىن سۆيۈمەن،
ئېيتىپ ئۇنىڭ سۆيىمە ئوتى بىلەن كۆيۈمەن.

قەسەمىم بار تا ئەبەت قەيسەر جەڭچى بولۇشقا،
ئانىغا نەمەن باردىمىي زامانى ئەل قورۇشقا.

بولسا

بارات ئىمىن

بەخت شۇ: ئىلمۇ-ھىكمەتچىل خەلق، ھەق پادىشا بولسا،
ئانا يۇرت، ئەل دىلىغا ھەم قۇياشنىڭ مېھرى جا بولسا.
كىشىنىڭ مۇشكۇلى مەڭگۈگە ھەل بولمايدىغان ئىش يوق،
چېچەكلەر ھەرقاچان ئارزۇ يېتەكچىلىك قولتۇتار بولسا.
تەسادىپ بىر ھاۋادىستىن گۇمانىنىڭ لېيىغا پاتساڭ،
ھەقىقەت ئاقىلىغاي، خەلقىڭ تىلەكداش، چىن گۇۋا بولسا.
پاراغەت ئەسلى نىسبەتتە پەقەت ئۇ بىر كىشىچۇن ئەمەس،
كېلەر ھەركىمگە جەڭ-تەردىن، بەختكە ئاشنا بولسا.
ھاياتنۇر سۇيىگۇدۇنياسى، مۇھەببەتلىك جەمى ئىنسان،
ۋىسالىغا يەتمىگىنىڭ بىر شەك خەلق - ئەل بىناۋا بولسا.
كىمىكى راس نىيەتلىكتە خەلققە توغرا ئەگەشسە،
ئاداشماس مەنزىلىن بويلار، سەپەردە رەھنەما بولسا.
باراتى بىر ئۇمۇر رازى، دىلىدا قالمىغاي ئارمان،
خەلققە ئەۋلەۋ-ئاخىر نەپەسداش، جان پىدا بولسا.

تېپىشماق دىئالوگلار

سۇ:— ھەي بۇرادەر! مەن شۇنداق سۈزۈك تۇرسام، سەن دايىم ئۆزەڭنى ماڭا ئېتىپ، نېمە ئۈچۈن مېنىڭ گۈزەل ھوسنى- جامالىمنى بۇلغايسەن؟

غاز:— ئېزىز دوستۇم، مەن سېنىڭسىز ياشىيالمايدىغان تۇرسام، يەنە قانداقچە سېنىڭ ئالدىڭدا بىشەدەپلىك قىلالايمەن. مېنى شاخلىرىمدىن ئايرىپ، سېنىڭ گۈزەل ھوسنى-جامالىڭغا داغ تەككۈزۈشكە سەۋەبچى بولغان نەرسە شامال-دە.

ئىككى غەزەل

ئابدۇۋايىت قاسىم

I

يارالغاندۇر ۋۇجۇدۇم مۈلكى بۇ گۈلشەن دىيارىمدىن،
تولۇپمىش تەنگە قانىمۇ يۈرۈكتاش، ئىلى، تارىمدىن.
شۇڭا يۇرت سۆيگۈسى دىلدا، بۇ يولدا كەلسە مىڭ مېھنەت-
يېگەرمەن، كىم ئۇنى تارتىپ ئالۇرلەر ئىختىيارىمدىن؟
ئانا يەر ھوسنىدە ئەنۋەرسىلى ئاقسا تىزرا الماس تىزن،
ياغار ئالەمگە نۇر ھەردەم مۇقەددەس شۇئلەزارىمدىن.
ئىشەنچ بىھەد، قۇۋۋەتچە كىمىز، نىشان ئايدىڭ، كوزۇم رۇشەن،
شەبىستان لەشكىرى ھەرگىز قۇتۇلماس زۇلپىقارىمدىن!
سەپەرنىڭ قامۇسى ئىچرە ئىجادىم مىسلى بىر زەررە،
ئانا يۇرت ئىشقىدا، ھەردەم ئېچىلغاي گۈل، يازارىمدىن.
بىلىڭ، ئەل-يۇرت ئۈچۈن قالغان بۇلۇر ۋاھىت ئەۋەل-ئاخىر،
كېچەرمەن جانۇ-تەندىن، كەچمەگەيمەن بۇ شۇئارىمدىن.

II

ئېلىپ يارنىڭ سالامىنى ئىپارھىدلىق ساباكەلدى،
سۆيۈندى جانۇ-تەن، باغرىم، جاناندىن چىنۋاپاكەلدى.
ھا ياجان ئىلكىدە ئالدىم ئېزىدزلاپ ئۇشبۇنامەنى،
يۈرەكنىڭ زەخمىگە مەلھەم ئىسىل دورا-داۋاكەلدى.
شۇڭا قەلبىم ساتارىغا ۋاپانىڭ تارىنى سالدىم،
ئۇنى چالسام مۇھەببەت بابىدىن ياڭراق ناۋاكەلدى.
قانات قاقتى ۋىسالنىڭ باغىدا سۆيگۈ قۇشى مەغرۇر،
ئوھوي! پەرھاتقا شىرىندىن مىسالى خوش نىداكەلدى.
ئەقىدەلالىزارىدىن جانانغا گۈل تىزىپ سۇندۇم،
(ساداقەتنىڭ گۈلى بەلگەنگە گوھەردىن تازا كەلدى.)
دىدىم: «ئەي دوست، مۇھەببەت باغىغا ياغدى بۇدەم ئەبرۇ،
يەنە بەختىمنى قۇتلۇقلاپ سۆزۈك تاڭ، ساپھاۋاكەلدى!»
ماڭا تۇتقىن شاراپ ساقى، قېنى يارسەنمۇ مەي تەڭلە،
قېنىپ ئىچمەككە بۇمەينى جاھاندەك ئىشتىھاكەلدى!

تۇتىنامە ①

ئون بىرىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

بۇ ئاخشام خەجەستە ئاقتىن ئۈستىۋاش كىيىپ، ياسىنىپ — تۇتىنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە تۇتىغا ئۆز كۆڭلىنى ئىزھار قىلدى. تۇتى «تېزرەك بېرىپ، دەرھال قايتىپ كېلىش»نى تاپىلاپ مۇنداق دېدى:

— تېز بېرىپ، دەرھال قايتىپ كېلىڭ، ئەمما ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدىمۇ تەمە قىلىشتىن ھەزەر ئەيلەڭ، چۈنكى تەمە قىلغان بىراخمان يولۋاسنىڭ قولىدا ئۆلگەن ئىدى. بۇنى ئېسىڭىزدىن چىقارماڭ!

خەجەستە تۇتىنىڭ سۆزىدىن ھەيران بولۇپ:

— بۇ قانداق ئىش ئىدى، بىراخمان قانداق قىلىپ يولۋاسنىڭ قولىدا ئۆلگەن؟ — دەپ

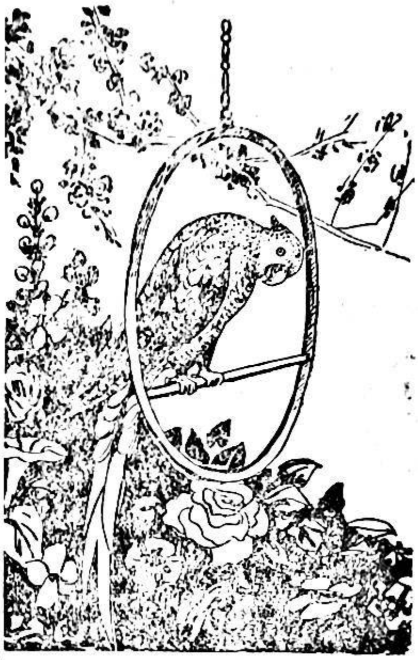

سورىدى. تۇتى بۇ ئاخشامنىڭ ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىدى:

مەلۇم شەھەردە بىر بىراخمان بار ئىدى. ئۇ كاتتا كەتكەن باي ئىدى. نېمىشقىكىن، كۈندىن-كۈنگە قولى قىسقىراپ كەمبەغەللەشكىلى باشلىدى. ئەھۋالىنىڭ ناچارلىقىدىن سەپەرگە چىقتى. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ، ئۇسساپ، تەشنالىقتا چىدىماي، سۇ ئىزدەپ بىر كۆلنىڭ بويىغا بېرىپ قالدى. قارىسا كۆل بويىدا بىر يولۋاس، بىر تۈلكە بىر توشقان تۇرۇپتۇ. بىراخمان يولۋاستىن قورقۇپ توختاپ قالدى. بۇنى باققان تۈلكە بىلەن توشقان بىراخمانغا ئىچىنى ئاغرىتىپ، يولۋاسقا ئەلتىجا قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ئى يولۋاس شاھ، سىز شاھىمىزنىڭ ئادالىتى ۋە سېخىلىقى ئادەملەر ئارىسىدا

① بېشى 1981-يىللىق سانلاردا

مەشھۇر، بۇ ئادەم سىزدىن ئۈممەت قىلىپ كېلىپتۇ، خۇدا سىزنىڭ ئۆمرىڭىزنى ئۇزۇن قىلسۇن...

تۇلكە بىلەن توشقاننىڭ ئىلتىماسىنى ئاڭلىغان يولۋاس بىراخماننى ئالدىغا چاقىردى ۋە بۇندىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ قولىدا ئۆلگەن ئادەملەرنىڭ دۇنيا-ماللىرىنى ئۇنىڭغا بەردى.

بىراخمان بۇ دۇنيا-ماللارنى كۆتىرىپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپ، تەمەنىڭ شۇم كۈچى بىلەن يەنە بۇ يەرگە كەلدى. تۇلكە بىلەن توشقان بىراخماننىڭ تاماخورلىقىنى كۆرۈپ، ئۆز ئارا: «بۇ ئادەمدە ئىنساپ يوق ئىكەن، بارغا قانائەت قىلماي، تەمە قىلىپ يەنە كېلىپتۇ، يولۋاس كورۈپ قالمىغىدى....» دېيىشىپ تۇرغان ئىدى، شۇ ئەسنادا يولۋاس بىراخماننى كورۈپ قالدى ۋە شۇھامان ئۇنى تالاپ ئۆلتۈردى....

توتى خەجەستىگە سوزلەپ بېرىۋاتقان ھېكايىسىنى تۈگىتىپ مۇنداق دېدى:

— ئاڭلىغانسىز، بىراخمان قانائەتتىن ئۆزىنى يىراق تۇتتى. تەمە يولىغا قەدەم باستى. شۇ سەۋەپتىن دۇنيا-ماللىرىنى خىراجەت قىلالماي، ئەكسىچە يولۋاسنىڭ قولىدا ھالاك بولدى. سىزمۇ ئۆزىڭىزنى تەمەدىن يىراق تۇتۇپ، ۋاقتىدىراق قايتىپ كەلگەيسىز.

توتى يۇقۇرقىلارنى سوزلەۋاتقىنىدا تاڭ يورۇشقا باشلىغان ئىدى.

ئون ئىككىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

بۇ ئاخشاممۇ ئوتكەن كۈنلەردىن پەرقلەنمىدى. خەجەستە توتىنىڭ ئالدىغا كەلدى. توتى ئۇنىڭغا كۈندىكىگە ئوخشاش نەسىھەت باشلىدى ۋە ھېكايە ئارقىلىق مۇددىئاسىنى بايان قىلدى:

— بىر چولدە بىر قېرى شىر ياشايتتى.

بۇ شىر شۇنچىلىك قېرىغان ئىدىكى-چىشلىرىنىڭ ئالىلىغىدىن يىگەن گوشلىرى ئاشۇ ئالاچىشلىرىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالاتتى. بۇ يەردىكى ساچقانلار-شىرنىڭ قېرىلىقىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنىڭ ئالاچىشلىرى ئارىسىدىكى گوشلەرنى يەيىش ئۈچۈن توپلىشىپ كېلىشەتتى. بۇ ئىش شىرنى ئۇخلىغىلى قويماي ناھايىتى بىئارام قىلاتتى.

شىر بۇ توغرىلىقكا بىغانھالدا ۋەزىرىنى چاقىرىپ ئامال قىلىشنى تاپىلاپ:

— مەن شاھ بولسامۇ-ئارامىمدا ئۇخلىيالمىسام؟ سەن مېنىڭ ۋەزىرىم تۇرۇقلۇق ھالىمدىن خەۋەر ئالمايسەن!، -دېدى.

ۋەزىر ئۇزاق ئويلاپ بىر دانە مۈشۈك تېپىپ، شىرنى ساچقانلارنىڭ بىئارام قىلىشىدىن قوغداش ۋە ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا قويدى.

مۈشۈك شىر پادىشانى قوغداش ۋەزىپىسىنى بىجانىدىل ئورۇنلار ئىدى.

ئۇ شىرنىڭ يېنىدا كوزىنى يۇمماي قاراپ تۇراتتى. مۈشۈكنىڭ شىرغا پاسىۋان بولغانلىقىنى ئاڭلىغان ساچقانلار شىرنىڭ يېنىغا كەلمەيدىغان، شىرمۇ ئارامخۇدا ئۇخلايدىغان بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مۈشۈكنىڭ باشقىلار ئالدىدىكى ھورمىتى كۈندىن-كۈنگە ئوستى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۈشۈكنىڭ خوشنىلىرىنىڭكىدە توي بولدى. مۈشۈك تويغا قاتناشماق بولدى ۋە بالىسى ئاسلانغا ئىش تاپىلىدى:

— بالام، سەن بۈگۈن پادىشاغا پاسىۋانلىق قىلىسەن، ئۇخلاپ قالما، شىر قېشىدىن يىراققا كەتمە، ساچقانلار شىرنى بىئارام قىلمىسۇن!....

ئاسلاننىڭ جېنى ئىچىگە پاتماي سەكرەپ كەتتى. ئۇ ئوردىدىكى بارلىق ساچقانلارنى قوغلاپ يۈرۈپ تۇتۇپ، ئوردىنى

ساچقاندىن خالى قىلدى.

مۈشۈك تويدىن كېلىپ قارىسا، ئاسلان ئۇخلاۋاتقىدەك، ئوردا ئىچىگە ساچقاننىڭ ئولۈكلىرى توشۇپ كەتكەن. مۈشۈك ئاسلاننى ئويغىتىپ ئەھۋالنى سورىدى. ئاسلان بولغان ۋاقەنى ئانىسىغا سوزلەپ بەردى. مۈشۈك پىشانىسىگە «پاق!...» قىلىپ بىرنى ئۇردى ۋە ئۇھ تارتىپ:

— يامان قىلىپسەن، ئەمدى سەن بىلەن مېنىڭ شىر ئوردىسىدا يەيدىغان رىسقىمىز، قىلىدىغان ئىشىمىز ئاخىرلىشىپتۇ. ساچقان تۈگىسە بىزنىڭ بۇ يەردە پاسىۋانلىق قىلىشىمىزنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دەپ زارلاندى.

راست دېگەندەك، ئاز كۈن ئوتمەي ۋەزىر مۈشۈكنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— ئەمدى ئوردىدا ساچقان قالمىدى. شىر پادىشانى ساچقانلارنىڭ پاراكەندىچىلىكىدىن قوغداشنىڭ زورۇرىيىتىمۇ يوق. شۇڭا، سىلەرگە ئوردىدا ئىش تۈگىدى، قايتىڭلار، — دېدى.

شۇندىن بېرى مۈشۈك ساچقاننى قوغلاپ تۇتمايدىغان، قورسىقى چۈشلۇق تۇتۇپ يەپ، باشقا چاغدا چاتىقى بولمايدىغان بولدى...

تۇتى ھېكايىسىنى مۇشۇ يەرگىچە سوزلەپ، خەجەستىگە مۇنداق دېدى:

— ئى خەجەستە، ئاڭلىغانسىز، مۈشۈك نادانلىق قىلىپ، ساچقانلارنى بىراقلا ئولتۈردى. بۇ ئىش ئۇنىڭغا زىيان كەلتۈردى. بىلىپ قويۇڭكى، زورۇرىيىتىدىن ئارتۇق ھەۋەس، ئېھتىياجىدىن كوپ تاماق خەۋپتۇر. ئاسلاننىڭ پاجىئەسى سىزگە ئەقىل بەرگەي. قېنى، تاڭ يورۇپ قالماستا مۇرادىڭىزغا يېتىڭ ۋە تېز يېنىپ كېلىڭ.

تۇتى ھېكايىسىنى توختاتتى. ئالەم يورۇشقا باشلىدى.

ئون ئۈچىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

كېچە لەشكىرى ئاسمانغا قاراڭغۇلۇق نەيزىسىنى قادىغاندا، خەجەستە تۇتىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

تۇتى خەجەستىگە:

— بارماقنىڭ يانتىغى باردۇر، ھەر ئىشنىڭ بېشى بولغىنىدەك، ئۇنىڭ ئاخىرى ۋە ئاقىۋىتى ھەم بولىدۇ. بېرىڭ، ئەمما تېزرەك قايتىڭ، چۈنكى ئىشنىڭ ئاقىۋىتىگە قارىمىساق، شاپۇردەك پۇشايمان قىلۇرمىز، — دېدى.

خەجەستە: «ئۇ قانداق بولۇپ پۇشايمان قىلىپتىكەن؟» دەپ سورىدى. تۇتى ئوزىنىڭ بۇ ئاخشاملىق ھېكايىسىنى ئېيتىشقا باشلىدى:

— بىر ساھىلىقتا بىر توپ پاقىلار (قومچاقلار) ياشايتتى. بۇلارنىڭ شاپۇر ئاتلىق زالىم شاھى بار ئىدى. پاقىلار زالىم شاھتىن بىزار بولۇپ، ئۇنى ئورنىدىن قالدۇرۇپ، باشقا بىرسىنى شاھلىققا كوتەردى.

بۇ ئىشتىن ئىزا تارتقان شاپۇر كوڭلىدە غوم ساقلاپ «خەپ» دېدى. يارلىقنىڭ كامىرىدا پاقىلارنىڭ دۈشمىنى يىلانلار ياشايتتى. ئۇلار بۇرۇندىن تارتىپ پاقىلارنى يەپ كۈن كوچۈرەتتى. شاپۇر ئەنە شۇ يىلانلارنىڭ شاھىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئىگىلىپ سالام بەردى. يىلان كامىرىدىن بېشىنى چىقىرىپ:

— ھە، نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلدىڭ؟ سەن بىلەن بىز ئەزەلدىن كۈشەندە، سىلەر بىزلەرگە لوقما بولۇپ كېلىۋاتقان پاقىلار تۇرۇقلۇق، نېمىشقا سالام بەرگىلى كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

پاقا (شاپۇر) ھەممە ئەھۋالنى باشتىن ئاياق سوزلەپ، يىلانلاردىن مەدەت تىلەپ كەلگەنلىكىنى ئىزھار قىلدى.

يىلان شاھى بۇ ئەھۋالنى ئاڭلاپ، خۇشۋاقىت بولدى ۋە يىلانلارنى باشلاپ شاپۇرنىڭ كەينىدىن ماڭدى. شاپۇر پاقىلار يى-

غىلىپ ياشاۋاتقان ماكاننى كۆرسىتىپ قويدى.

يىلانلار پاقىلارنى تۇتۇپ يېيىشكە باشلىدى. ئازكۈن ئۆتمەي پاقىلار تۈگىدى.

بىركۈنى يىلان شاھى شاپۇرغا:

— بۇ يەردىكى پاقىلارنى كۆرسىتىپ قويۇپ خېلى ياخشى ئىش قىلىۋىدىڭ. ئەمدى ئۇلارنى يەپ تۈگەتتۇق. مانا بۈگۈنكى كۈندە مەنمۇ ئاچ قېلىۋاتىمەن؟ — دېدى خىرىس بىلەن.

شاپۇر يىلان شاھىغا:

— رەھمەت سىزگە، پاقىلاردىن ئىنىتىمقا مېنى ئېلىپ بەردىڭىز، مەن ناھايىتى خۇرسەندىمەن. ئەمدى ئۆيىڭىزگە قايتىڭ، — دېدى خۇشامەتكويلۇق بىلەن تازىم قىلىپ.

يىلان شاھى شاپۇرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، قاپىغىنى تۈردى ۋە:

— نېمە؟ سېنى يېمەي تۇرۇپ ئۆيۈمگە قايتامدىمەن، سەنمۇ باشقىلىرىغا ئوخشاش پاقا، نۆۋەت ساڭا كەلدىكى، يېمەي قانائەت تاپمىغايمەن! — دېدى.

شاپۇر بۇنى ئاڭلاپ قورققىنىدىن كۆكىراپ كەتتى. «نېمە ئۈچۈن ئۆز بېشىمغا بالا تېپىپ پاقىلارنى كۆرسىتىپ قويغاندىمەن؟ نېمە ئۈچۈن ئۆزدۆشمىنىمدىن مەدەت تىلىگەندۇرمەن؟» دەپ بىرھازا پۇشايمان قىلغاندىن كېيىن، يىلاندىن قۇتۇلۇشنىڭ ھىلىسىنى ئويلىدى. ئۇ يىلان شاھىغا:

— مەن بىرتاللا پاقا، مېنى بىرۋاقلىق غىزا قىلسىڭىز تۈگەيمەن، ئەگەر ماقۇل دېسىڭىز مۇشۇ يېقىندا پاقىلار يىغىلغان يەنە بىر ساسلىق بولىدىغان، شۇ يەرنى بېقىپ كېلەي ۋە سىزگە خەۋەر قىلاي، — دېدى. ئەمما يىلانشاھى چېققىچى پاقىنىڭ ئالداشىرىغا قۇلاق قويماستىن «كاپ» قىلىپلا يۇتىۋەتتى...

تۇتى ھىكايىسىنى مۇشۇ يەرگە يەتكۈزۈپ توختىدى ۋە خەجەستىگە:

— ئېي خەجەستە، باشتا دېگىنىمدەك، ھەرقانداق ئىشنىڭ ئاقىۋىتىگە قارىماسلىق بولمايدۇ، شۇڭا شاپۇرنىڭ پاجىئەسىدىن ساۋاق ئالالايدىسىز، تېز بېرىپ پات قايتىڭ، — دېدى.

خەجەستە قارىسا سۇبھى كۆتۈرۈلۈپ قالغان ئىدى. ئۇ «بۈگۈن يەنىلا بارالمىدىم، ئەتە چوقۇم بارغايمەن» دەپ ئويلاپ، ئۆيگە كىرىپ ئۇيقۇ ياستۇقىغا باش قويدى.

ئون توتىنچى ئاخشامنىڭ ھىكايىسى

بۈگۈنچە خەجەستە تەييارلىقىنى تەخ قىلىپ، تۇتى قېشىغا كېلىۋىدى، تۇتى:

— بېرىڭ. ئەمما بىرەر مۇشكۈلات يۈز بەرسە، سىز مۇخۇددى قاراقۇلاقتەك ھىلە قىلالىغايسىز، بۇنى ئېسىڭىزدىن چىقارماڭ، — دېدى. خەجەستە:

— قاراقۇلاقنىڭ ھىلىسى قانداق بولغان؟ — دەپ سورىدى.

تۇتى بۇ ئاخشامنىڭ ھىكايىسىنى شۇنداق باشلىدى:

— باياۋاندا ناھايىتى يېقىمىخوشنا بولۇپ ياشىغان بىر شىر ۋە بىر مايمۇن بار ئىدى. بىر كۈنى شىر باشقا يەرگە بارماق ئۈچۈن ئۆز ماكانىسى (ماكانى) نى مايمۇنغا ئامانەت قىلدى. بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بۇ يەرگە بىر قاراقۇلاق پەيدا بولدى ۋە ئۆزىنىڭكى قىلىپ ئىگەللىۋالدى. مايمۇن:

— بۇ يەر ئەسلى شىرنىڭ ئىدى. سەن قاراقۇلاق كېلىپ ئىگەللىۋالدىڭ، سېنىڭ بۇ يەرنى ماكان قىلىۋېلىشقا نېمە ھەققىڭ ۋە شىرغا قاقا بىلە تۇرغۇدەك نەھەددىڭ باردۇر؟ — دېدى.

— بۇ يەر ئەسلىدە مېنىڭ كونا ماكانىمدۇر، ئاتا-ئانامدىن ماڭا مىراس قېلىپ ئىدى، بىلەمسەن، مەن ئۆز مىراسجايىمغا كەلدىم! — دەپ پوپوزا قىلدى قاراقۇلاق. بۇ سۆزنى ئاڭلىغان مايمۇن جىم بولدى. ئەمما قاراقۇلاقنىڭ خاتۇنى مايمۇننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئېرىگە:

— بىز بۇ يەردىن يوتكۇلۇپ كەتسەك؟ شىر بىلەن تەڭ تۇردىمەن دېيىش — ئۆز جېنىغا ئۆزى رەھىم قىلمىغانلىقتۇر، — دېدى.

— ئەي خاتۇن، — دېدى قاراقۇلاق، — سەن ئانچىۋىلا قورقۇپ كەتمە، ناۋادا شىر كەلسە ئۇنىڭغا ھىيلە بىلەن ھەيۋە ئىشلەتكەيمەن.

شۇنداق قىلىپ، ئازغۇندىن كېيىن شىر قايتىپ كەلدى. مايمۇن شىرنىڭ ئالدىغا چىقىپ، بولغان ۋاقەنى بايان قىلدى، شىر قاتتىق غەزەپلىنىپ:

— بۇ زېمىن ماڭا ئاتامدىن قالغان مىراس تۇرسا، قاراقۇلاقنىڭ تارتىۋېلىشىغا نېمە ھەددى بار؟ بۇ ئوتۇپكەتكەن ھارامزادىلىك ئەمەسمۇ، — دەپ بىرھازا قايىندى. ئەمما ئاچچىقىغا ھاي بېرىپ ئويلىدىكى «توختا، يۈرىكىمنىڭ چوڭلىقىغا قارىغاندا، ئۇ قاراقۇلاق بولماستىن، بەلكى مەندىنمۇ كۈچلۈك زورراق ھايۋان بولسا كېرەك، ئالدى بىلەن مەن ئۇنى كۆزىتىپ باقاي...». شىر شۇ خىيال بىلەن قاراقۇلاقنىڭ قېشىغا كەتتى.

قاراقۇلاق شىر كەلمەستىن بۇرۇن خاتۇنىغا گەپ ئۆگىتىپ:

— سەن شىر يېتىپ كېلىشى بىلەن بالىلىرىڭنى راسا يىغلاتقىن، مەن «بالىلىرىڭ نېمە دەپ مۇنچە يىغلايدۇ؟» دەپ سورايمەن. سەن «يېڭى ئولتۇرۇلگەن شىر گۆشى يېگىمىز كەلدى، دەپ يىغلىشىدۇ» دەپ جاۋاپ بەرگىن، قالغان ئىشنى ئۆزۈم بىر تەرەپ قىلىمەن، — دېدى.

شىر كېلىپ، قارا قۇلاقنىڭ ئۆيىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ گەپ تىڭشاشقا باشلىدى.

ئۆي ئىچىدە قاراقۇلاقنىڭ بالىلىرى يىغلىشىۋاتاتتى. قاراقۇلاق خاتۇنىغا:

— ھەي، بالىلىرىڭنىڭ يىغىسىنى پەس قىلساڭچۇ، نېمە مۇنچە تولا يىغلايدۇ بۇلار، — دەپ ئاچچىقلاندى.

خاتۇنى:

— تۈنۈگۈن سەن ئېلىپ كەلگەن ئادەم گۆشى بىلەن شىرنىڭ گۆشىنى يېيىشىپ بولدى، يەنە، تويمىدۇق، يېڭى ئولتۇرۇلگەن شىر گۆشى يەيمىز، دەپ غەۋغا قىلىشىۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاپ بەردى ئېرىگە.

قاراقۇلاق بالىلىرىغا قاراپ:

— توختاپ تۇرۇڭلار، ئەگەر پېشانەڭلەر ئوڭ بولسا بۈيەرگە شىر ئۆز ئايىغى بىلەن كېلىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس، شۇچاغدا شىرنىڭ يېڭى گۆشى بىلەن غىزالاندۇرىمەن، — دېدى.

قاراقۇلاقنىڭ ئۆيىدە بولۇۋاتقان گەپلەرنى ئاڭلىغان شىر ماكانىدىن ۋاز كېچىپ، ئالدى-كەينىگە قارىماي قېچىپ كەتتى...

تۇتى ھىكايىسىنى شۇ يەردە توختاتتى ۋە خەجەستىگە قاراپ:

— سىزمۇ ھىيلە ئىشلىتىپ شىردىن قۇتۇلغان قاراقۇلاقچىلىك بىر ئىش قىلغايسىزكى، مۇبادا بىرەر كېلىشمەسلىك دۇچار بولسا ئامان قالۇرسىز. چاققان بولۇڭ، تاڭ يورىماستىن بۇرۇن بېرىپ مەھبۇبىڭىزنى كۆرگەيسىز.

خەجەستە قارىسا تاڭ يورۇپ قالغان ئىدى. بۈگۈن يەنە بارالمىدى. ئۇ ئۆيىگە كىرىپ ئۇخلاپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى.

ئونبەشىنچى ئاخشامنىڭ ھىكايىسى

خەجەستە بۇ ئاخشام يەنە تۇتىنىڭ قېشىغا كېلىپ رۇخسەت سوراپ:

— ئەي تۇتى، نەچچە ۋاقىتتىن بىرى قېشىڭغا كېلىۋېرىمەن، ھەر كۈنى ھىكايە قىلۇرسەن، ھېچ بىر ياردەم قىلغۇڭ يوق، ئەكسىچە ئاۋارە قىلىۋاتىسەن، بۈگۈن ئاخشام يارىمنىڭ قېشىغا بارىمەن، بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟ — دېدى.

تۇتى:

— ئەي خەجەستە، مەن سىزگە ياردەم قىلمىدىم ئەمەس، بەلكى كۆپ مەسلىھەتلەر بەردىم. يارىڭىز قېشىغا بېرىشىڭىزغا يار-يۆلەكتە بولدۇم، يول كۆرسەتتىم، قوبۇل قىلغۇڭىز كەلمىدى. مەسلىھەتىمىز ئىش — ئىچى يامان

بوزچىنىڭ قىلمىغىغا ئوخشاپ قالمىسۇن دېدىم،
دېدى. توتىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان خەجەستە:
— ئېيتە قېنى، ئىنچى يامان بوزچىنىڭ
قىلمىغى قانداق ئىدى؟ — دەپ سورىدى. توتى
بۇ ئاخشامنىڭ ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىدى:
— شەھەرلەرنىڭ بىرىدە زەھۇر ئىسىملىك
بىر ئادەم بار ئىدى، ئەۋرىشىم بىلەن رەخ
توقۇيتتى. ئۇ ئارام ئالماي رەخ توقۇسى-
مۇ بۇ ھۈنەردىن كۆپ پايدا ئالالمىدى. زە-
ھۇرنىڭ يەنە بىر كەسپداشى بار ئىدى.
بىراق ئۇنىڭ توقۇغان رەختلىرىنىڭ بازى-
رى ئىتتىك بولۇپ، ھۈنىرى ئېقىشلىق ئىدى.
بىر كۈنى زەھۇر ھېلىقى كەسپداشى-
نىڭ ئۆيىگە بېرىۋىدى، مال-بىسات، ئۆي-
سەرەمجانلىرىنى كۆرۈپ كۆزلىرى ئالاچەك-
مەن بولۇپ كەتتى. «مەن ھېچ بەرىكەت تا-
پالمايمەن-ئۇ، نېمە ئۈچۈن بۇنچىۋى-
لا باي؟» دەپ ئويلىغان زەھۇر ئۆيىگە قايى-
تىپ كېلىپ، خاتۇنىغا:
— مېنىڭ خېرىدارلىرىم ۋە بازىرىمنى
تارتىۋالغان كەسپداشىمنىڭ دەستىدىن بۇ
شەھەردە تۇرماي، بىلەك جايغا كېتىپ تى-
جارەت قىلىۋەرمەن، — دېدى. خاتۇنى بۇنداق
قىلىشقا قوشۇلمىدى ۋە: — بارمىغىن، سەن
ھەسەتكە ئامراق، ھۈنىرىڭ ناچار، ئەھۋا-
لىڭنىڭ ناچارلىقىنى ئۆزەڭدىن كۆرمەي
باشقىلاردىن ئاغرىنىشنىڭ نېمىسى؟ ئەڭ
ياخشىسى، ئاۋۋال ھۈنىرىڭنى تاكامۇللاش-
تۇرغىن. نۇقسانلىرىڭنى تۈزەت، شۇچاغدىلا
ئۇنىڭغا بەرگەن خۇدا ساڭىمۇ بېرەر-
مەي قالمايدۇ. ئەكسىچە
باشقا جايغا كەتسەڭمۇ ئەھۋالىڭ بۇ شەھەردى-
كىدىن پەرقلىق بولمايدۇ، — دەپ نەسىھەت
قىلدى.

زەھۇر خاتۇنىنىڭ نەسىھىتىگە قۇلاق
سالماي، دېگىنىنى قىلىپ باشقا بىر شەھەرگە
كەتتى. بۇ يەردە بوزچى يوق ئىدى. شۇڭا خېلى
تاپاۋەت قىلدى. ئۇ، «ئۆيۈمگە بېرىپ كېلەي»
دەپ ئويلاپ، پۇلىنى بېلىگە تۈگۈپ يولغا چىق-
تى. ئاخشىمى يولدا قونۇپ قالدى. ئەتىسى
قوپسا تاپقان پۇلىدىن بىر تىيىنمۇ يوق، ھەم-
مىسىنى كېچىدە ئوغرى ئېلىپ قاچقان ئىدى.
زەھۇر ئىلاجىسىز ئارقىسىغا قايتتى ۋە
بالدۇرقىدىنمۇ كۆپرەك پۇلغا ئىشلەپ، ئۆيىگە
سەپەر قىلدى. بۇ قېتىممۇ تاپقان پۇللىرىنى
ئوغرىغا بەردى. بۇ ئىش ئۈچىنچى قېتىممۇ تەك-
رارلاندى.

زەھۇر: «مەن قانچە ئىشلەپ تاپقان بې-
لەن ئېچىمنىڭ يامانلىقىدىن ئىشىم ئوڭمىدىن
كەلمەيۋاتىدۇ. ئەڭ ئالدى بىلەن ھەسەتخور-
لۇق مىجەزىمنى تۈگەتمەي تۇرۇپ بەرى-
كەت تاپالمايدىكەنمەن» دېگەن خۇلاسىغا
كەلدى،...

توتى ھېكايىسىنى مۇشۇ يەرگىچە ئېيتى-
قاندىن كېيىن، خەجەستىگە:
— مانا، بوزچى خوتۇنىنىڭ توغرا مەس-
لىھىتىگە كونمەي، تاپقان پۇلىنى ئوغرىغا
بەردى، ھۈنىرى ئېقىش تاپمىدى. شۇڭا، سىز-
گە مەسلىھەتىم شۇكى، قەدىمىڭىزنى ئويلاپ
بېسىڭ، توغرا مەسلىھەتكە قۇلاق سېلىڭ، ھا-
لال بولۇڭ، شۇچاغدىلا مۇرادىڭىز ھەل بول-
ماي قالمايدۇ، — دېدى.
بۇ چاغدا ئالەم يورۇشقا ئازقالغان ئىدى.

ئون يەتتىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

— ئادەملەرنىڭ ئەيىۋى قىلغان سۆزىدىن
مەلۇمدۇر، — دېدى توتى خەجەستىنىڭ سورى-
غان رۇخسىتىگە جاۋابەن، — يارىڭىزنىڭ ئال-
دىغا بارغان ۋاقتىڭىزدا تىلىڭىزنى يىغىڭ.
سۆزىڭىزگە ئاگاھ بولۇڭ، ئۇنداق قىلمىسىڭىز
سۇلەيسۇننىڭ ئەھۋالىغا دۇچار بولىسىز.
— سۇلەيسۇن قانداق ئەھۋالغا دۇچار بول-
غان ئىكەن، مەلۇم قىل! — دېدى خەجەستە.
توتى ھېكايىسىنى باشلىدى:
— بۇرۇن جاڭگالدا بىر سۇلەيسۇن ياشايت-

تى. بىركۈنى ئۇنىڭ قوسىغى ناھايىتى ئاچتى. ئوزۇق ئىزدەپ كەنتكە چىقتى. بىر تامدىن ئارتىلىپ ھويلىغا چۈشكەن ئىدى، بوياقچىنىڭ نىل (رەڭ) قاچىلاپ قويغان كۈزىسىغا چۈشۈپ كەتتى. مىڭ مۈشكۈلدە كۈزىدىن چىقىپ قارىغۇدەك بولسا مويلىرى نىل رەڭگىدە بولۇپ، كۈن نۇرىدا جۇلالاپ كەتتى. سۈلەيسۈن ئولەتىرىلىشىگە باقماي جاڭگالغا قاراپ چاپتى. جاڭگالدىكى ھايۋانatlار بۇنداق چىرايلىق مويلىرى بار ھايۋاننى كۆرۈپ ئەيمەنگەنلىكىدىن ئۆزلىرىگە شاھلىققا سايلاشتى.

سۈلەيسۈن تەكەببۇرلۇق بىلەن شاھلىق تەختىگە ئولتۇردى، ئەمما ئاۋازىدىن چىقىپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەپ باشقىلارنىڭ ئالدىدا سۆزلىمەس ئىدى. تۈلكە، كىيىك، مايمۇن، بۆرە، شىر ۋە يولۋاسلار ئۇنىڭغا دائىم تازىم بىجا كەلتۈرەر ئىدى.

بىركۈنى سۈلەيسۈننىڭ بەكمۇ سۆزلىگۈسى كېلىپ قالدى. ئۇ كېچىنىڭ قاراڭغۇلىقىدىن پايدىلىنىپ ئۆز ئاۋازىنى چىقارغان ئىدى، بۇنى باشقىلار ئاڭلاپ قالدى، «ئادەتتىكى سۈلەيسۈن ئىكەنغۇ، بىزنى ئالداپ پادىشا بولۇۋالغىنىنى قاراڭلار» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ يالغان پادىشا پاش بولۇپ قېلىپ بىچارە ھالەتكە چۈشتى. يولۋاس، شىر قاتارلىقلار ھەش-پەش دېمەي سۈلەيسۈننى تەختتىن سۆرەپ چۈشۈرۈپ يەپكەتتى.

تۇتى سۆزىنى تاماملاپ، خەجەستىگە مۇنداق دېدى:

— ئەي خەجەستە، سۈلەيسۈن يالغان ھەۋەسكە بېرىلىپ شاھ بولىۋېدى، تىلىنى يىغماي ئەسلى قىياپىتى ئاشكارە بولۇپ قېلىپ، ئاخىرى باشقىلارغا يەم بولدى. سىزمۇ مەشۇقىڭىز قېشىغا بارسىڭىز، ئەۋەتتە تىلىڭىزنى يىغقايسىز

تۇتى ھېكايىسىنى تاماملىدى. كېچە يورۇپ قالدي.

ئون سەككىزىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

— ياخشىلىققا ياخشىلىق يانىدۇ، — دېدى تۇتى خەجەستىگە قاراپ، — ئەي خەجەستە، سىز مېنىڭ بۇسۆزۈمنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ كۆرۈڭ، بىزگە، بۇرۇنقى زاماندىن، كىچىك شاھزادە پاقا (قومچاق)، يىلان قاتارلىقلارغا ياخشىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئاخىرى كېلىپ ئۆزىگە ياخشىلىق يانغانلىقى توغرىسىدا ناھايىتى ئوبدان ھېكايىلەر قالغان.

— ئۇ قانداق ھېكايە ئىكەن؟ دەپ سورىدى خەجەستە.

تۇتى ئۆز ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىدى:

— بىر ئۇلۇغ پادىشا ئۆتكەن بولۇپ، پادىشانىڭ ئىككى ئوغلى بار ئىدى. دادىسى ئۆلگەندىن كېيىن پادىشالىقنى قەستلىگەن ئاكا، ئىنىسىنى ئۆلتۈرمەك بولدى، بۇنى تۇيۇپ قالغان كىچىك شاھزادە قېچىپ كېتىپ باراتتى، بىر كۆلنىڭ بويىدا يىلان پاقىنى يېمەكچى بولۇپ چىشلەپ تۇرغىنىنى كۆردى. شاھزادە:

— ئەي يىلان، پاقىنى يېمە، تاشلىغىن! — دېدى. يىلان پاقىنى ئاغزىدىن تاشلىۋەتتى، ئەمما ئۆزىنىڭ ئاچلىقىدىن نالە قىلدى. شاھزادىنىڭ يىلانغا ئىچى ئاغرىپ، غىلاپىدىن خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ يامپىشىنىڭ بىر پارچە گۆشىنى كېسىپ تاشلاپ بەردى.

يىلان بۇ گۆشنى كۆتىرىپ چىشىسىنىڭ يېنىغا ئەپكەلدى. چىشى يىلان ئادەم گۆشىنى يەپ بېقىپ:

— بۇ ناھايىتى مىزىلىك گۆش ئىكەن، قەيەردىن تاپتىڭىز؟، — دەپ سورىدى.

ئەركەك يىلان بولغان ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى، خوتۇنى:

— بىر كىشى سىزگە شۇنچىلىك ياخشىلىق قىلسا، سىز ئۇنىڭغا رەھمەت دېمەي

يېنىپ كېلىپسىز، ئۇ كىشىگە دەرھال ياخشىلىق قىلماق لازىم!، -دېدى.

ئەركەك يىلان چىشىسىنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل كۆرۈپ، ئادەم سۈرىتىگە كىردى-دە، شاھزادىنىڭ كەينىدىن يەتتى ۋە:

— مېنىڭ ئىسمىم خالىس، مەن سىزگە خىزمەتكار بولماقچى، -دېدى. دەل شۇ چاغدا، يىلانىنىڭ ئاغزىدىن قۇتۇلۇپ قالغان پاقىمۇ ئۆۋىسىغا بېرىپ چىشىسىغا بولغان ئەھۋالنى بايان قىلغان ئىدى. بۇگەپنى ئاڭلىغان چىشىسى:

— ساڭا باشقىلار ياخشىلىق قىلىپ ھاياتىڭنى ساقلاپ قېلىپتۇ، بارغىن ئۇنىڭ خىزمىتىدە بول، -دەپ دەۋەت قىلدى. بۇ پاقا ھەم ئادەم سۈرىتىگە كىرىپ، شاھزادىنى قوغلاپ يەتتى ۋە:

— مېنىڭ ئىسمىم مۇخلىسدۇر، سىزنىڭ خىزمىتىڭىزنى قىلغىلى كەلدىم، - دېدى.

شاھزادە خالىس بىلەن مۇخلىسنى ئۆزىگە ھەمرا قىلىپ، ئۇزاق يول يۈرۈپ باشقا بىر شەھەرگە يەتتى: شەھەر پادىشاسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— مەن ئاجايىپ پالۋاندۇرمەن، ھەرقانداق خىزمەتنى قىلالايمەن، ھەتتا مىڭ قەدەم يەردىكى نەرسىنى بىر ئوق بىلەن نۇقسانسىز ئاتالايمەن، بىر كۈنلۈكىمگە مىڭ رۇپىيە پۇل بەرسەڭ، خىزمىتىڭدە بولسام؟— دېدى.

پادىشا ئۇ شاھزادىنى خىزمىتىگە ئېلىپ قالدى.

كۈنلەر ئۆتۈپ، شاھ شىكارغا چىققىنى، پالۋان يېنىدا بىللە ئىدى. بىر دەريانىڭ لېۋىگە كەلگەندە شاھنىڭ ئۈزۈكى سۇغا چۈشۈپ كەتتى. شاھ ئىلاجسىز بولۇپ پالۋانغا قارىدى ۋە:

— ئەي پالۋان، ئەمدى سېنىڭ خىزمەت كۆرسىتىدىغان ۋاقتىڭ كەلدى، ئۈزۈكۈمنى تېپىپ بەرگىن!، — دەپ پەرمان قىلدى. پالۋانىنىڭ ھېلىقى مۇخلىس ئىسىملىك خىزمەتكارى:

— ئەي پالۋان، خاتىرىڭىزنى جەم تۇتۇڭ، بۇ ئىشنى مەن ئىجرا قىلىمەن، — دەپ دەرياغا شۇڭغىدى. ھايال ئۆتمەي شاھنىڭ ئۈزۈكىنى تېپىپ چىقىپ پالۋانغا بەردى. شاھ ئۈزۈكىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ بەكمۇ خۇرسەن بولدى...

يەنە بىر قېتىم پادىشانىڭ ئارزۇلۇق قىزىنى يىلان چېقىۋالدى. شاھ قىزى يىلانىنىڭ سالغان زەھەرلىرىنىڭ دەردىگە تاقەت قىلالماي زار-زار يىغلار ئىدى، چىقىرار ئىدى. ئاللا-توۋا قىچقىرار ئىدى. پادىشا قىزىنىڭ نالىسىگە بىتاقەت بولۇپ، تېۋىپلارغا ئەمەلىتىپ كۆرگەن بولسىمۇ پايدا بەرمىگەچكە، پالۋاننى چاقىرىپ ئامال قىلىشنى ئىلتىماس قىلدى.

پالۋان ئۆيىگە قايتىپ خىزمەتكار دوستلىرىغا مەسلىھەت سالدى، بۇگەپنى ئاڭلىغان خالىس ئىسىملىك خىزمەتكارى:

— بۇ مېنىڭ ۋەزىپەمدۇر، سىز پادىشاغا ئېيتىڭ، قىزىنى خاس ھوجرىغا ياتقۇزسۇن، قالغان ئىشنى ئۆزۈم بىلىمەن،—دېدى.

پالۋان خالىسنىڭ پىكرىنى شاھقا يەتكۈزۈپ، قىزنى خاس ھوجرىغا ئورۇنلاشتۇردى. خالىس قىزنىڭ يىلان چاققان يېرىنى شوراپ، زەھەرنى ياندۇردى. قىز ساقايدى.

پالۋاننىڭ ئىناۋىتى شاھنىڭ ئالدىدا ھەددىدىن زىيادە بولدى. ئۇز ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلغان خالىس بىلەن مۇخلىس پالۋاننىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئەي شاھزادەم، بىزنىڭ ئەسلى قىياپىتىمىزنى بىلەمسىز؟ دەپ سورىدى. پالۋان:

— سىلەر مېنىڭ سادىق خىزمەتكار دوستلىرىم ئەمەسمۇ؟— دېدى.— ياق،— دېدى خالىس، مەن ھېلىقى يانچۇقىڭىزنىڭ گۆشىنى كېسىپ بەرگەن يىلان بولىمەن.

— مەنمۇ، -دېدى مۇخلىس،— سىز يىلانىنىڭ

ئاغزىدىن قۇتقۇزۇپ قويغان پاقا بولۇرمەن.

يىلان بىلەن پاقا كىچىك شاھزادىگە ئۆزتىنى ئاشكارا قىلدى.... تۇتى ھېكايىسىنى شۇنداق تاماملىدى ۋە:

— ئەي خەجەستە، كوردىڭىزمۇ، شاھزادىنىڭ قىلغان ياخشىلىقى ئۆزىگە لايىقى بىلەن ياندى. سىزمۇ بۇنى ئېسىڭىزدىن چىقارماڭ، — دېدى. بۇچاغدا تاڭ سۈزۈلەي دەپ قالغان ئىدى...

يىگىرمە ئىككىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

خەجەستە تۇتىنىڭ ئالدىغا كېلىپ رۇخسەت سورىدى. تۇتى:

— ئەي خەجەستە، بۇگۈن مەھبۇبىڭىزنىڭ ئالدىغا بارغاندا غايىپ بولغان قىز توغرىسىدىكى تېپىشماقنى ئۇنىڭغا ئېيتىڭ. مۇشۇ ئارقىلىق مەھبۇبىڭىزنىڭ ئەقلىنى سىناپ كورۈڭ، — دېدى.

خەجەستە «ئۇ قانداق تېپىشماق ئىكەن؟» دەپ سورىدى تۇتىدىن.

تۇتى ھايال قىلماي بۇ ئاخشامنىڭ ھېكايىسىنى سوزلەشكە باشلىدى:

— ...كابۇل شەھرىدە تاجىر ئىسىملىك ھالدار بىر كىشى بار ئىدى. ئۇنىڭ زوھرە دەيدىغان خۇشخۇي بىر قىزى بولۇپ، چىرايى جەھەتتە كابۇلدا ئۇنىڭغا تەڭ كېلىدىغان ھېچكىم يوق ئىدى. شۇڭا، ھەممە كىشى تاجىرنىڭ قىزىغا مەپتۇن ئىدى. ئەمما قىز ھېچكىمنى قوبۇل كورمەيتتى. ئاتىسى نېمىشقا شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى سورىغاندا، ئۇ:

— دانا بىلەن ياشايمەن، جاھىلغا باقماسمەن، مەن شۇنداق كىشى بولسا شاتلىق قىلۇرمەنكى، ئۇ ياكى دانىشمەن بولسۇن، ياكى ھۈنەر-سەنئەتتە كامالەت تاپقان بولسۇن! — دەپ جاۋاپ بېرەتتى.

بۇ خەۋەر يىراق-يىراقلارغا تارقالدى. ئۆز تەلىيىنى سىناپ باقماقچى بولغان ئۈچ يىگىت كابۇلغا كېلىپ قىزنىڭ ئاتىسىنى تاپتى. ۋە:

— قىزىڭىزنىڭ داڭ-تەۋسىپىنى ئاڭلاپ مەپتۇن بولدۇق، ئۇنىڭ شەرتلىرىدىكە ئۆزىمىزنى مۇۋاپىق كورۈپ، سىزگە بالا، قىزىڭىزغا ھەمرا بولالايلى، دەپ كەلدۇق؟ — دېيىشتى. تاجىر ئۇلاردىن:

— ئېيتىڭلار، سىلەرنىڭ قانداق دانىشمەنلىكىڭلار ۋە ھۈنىرىڭلار بار؟ — دەپ سورىدى.

بىرىنچى يىگىت: «مېنىڭ تاپقاقلىق ھۈنىرىم باركى، ھەرقانداق يوقالغان نەرسىنى دەرھال تاپالايمەن» دېدى.

ئىككىنچى يىگىت: «مېنىڭ ياغاچتىن ئات ياساش ھۈنىرىم شۇنچىلىك كامالەتكە يەتكەندۇركى، ھەركىم مەن ياسىغان ئات ئۈستىگە مىنسە تەختى سۇلايمانغا چىققاندەك ھاۋا ئۈزرە بىمالال ئۇچارلەر»، — دېدى.

ئۈچىنچى يىگىت: «مېنىڭ ھۈنىرىم تىرئەندازلىقدۇركى، ھەرقانداق جايدىن ئاتقان ئوقۇم ھەرگىز خاتا كەتمەگەي، بىر ئوق بىلەن يىقىتۇرمەن» دېدى.

تاجىر يىگىتلەرنىڭ جاۋابىنى ئېلىپ قىزنىڭ ئالدىغا كىردى، قىز:

— ئەگەر ئۇلارنىڭ ئېيتقانلىرى شۇنداق بولسا، ئەتە ئۆزەم كورۇشۇپ ۋە سىناپ كورگەندىن كېيىن جاۋابىنى بېرەي، كوڭلۈمگە ياققان كامالەتلىك بىرىنى شۇچاغدا تاللاۋا-

لاي،-دېدى.

ئەتىسى كۈتۈلمىگەندە قىز ئىز-دېرەكسىز يوقالدى. ھەرتەرەپتىن ئىزدەشكەن بولسىمۇ تېپىلمىدى. تاجىرنىڭ بېشى قاتتى. بۇ قىزنى پىنھان ۋە ئېگىز تاغلار ئارىسىدا ياشايدىغان دىۋ-پەرى ئېلىپ قاچقان ئىدى.

تاجىر كۆپ ئويلاشتىن كېيىن ھېلىقى يىگىتلەرنىڭ ئالدىغا كىردى ۋە ئەھۋالنى ئېيتتى. تاپقاقلىق ھۈنىرى بار يىگىت ئۆزىگە خاس كارامىتىنى ئىشلىتىپ، قىزنى دىۋ-پەرى ئېلىپ قاچقىنىنى؛ يىراقتىكى پىنھان تاغ ئىچىگە يوشۇرۇپ قويغانلىقىنى؛ ئۇ يەرگە ھېچقانداق ئادەمنىڭ بارالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئىككىنچى يىگىت دەرھال ھۈنىرىنى ئىشقا سېلىپ بىر ئات ياساپ چىقتى ۋە «بۇ ئاتقا مىنىپ ھاۋاغا كۆتۈرۈلسە، دىۋ-پەرى ماكانى بولغان پىنھان تاغ ئۈستىگە چىققىلى بولىدۇ»،-دېدى.

ئۈچىنچى يىگىت ياغاچ ئاتنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، جابدۇنۇپ، ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى ۋە دىۋ-پەرىنىڭ ماكانىغا باردى-دە، بىر ئوق بىلەن پەرىنى ئۆلتۈرۈپ، قىزنى ساق-

سالامەت قايتۇرۇپ كېلىپ تاجىرنىڭ قولىغا تاپشۇردى.

يىگىتلەر ئوتتۇرىسىدا ماجىرا تۇغۇلدى: ھەممىسى ئۆزىنىڭ توھپىسىنى سۆزلەپ قىزنى ئېلىشنىڭ دەۋاسىنى قىلىشتى. كىشىلەر «كىمنىڭ ھۈنىرى كىمدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ؟» دەپ غۇل-غۇلا قىلىشتى...

تۇتى ھېكايىسىنى مۇشۇ يەرگىچە سۆزلىدى، ئاندىن خەجەستىگە:

—سىز بىرىپ مەھبۇبىڭىزغا بۇ تېپىشماقنى سۆزلەپ بېرىڭ، قىزنى دىۋ-پەرىدىن قۇتقازغان يىگىتلەرنىڭ قايسىغا بېرىش لازىملىقىنى سوراڭ ۋە ئۇنىڭ ئەقلىنى سىناپ كۆرۈڭ. مۇشۇ تېپىشماققا توغرا جاۋاپ بېرەلىسە مەھبۇبىڭىز ئېقىللىقتۇر،-دېدى.

—سىنىڭچە،-دېدى خەجەستە،- بۇنىڭ جاۋابى نېمىدۇر؟

—ئىككى كىشى ھۈنىرىنى كۆرسەتتى، ئىشلىتەلمىدى. شۇنداق يامان يەرگە بېرىپ قىزنى ئېلىپ كېلىش ئاسانمۇ، قالغىنىنى ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ؟،-دېدى تۇتى.

تۇتىنىڭ ھېكايىسى تامام بولدى. ئاسمان يورۇشقا باشلىدى.

يېگىرمە ئۈچىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

كەچ بولدى، قاراڭغۇ چۈشتى. خەجەستە جابدۇنۇپ تۇتىنىڭ قېشىغا كەلدى. سالام بەرگەندىن كېيىن:

— بۈگۈن ماڭا رۇخسەت بېرىشىڭنى سورايمەن، — دېدى. تۇتى خەجەستىنىڭ سالامىنى ئېلىك ئالغاندىن كېيىن:

— مەن سىزنى قاچان بارماڭ دېدىم؟ بارغىچە، كەلگىچە مۇشكۇلاتلار ئۇچراپ قالسا چارە-تەدبىر قىلىپ قۇتۇلۇشىڭىز ئۈچۈن مەسلىھەت كۆرسەتتىم خالاس. ئۇقۇشماسلىق تۈپەيلىدىن مەندىن رەنجىپ يۈرمەڭ. بۈگۈنمۇ مەسلىھەتىم شۇكى، ئۇ يەرگە بارغاندا ئېرىگە ۋاپادار خاتۇندەك بولۇشىڭىزنى ئۈمىت قىلىمەن، — دېدى.

— ئېرىگە ۋاپادار خاتۇن قانداق قىلغان ئىكەن؟

خەجەستىنىڭ سوئالىغا تۇتى مۇنداق جاۋاپ بېرىپ، ھېكايىسىنى باشلىدى:

بىر شەھەردە كاتتا بىر باي بار ئىدى. باينىڭ ئەزىمەت ئىسىملىك يالغۇز ئوغلى چوپ-چوڭ بوپقالغان بولسىمۇ، باي ئۇنى ئۆيلەپ قويۇشتىن ئېغىز ئاچماس ئىدى. باشقىلار «ئوغلىڭىزنى ئۆيلەپ قويمامدۇق؟» دېسە، باي: «ئۇنىڭ تېخى كىچىك» دەپ جاۋاپ بېرەتتى. چوڭ يىگىتنى «كىچىك بالا» دەۋالغان بايغا كىشىلەر «پىخسىق باي» دەپ لەقەم قويدى.

ئەزىمەت مەكتەپتە ئوقۇپ، ئەقىل تېپىپ، پاراسەتلىك بولۇپ يېتىشكەن كۈنلەردە سودىگەرنىڭ دىلدار ئىسىملىك قىزىغا كۆڭلى چۈشتى. دىلدار چىراي شەكلى جەھەتتىن بولسۇن، گەپ-سۆز جەھەتتىن بولسۇن كۆڭۈلنى مەپتۇن قىلىدىغان چىرايلىق قىز ئىدى. بۇ قىزنى بىر قېتىم كۆرگەنلەرنىڭ يەنە بىر قېتىم كۆرگۈسى كېلەتتى.

ئەزىمەت بۇ قىز بىلەن ساۋاقداش بولغاچقا، كېلىشىدە قوشماق بولۇپ كەلسە، قايتىشىدا جۈپتەك بولۇپ قايتىدىغان بولدى. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئەزىمەت دىلدارغا مۇھەببەت باغلىدى، دىلدارمۇ ئەزىمەتنىڭ ئىشقىغا مۇپتىلا بولدى. ئەمما دىلدارنىڭ ئاتا-ئانىسى ئەزىمەتنىڭ ئاتا-ئانىسىغا نەپرەت بىلدۈرۈپ؛ ئەزىمەتنىڭ ئاتا-ئانىسى بولسا دىلدارنىڭ ئاتا-ئانىسىنى ياراتماي دېگەندەك، ئىككەيلەننىڭ ئىشىغا توسالغۇ بولاتتى. شۇڭا، ئەزىمەت بىلەن دىلدار ئاتا-ئانىلىرىدىن يوشۇرۇن تويلىشىۋېلىشقا مەجبۇر بولدى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان «پىخسىق باي» ئەزىمەتنى ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقاردى. خاتۇنى دىلدارنى ئېلىپ، ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىپ سەپەرگە چىقتى.

ئەزىمەت بىلەن دىلدار ماڭا-ماڭا بىر سايدىكى لەڭگەرگە كېلىپ چۈشتى.

بۇ لەڭگەردە بىر بوۋاي تۇراتتى. ئۇ كەلگەنلەردىن ھادۇق سوراپ، كەتكەنلەرگە ئاق يول تىلەپ ئانچە-مۇنچە تاپاۋەت قىلىپ، شۇنىڭ بىلەن تۇرمۇش كەچۈرەتتى. بوۋاي ئەزىمەت بىلەن دىلدارنىڭ كەلگىنىگە خۇشال بولۇپ ھادۇق سورىدى ۋە قوندۇرۇپ قالدى.

ئەتىسى دىلدار ئەزىمەتنى ئويغىتىپ:

— مەن كېچىدىن بىر قۇر ئەرچى تاش كىيىم تەييارلىدىم، سىز بۇنى شەھەرگە ئاپىرىپ سېتىپ، پۇلىغا بىر ئاز يېمەك، گۈرۈچ، گۆش ۋە ماي سېتىۋېلىڭ، باھاسى 500 تەڭگىدىن كەم بولمىسۇن، ئەمما شۇنى ئېسىڭىزدە ساقلاڭكى، بىرىنچىدىن، بۇ كىيىمنى مېنىڭ تىككەنلىكىمنى، ئىككىنچىدىن،

لەندە ئولتۇرۇۋاتقانلىغىمىزنى، ئۈچىنچىدىن، ئىسمىڭىزنى ھەرقانداق كىشىگە ئېيتىپ بەرمەڭ!،— دېدى.

ئەزىمەت بازارغا باردى. دىلدار تىككەن بۇ تاش كىيىمنى ھەرقانچە قىلىپمۇ 500 تەڭگىگە ئالىدىغان خېرىدار تېپىلمىدى، ئۇخېلى ئايلىنىپ يۈرۈپ بىرچوڭ دۇكاننىڭ ئالدىغا كەلدى. دۇكانچى تاش كىيىمنىڭ باھاسىنى سوراپ، ئاندىن ئۇنىڭ ئىچى-تېشىنى ئاغدۇرۇپ كۆزدىن كەچۈردى. دۇكانچىنىڭ كۆزى تاش كىيىمنىڭ ئىچ يانچۇغىنىڭ يانچۇقچىغا ئىشلەنگەن بىر رەسىمگە چۈشكەن ھامان باھا تالاشمايلا 500 تەڭگىنى ساناپدى.

ئەزىمەت دۇكانچىدىن پۇلنى ئېلىپ، دىلدار بۇيرىغان سودا-سېتىقلارنى قىلىپ، دەرھال لەڭگەرگە قايتتى.

دىلدار ئەزىمەتنى چىرايلىق سۆزلەر بىلەن كۈتۈۋېلىپ، باش-ئاياغ يۇيۇندۇرۇپ دەم ئېلىشقا تەكلىپ قىلدى.

ئارىدىن بىرزامان ئۆتتى. دىلدار بۇ ئارىلىقتا يەنە بىرتاش كىيىم تەييار قىلدى. بۇقېتىمقىسى ئالدىنقىسىغا قارىغاندا تېخىمۇ كۆركەم ۋەچىرايلىقراق بولۇپ، بۇنىڭ يانچۇغىمۇ بىرسۈرەت ئىشلەنگەن ئىدى.

دىلدار ئەزىمەتكە:

— بۇكىيىمنى بازارغا ئاپىرىپ سېتىڭ، باھاسى مىڭ تەڭگە. ئەمما ھەركىم «بۇنى كىم تىكتى، ئۇ يۇڭلار قەيەردە؟...»دەپ سورىسا ھەرگىز ئېيتىپ بەرمەڭ، بولمىسا پۈشايمانغا قالۇرمىز،— دەپ جېكىلىدى.

ئەزىمەت بازارغا باردى، لايىق خېرىدار چىقمىغاچقا، يەنە ھېلىقى دۇكاندارنىڭ ئالدىغا باردى. سودىگەر ئەزىمەتنى ئىسسىق چىراي كۈتۈۋېلىپ، تاش كىيىمنىڭ مىڭ تەڭگە پۇلىنى تۆلىگەندىن كېيىن:

— بۇكىيىمنى كىم تىككەنلىگىنى بىلە-سىز؟،— دەپ سورىدى، ئەزىمەت ئايالنىڭ نەسىھەتىنى ئۇنتۇپ:

— مېنىڭ ئايالىم دىلدار تىككەن،— دېدى مەغرۇرلىنىپ.

— ھازىر قەيەردە ئولتۇرۇۋاتىسىلەر؟

— پالان سايدىكى لەڭگەردە.

— لەڭگەردە؟، بۇنىمە دېگەن ئەخمەقلىق، لەڭگەردە ئولتۇرۇپ جان بازارغا كىرەمدۇ، قايتىپ كېلىڭلار، ماۋۇ دۇكاننى سىلەرگە بېرەي، خاتۇنىڭىز كىيىم تىكسۇن، مەن سېتىۋېلىپ پۇل قىلىپ بېرەي، ھەرئىككىمىز تەڭ بەھرىمەن بولايلى، قانداق؟...

ئەزىمەت دۇكانچىنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل كۆردى ۋەيەنە 3كۈندىن كېيىن كۆچۈپ كېلىشكە ۋەدە بېرىپ قايتتى.

ئەزىمەت ئادەتتىكىدىن كەچرەك قالدى. دىلدار تەشۋىشلىنىپ ئەزىمەتنىڭ يولىغا قارىدى.

بىرچاغدا ئەزىمەت لەڭگەرگە قايتىپ كەلدى.

دىلدار ئېرىدىن ھاردۇق سوراپ:

— كەچ قالدىڭىز، نىمە ھادىسىگە يولۇقتىڭىز، سۆزلەپ بېرىڭ،— دېدى. ئەزىمەت بولغان گەپ-سۆزلەرنى خاتۇنىغا ئېيتىپ بەردى.

دىلدار ئېرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— ھەي، يامان قىلىپسىز، مەن سىزگە شۇنچە گەپ قىلسامۇ قۇلىغىڭىزدا تۇتماپسىز. ئەمدى بۇيەردە تۇرۇش خەۋپلىك، بولۇپمۇ سىزگە خەۋپ يېتىشى مۇمكىن،— دېدى.

— نىمىشقا بۇنداق ئەنسىرەيسىز؟ قارىسىچە دۇكانچىدىن سىز-بىزگە ھېچقانداق زەرەر يېتىدىغاندەك ئەمەسقۇ؟،— دەپ تەسەللى قىلدى ئەزىمەت. لېكىن دىلدار بەك ئەندىشىلىك بولدى، ئۇ ئۆي ئىچىنى يىغىشتۇرۇپ، خورجۇنغا قاچىلاپ، ئەزىمەتنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي يولغا چىقتى.

ئۇلار يېرىم يولغا كەلگەندە ھېلىقى دۇ-
كاندار بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ دىلدار
بىلەن ئەزىمەتنى بىر مەپىگە ئولتۇغۇزۇپ
شەھەرگە قاراپ يولغا چىقتى. شەھەرگە كى-
رىپلا ئۇلارنى ئۆز ئۆيىگە چۈشۈردى.

دىلدار، دۇكاندارنىڭ كۆساساقىلى
يوقلىقى، كۆزلىرىدىن قانداقتۇ شۇملۇقنىڭ
ئالامىتى چىقىپ تۇرىدىغانلىقىغا قاراپ،
ئەزىمەتكە: «بۇ ئادەمدىن سىز-بىزگە خەۋپ
يەتسە يېتىدۇكى-ھەرگىزمۇ ۋاپا كەلمەيدۇ،
شۇڭا ھوشيارراق بولۇڭ» دەپ ئاگاھلاندۇردى.

كەچتە دۇكاندار زىياپەت تەييارلىقىنى
پۇختا قىلىپ، كاۋاپ-شاراپلارنى تەييارلاپ،
ئەزىمەت بىلەن دىلدارنى تەكلىپ قىلدى.

دىلدار ھەدەپ يولدىشى ئەزىمەتكە ئى-
شارەت قىلىپ، ئىلاجىسى بار
ئىچمەسلىك، ئىچكەندىمۇ ئاز ئىچىش ھەققىدە
نەسىھەت قىلدى. ئەمما ئەزىمەت بىخەستىلىك
بىلەن ئىچىشكە تۇتۇندى. دۇكاندار مۇقەددەمكە ئار
قا-ئارقىدىن شاراپ قۇيۇپ، ئەزىمەتكە ئىچكۈزدۈ-
دى. ئاخىرى ئەزىمەتنى بىھوش قىلىپ يىقىتتى.

ئەزىمەتنىڭ مەس بولۇپ يىقىلغا-
نلىقىنى كۆرگەن دۇكاندار قولىغا خەنجەر ئې-
لىپ ئەزىمەتنى ئۆلتۈرمەككە راسلاندى...

تۇتى ھېكايىسىنى سۆزلەپ مۇشۇيەرگە
كەلگەندە خەجەستىگە:

— ئەي ئەجەستە، كۆردىڭىزمۇ؟ ئەزىمەت خا-
تۇنى دىلدارنىڭ نەسىھىتىنى قۇلىقىدا تۇت-
ماي، ئۆزى بىلگىنىچە ئىش قىلغاچقا، دۇ-
كاندارنىڭ قەستىگە ئۇچراپ ئۆلگىلى تاس
قالدى. ئەمما دىلدار ئۆز ۋاقتىدا خەتەر-
نىڭ ئالدىنى ئېلىپ، ئېرىنى ئۆلۈمدىن
قۇتقۇزۇۋالدى. سىزمۇ يولدىشىڭىز مايمۇنە
ئۈچۈن خۇددى دىلداردەك ۋاپادارلىق كۆر-
سەتكەيسىز، مېنىڭ بۈگۈن سۆزلەيدىغان ھې-
كايەم مۇشۇنچىلىك، بۈگۈن دەرھال بېرىپ مەھ-
بۇبىڭىز بىلەن ئۇچرىشىڭ، لېكىن يولدىشى-
ڭىزغا بولغان ۋاپادارلىقنى ئۇنتۇپ قال-
ماڭ، - دەپ ھېكايىسىنى تۈگەتتى.

بۇ چاغدا تاڭ ئېتىشقا ئازلا قالغان ئىدى.
ئالەم يورۇپ قالاي دېگەچكە، خەجەستە بۈگۈن-
چىمۇ ئۆيەرگە بارالمىدى.

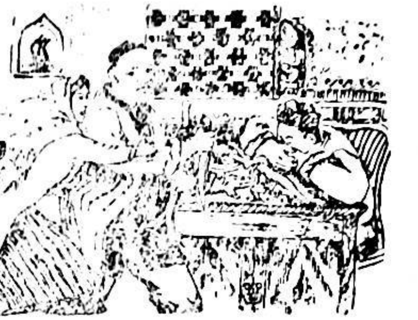

يىگىرمە سەككىزىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

خەجەستە ئادىتى بويىچە ياسىنىپ-تا-
رىنىپ تۇتىنىڭ ئالدىغا كېلىپ رۇخسەت تەلەپ
قىلدى. تۇتى ئۇنىڭ تەلىۋىگە يارىشا تە-
سەللى قىلغاندىن كېيىن:

— بېرىڭ، ئەمما قولىدىن ئىش كەلمەيدى-
غان ھېلىقى سولەت كىشىنىڭكىدەك ھالەت
يۈز بەرمەسلىكىگە دىققەت قىلىڭ، - دېدى.

خەجەستە تۇتىنىڭ سۆزىگە چۈشۈنەلمەي،
سولەت كىشىنىڭ ئەھۋالىنى ئېيتىپ بېرىشنى
سورىدى. تۇتى مەقۇل بولدى ۋە بۇ ئاخشا-
مىنىڭ ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىدى:

...كالان ئىسىملىك سولەت كىشى بار ئىدى،
ئۇ دائىم ئۆزىنى ياساپ-جابدۇشقا ئامراق
ئىدى، ئەمما قولىدىن ئىش كەلمەيتتى، ئۇ-
ھاراق-شاراپ دېسە جېنىنى بەرگىدەك بو-
لاتتى.

بىر كۈنى بۇ سولەت كىشى شاراپنى بولدى
دېگىچە ئىچىپ، مەس بولۇپ قالدى. خۇدىنى
يوقاتقانلىقتىن شاراپ كۆزىسىغا يىقىلىپ
يۈز-كۆزلىرى ۋە بەدەنلىرى قاتتىق زەخمى-
لەندى. بىر مەزگىلدىن كېيىن، يارىلىرى سا-

قايغان بولسىمۇ، ئۇرغۇيلىغان تاتۇق ئىزلىرى قېپقالدى. باشقا يۇرتتىن كەلگەنلەر بۇ تاتۇقنى كۆرۈپ: «بۇ كىشى جەڭدە يارىلانغاندا ئالاھىدە كۈچ چىقارغۇچى دىلاۋەرگە ئوخشايدۇ، بولمىسا بۇنچە كۆپ تاتۇق نىمە قىلسۇن؟ دەپ خىيال قىلىشاتتى.

باشقا شەھەرنىڭ شاھىغا بۇ مىش-مىش پاراڭلار ئاڭلاندى، ھېلىقى سولەتۋاز (تاتۇق) كىشىنى تەكلىپ قىلىپ، ئۆزىگە لەشكەر بېشى قىلىۋالدى.

كۈنلەر ئۆتتى. بىر شەھەرگە ئۇرۇش يېغىلىقى كەلدى. پادىشا ھېلىقى سولەتۋازنى ئۇرۇشقا قاتنىشىشقا بۇيرىدى، ئەمما ئۇ ئۇرۇش خەۋىرىنى ئاڭلاپ قورققىنىدىن كېسەل بولۇپ يېتىۋالدى. ئورنىغا باشقا كىشى تەيىنلەندى. ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا سولەتۋاز ئورنىدىن قوپتى. پادىشا:

— مەن سېنى كۈشتۈڭگەر پالۋانغا، قولىدىن ئىش كېلىدىغان باتۇرغا ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدۇم- ئۈمىت كۈتتۈم. ئەمما سەن، مېنىڭ ئويۇمنىڭ ئەكسىچە بولۇپ چىقتىڭ، قىياپىتىڭدىن قارىغاندا، شاراپ ئىچىپ مەس بولغاندا ئۇرۇش كورمەي پالۋان بولىدىغان، ئۆزىسا يېسىنى ئۇرۇپ يېقىتىدىغان «باھادىر» ئىكەنسەن؟ -دېدى ۋە ئۇنى دەرھال ئىشتىن بوشاتتى...

توتى ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ:

— ئەي خەجەستە، سولەتۋازنىڭ ئەھۋالىدىن ۋاقىپ بولدىڭىز، ھەممە ئىشنىڭ ئەسلى قىياپىتى ئاشكارىلانماي قالمايدىغانلىقى سىزگە مەلۇم بولدى، بۇنى ئۇنتۇماڭ، قېنى چاپسانراق مەھبۇبىڭىز ئالدىغا بېرىڭ، -دېدى.

بۇ ھېكايە تاماملانغاندا ئالەم يورىدى، خەجەستە بارالمىدى.

يىگىرمە توققۇزىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

— شىر سولەيسۇننىڭ بالىسىنى باققىنى بىلەن، ئۇ ھەرگىز شىردەك باتۇر بولالماي ئەكسىچە قورقۇنچاق بولىدۇ، -دەپ سۆز باشلىدى توتى. خەجەستە بۇ ھېكايىنىڭ تەپسىلاتىنى ئاڭلاشقا قىزىقتى. توتى بۇ ئاخشامنىڭ ھېكايىسىنى باشلىدى:

— شىر ئوزۇق ئىزدەپ يۈرگەن كۈنلىرىنىڭ بىرىدە سولەيسۇننىڭ بالىسىنى ئۇچراتتى. ئۇنى ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كېلىپ چىشىسىغا:

— مەن بۇنى سېنىڭ يېيىشىڭ ئۈچۈن ئېلىپ كەلدىم، دېدى. چىشى شىرنىڭ سولەيسۇن بالىسىنى يېيىشكە كۆزى قىيمىدى. ئەركەك جىنىسلارنىڭ يۈرىكى قاتتىق بولغىنى بىلەن چىشى جىنىسلارنىڭ دىلى يۇمشاق كېلىدۇ، شۇڭا چىشى شىر ئەركىكىگە قاراپ:

— مەن بۇ سولەيسۇن بالىسىنى يېمەيمەن، ئۇنى يىگەن بىلەن بىرۋاخلىق ئوزۇق بولالمايدۇ، مېنىڭچە بۇنى بالىلىرىمىزغا قېتىۋەتسەك، ئەجەپ ئەمەسكى قاتاردا چوڭىيىپ ئۆز ئارا مەدەت بولۇشسا؟ -دېدى.

ئەركەك شىر چىشىسىنىڭ پىكرىگە ماقۇل بولدى. سولەيسۇن بالىسى شىر بالىلىرى بىلەن بىللە تەربىيەت كۆرۈپ، بىللە ئوينىشىپ چوڭ بولدى.

بىر كۈنى شىر بالىلىرى بىلەن سولەيسۇن بالىسى جاڭگالدا يۈرەر ئىدى، ئالدىغا بىر پىل ئۇچراشتى. شىرنىڭ بالىلىرى پىلغا قاراپ- غەزەپ بىلەن ئېتىلدى، سولەيسۇن بالىسى بولسا، قورقىدىغىنى ئىچىگە تىقىلىنىچە ئارقىسىغا قارىماي قاچتى. شىر بالىلىرى قارايدۇكى ھەمراھى سولەيسۇن ئولە-تىرىلىشىگە باقماي قېچىپ كېتىۋېتىپتۇ، شىر بالىلىرىمۇ سولەيسۇن بالىسىنىڭ خۇيىنى ئېلىپ قېچىشقا باشلىدى.

يىراقتا بۇ ئەھۋالنى كۆزىتىپ تۇرغان چىشى شىر ناھايىتى خاپا بولدى. ئېيتتىكى: «شۇنچە تەربىيەت قىلغىنىم بىلەن

سۇلە يىسۇندىن شىر چىقمىدى. ئەكسىچە سۇ-
لە يىسۇننىڭ تەبىئىتى بالىلىرىمغا يۇقۇپ
ئۇلارنى جەڭگىۋارلىقتىن يىراقلاشتۇردى.»
چىشى شىر بالىلىرىنى ۋە سۇلە يىسۇننى
ئالدىغا چاقىرىپ كىلىپ، مۇنداق دىدى:
— ئەي قورقۇنچاق، ئەينى چاغدا مەن
سىنى يىمىشتىن ۋاز كەچكەندە، تەربىيەت
قوبۇل قىلسا، باتۇرلۇقنى ئۆگەنسە ئەجەپ
ئەمەسكى بالىلىرىمغا مەدەتى يەتكەي دەپ
ئويلىغان ئىدىم. ھالا بۈگۈنكى كۈندە
سەندىن مەدەت ئەمەس، بەلكى بالىلىرىمنى
ئىلىتىنىڭ يۇقىملى باشلىدى، سەن نامەرت،
قورقاق، ئىكەنسەن. بار جىنىڭنى ساقلا،
قېشىمغا كەلمە، ئەگەر يەنە كۆرۈپ قالسام،
سىنى ئامان قويماسمەن!
تۈتى ھىكايىسىنى تاماملىدى. ئۇ خە-
جەستىگە «مەن سىزگە ئىبرەتلىك ھىكايە-
لەردىن ئارقىلىق مەسلىھەت كۆرسەتتىم، قال-
غىنىنى ئۆزىڭىز ئويلاپ ئىش قىلىڭ»، — دىدى.
كىچە يورۇشقا باشلىدى. خەجەستە بۇ
ئاخشامۇ مەنزىلىگە بارالمىدى.

ئوتتۇزىنچى ئاخشامنىڭ ھىكايىسى

خەجەستە بۈگۈن ئاخشامۇ تۈتىنىڭ ئالدى-
غا كەلدى، ئۇ ئېغىز ئاچاي دىگىچە تۈتى سۆز
باشلىدى:
— ئەي خەجەستە سىزنىڭ ھالىڭىز ماڭا مە-
لۇمدۇر، بۈگۈن ئاخشام مەنزىلىڭىزگە بارسى-
ڭىزمۇ بولىدۇ، ئەمما ئويلاپ كۆرۈڭ: ئۇ يىگىت
سىزگە راست ئاشىنامۇ ياكى ئۇنىڭ ئاشنالىقى
دىخاننىڭ يىڭىگە كىرىۋالغان يىلاننىڭ پەي-
لىدەكمۇ، ئېھتىيات قىلىڭ!
— ئاجايىپ سۆزلىدىڭ، دىخاننىڭ يىڭىگە
يىلان قانداق كىرىۋالغان ئىكەن؟ — دىدى
خەجەستە.
تۈتى خەجەستىنىڭ سوئالىغا جاۋاپ تەرى-
قىسىدە بۇ ئاخشامنىڭ ھىكايىسىنى مۇنداق
باشلىدى:
...دىخان سەھرادا كېتىپ باراتتى. ناگاھا
بىر يىلان ئۇنىڭ ئالدىغا كىلىپ ئەرز قىلدى:
— ئەي كىشى، ماڭا بىر پاناھ كۆرسەتكىن،
ئارقامدىن بىر ئادەم قوغلاپ كىلىۋاتىدۇ، ئۇ
مىنى كالتەكلەپ ئۆلتۈرمەكچى...
دىخاننىڭ يىلانغا رەھمى كەلدى، يىلاننى
يىڭى ئىچىگە يوشۇردى. ئاز ئۆتمەي قولىغا
كالتەك ئالغان بىر كىشى كەلدى ۋە:
— بۇ يەردىن ئۆتكەن يىلاننى كۆردىڭىزمۇ،
ئۇ ئالدىمدىن قېچىپ كەتكەن ئىدى؟ — دەپ سو-
رىدى. دىخان كۆرمىگەنلىگىنى ئېيتىپ، ئۇ
كىشىنى كەتكۈزدى. شۇندىن كېيىن دىخان
يىلانغا:
— ئەمدى خاۋاتىر قىلمىساڭمۇ بولىدۇ، سى-
نى ئۆلتۈرمەكچى بولغان كىشىنى ئالداپ كەت-
كۈزۈۋەتتىم، قېنى، يىڭىمدىن چۈشۈپ يولۇڭغا
ماڭ، — دىدى.
— خام خىيال قىلىۋاتىسەن، — دىدى يىلان
ۋىشىلداپ، — ھەممەڭ ئوخشاشلا ئادەم زاتى-
دىن، ئۇ ھازىر ئۆلتۈرمەكچى بولغان بولسا،
سەن ئەتە ئۆلتۈرگىلى تەييارلانماي قالار-
سەنمۇ؟ دىمەك سەنمۇ مىنىڭ دۈشمىنىم. مەن
سىنى چېقىپ ئۆلتۈرگەيمەن، ئاندىن
كېتىمەن!»...
— مەن ساڭا ياخشىلىق قىلدىم ئەمەسمۇ، —
دىدى دىخان ھەيران بولۇپ.
— سەن ئەخمەقلىقىڭدىن شۇنداق قىلدىڭ.
— ياخشىلىققا يامانلىقمۇ؟ يىڭىمنىڭ ئىچى-
دە پاناھلىق جاي بەرگەنلىگىم ئەخمەقلىقمۇ؟
دىخاننىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان يىلان تەكەب-
بۇرلۇق بىلەن دىدى:
— بىلىپ قوي، ياخشىلار ئېيتىپتۇركى: «ئاقى-
ۋىتىنى ئويلىماي يېڭىلىك ئالدىراڭغۇلۇق
قىلماق خەتەردۇر». سەن بۇ گەپتىن بىخەۋەر
ئىكەنسەن. شۇڭا ئويلىماي ئىش قىلدىڭ، مەن
سىنى چاقسام خەلقى-ئالەم «ئۇنىڭ تەبىئىتى

شۇنداق»، دەپ مېنى ئېيىپ ئەتمەيدۇ. ئەكسىچەسىنى «يىلاننى يەڭ ئىچىگە يوشۇرغان ئەخمەق» دەپ ئېيىپ ئەتكەي...

دېھقان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، ئۇ يىلانماي قىلغان ئىشىدىن پۇشايمان يېدى. ئەمما ناھەقتىن-ناھەق ئۆلۈپ كېتىشكە كۆڭلى ئۇنىماي تەدبىر بىلەن ھىلە قىلماقچى بولدى. ئۇ:

— ئېيتقانلىرىڭ ئېھتىمال توغرىدۇر، ئەمما، ھەممە يىلانلار ئۆز جېنىغا ئارا تۇرغان ئادەم نەسلىنى چېقىپ، ياخشىلىققا يامانلىق بىلەن جاۋاپ قايتۇرمايدۇ دەپ ئىشىنىمەن، بولمىسا ئاۋۇ يەردە بىر يىلان كېلىۋاتىدۇ، شۇنىڭدىن سوراپ باقايلى، ئەگەر ئۇ مېنىڭ ئىشلىرىمنى «نادانلىق-ئەخمەقلىق» دېسە، ئەلھوكمۇللىلا، ئۇنداق دېمىسە كېڭەش بىلەن ئىش قىلايلى، — دېدى.

بۇ سۆزنى راست بىلگەن يىلان دېھقاننىڭ يېڭىدىن يەرگە چۈشتى. دېھقان پۇرسەتنى غېنىمەت بىلىپ، يەردىن بىر تاشنى ئېلىپ ھېلىقى يىلاننىڭ بېشىغا ئاتتى. يىلاننىڭ بېشى مىجىلىپ ئۆلدى...

تۈتى ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇردى. ئۇ خەجەستەگە:

— دېھقان بىلەن يىلاننىڭ بېشىدىن ئۆتكەنلىرىنى سىزگە سۆزلەپ بەردىم. ئويلاپ كۆرۈپ، ئەقىل بىلەن يول تۇتۇڭ. دېھقان ئاقىۋىتىنى ئويلىماي يىلاننى يېڭىگە يوشۇرغاچقا، ئۆز جېنىغا زامىن بولغىلى تاس قالدى، — دەپ، ئىما-ئىشارەتلەر بىلەن سۆزىنى تۈگەتتى.

خەجەستە ئاسمانغا قارىسا چولپان تۇغاي دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ ئاخشامۇ مەھبۇبىنىڭ ئالدىغا بارالمىدى.

ئوتتۇز ئىككىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

بۇ ئاخشام خەجەستە ئادىتى بويىچە تۈتىدىن رۇخسەت سوراپ كەلدى.

— ئەي خەجەستە، — دېدى تۈتى، — سەل تەخىر قىلىڭ. مەن سىزگە كىچىككىنە جانىۋارلارنىڭ بىرلىشىپ، چوپ-چوڭ پىلنى ھالاك قىلغىنى توغرىسىدىكى ھېكايىنى سۆزلەپ بېرەي، بۇنىڭدىن ئېقىل تاپسىڭىز ئەجەب ئەمەس.

خەجەستە تۈتىنىڭ تەكلىۋىگە ماقۇل بولۇپ قۇلاق سالدى. تۈتى بۇ ئاخشامنىڭ ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىدى:

...بۇرۇن بىر قومچاق (پاقا)، بىر ھەرە، بىر ئۇزۇن تۇمشۇق قۇش ئىتتىپاق قىلىشىپ چوڭ پىلنى ھالاك قىلغان. بۇ ئىش مۇنداق بولغان:

كاتتا بىر دەرەختە قۇچقاچ ئۇۋا قويغان ئىدى. ئەمما بۇ جاڭگالدا بىر پىل بولۇپ ناھايەت سەمرىپ كەتكەنلىكتىن، ئۇچىسى قىچىشىپ، ھەمىشە بۇ دەرەختە ئۆزىنى سۈۋار ئىدى.

بىركۈنى پىل دەرەختە دۈمبىسىنى سۈۋەدى، دەرەخ ئۈستىدىكى چاڭگىدىن قۇچقاچنىڭ بىر تال تۇخۇمى يەرگە چۈشۈپ سىنىپ كەتتى. بۇ ھالغا تاقەت قىلالمىغان قۇچقاچ زار-زار يىغلاپ، ئۇزۇن تۇمشۇقنىڭ ئالدىغا كېلىپ داتلاندى- ئىنتىقام ئېلىپ بېرىشنى ئۆتۈندى.

ئۇزۇن تۇمشۇقنىڭ قۇچقاچقا رەھمىسى كەلگەن بولسىمۇ، يالغۇز ئۆزىنىڭ پىلغا كۈچى يەتمەسلىكىدىن ئاغىنىسىنى ھەرىنىڭ قېشىغا ئېلىپ باردى ۋە:

— ئەي ھەرە دوستۇم، پىل قۇچقاچقا زىيانكەشلىك قىلىپتۇ. پىلان كۆرسەتسەڭكى، بىرلىشىپ پىلدىن قۇچقاچنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىپ بەرسەك؟ — دېدى.

— بۇ ئانچە ئاسان ئىش ئەمەس، پىل بىزدىن يوغاندۇر، — دېدى ھەرە، — بۇنىڭ ئۈچۈن، بىز ئالدى بىلەن پاشىنىڭ قېشىغا بېرىپ مەسلىھەت ئالايلى، چۈنكى ئۇ سەزگۈردۇر.

ئۇلار پاشىنىڭ قېشىغا كەلدى. پاشا ئېيتتىكى:

— بۇ ئىشقا قومچاقنى داخىل قىلساقلا پىلنىڭ ئەدىۋىنى بەرمەك تەس ئەمەس. مۇنداق بولسۇن، ھەممىمىز ئۆزىمىزنىڭ ئالاھىدىلىكى بويىچە ھۇجۇمغا ئۆتەيلى: مەن ھەرە بىلەن بېرىپ پىلنىڭ كوز ۋە قۇلاقلىرىغا يامىشىپ، چېقىپ بىئارام قىلايلى، ئۇ قۇلىقىنى گۈپشۈپ كوزىنى ئاچالماي قالغاندا، ئۇزۇن تۇمشۇق بېرىپ ئۇنىڭ كوزىنى چوقۇپ قارغۇ قىلسۇن. قارغۇ پىل ماڭالماي تەشنالىقتا چوككەندە بولسا، قومچاق (پاقا) كۆكىراپ سايرىسۇن، ئۇسسۇز قالغان پىل قومچاق كۆكىرىغان تەرەپكە سۇ ئىزدەپ بارىدۇ-دە، پاتقاققا پېتىپ ھالاك بولىدۇ، مۇشۇنداق قىلساق بۇرادىرىمىز قۇچقاچنىڭ قىساسىنى ئالالايمىز.

بۇ مەسلىھەت ھەممىلەنگە ماقۇل كەلدى. ھەممە ئىش كېلىشىۋالغان پىلان بويىچە ئېلىپ بېرىلدى. مانا شۇنداق قىلىپ چوڭ پىلنى كىچىك جانىۋارلار ھالاك ئېتىپ قۇچقاچنىڭ ئىنتىقامىنى ئالدى...

تۇتى ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇردى. ئۇ خەجەستەگە:

— ئەي خەجەستە، قۇچقاچ، پاشىنىڭ مەسلىھەتىگە كىرىۋىدى — مەقسىدىگە يەتتى. مەن سىزگە مەسلىھەت كورسەتتىم، قالغىنىنى ئوزىڭىز بىلىڭ، — دېدى.

كېچە يورىدى. خەجەستە بۇ ئاخشامۇ بارالمىدى.

ئوتتۇز ئۈچىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

خەجەستە جابدۇنۇپ تۇتىنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە رۇخسەت سورىدى.

— بېرىڭ، — دېدى تۇتى، — ئەمما تەخىر قىلىڭ. مەن سىزگە پەغپۇرچىن بىلەن رۇم شاھى ئوتتۇرىسىدا بولغان بىر ئىشنى ھېكايە قىلىپ بېرەي، چۈنكى ئۇقۇشماسلىق تۇغۇلسا ياخشى ئەمەس...

— بوپتۇ، — دېدى خەجەستە، — تەخىر قىلاي، قېنى سوزلە، ئۇ قانداق بولغان ھادىسە؟...

تۇتى بۇ ئاخشامنىڭ ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىدى:

— پەغپۇرچىن رۇم شاھىنىڭ قىزىغا غايىبانە ئاشىق بولۇپ قالدى، — دېدى تۇتى، — پەغپۇرچىن ئۇخلاپ قالغان ئىدى، ئۇنىڭ قول ۋەزىرى ئۇنى ئويغاتتى. پادىشا قولىغا قېلىچ ئېلىپ ۋەزىرنى قوغلاشقا باشلىدى، ۋەزىر قاچتى. شاھ:

— توختۇڭلار! — دەپ ۋاقىراپ ئەمىر قىلدى.

پادىشانىڭ ئەكابىر-ئەشرەپلىرى شاھقا تەسەللى قىلىپ ۋاقەنى سورىدى. پادىشا مۇنداق دېدى:

— مەن شىرىن بىر چۈش كورۈپ ياتاتتىم. چۈشۈمدە، دۇنيا ئىقلىمىدا يوق گۈزەل بىر قىز كېلىپ مېنى قۇچاقلاپ سۆيەتتى. ۋەزىر كېلىپ مېنى ئويغىتىپ ئەشۇ چۈشۈمنىڭ كەيپىنى بۇزدى.

پەغپۇرچىن شۇندىن كېيىن خىيالچان بولۇپ، خامۇشلۇقتا ياتتى.

پەغپۇرچىننىڭ سۇرەت سىزىدىغان بىر كامىل خىزمەتكارى بار ئىدى. ئۇ، شاھنىڭ سوزلەپ بەرگەن تەسەۋۋۇرى بويىچە ھېلىقى قىزنىڭ سۇرىتىنى سىزىپ شاھقا بەردى. شاھ سۇرەتنى كورۈپ «چۈشۈمدىكى قىزنىڭ بەئەينى ئوزىشۇ» دېدى.

بۇ كۈنلەردە پەغپۇرچىنغا باشقا ئەللەردىن سودىگەر كەلسە پادىشا ھېلىقى سۇرەتنى كورسىتىپ:

— سىلەر مۇشۇ سۇرەتتىكى قىزنى كورگەنمۇ؟ ئۇنىڭ يۇرتىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟ — دەپ تەپتىش قىلاتتى.

بىر كۈنى بىر سەياھەتچى پەغپۇرچىننىڭ مەملىكىتىگە كېلىپ پادىشاغا كورۈنۈش قىلدى. پادىشا ھېلىقى سۇرەتنى كورسىتىپ قىز توغ-

رىسىمدا سورىدى، ساياھاتچى سۈرەتنى كۆرۈپ:

— بۇ سۈرەتتىكى قىز رۇم شاھىنىڭ قىزىدۇر، مەن ئۇ قىزنى تونۇيمەن، بالاغەت يېشىغا يەتكەن بولسىمۇ، نېمىشقىدۇ ھەر قانداق ئەرنى خالىمايدۇ، — دەپ مەلۇمات بەردى.

— نېمىشقا ئەر خالىمايدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلمەمسىز؟ — دەپ سورىدى شاھ ساياھەتچىدىن.

— ئاڭلىشىمچە، — دېدى ساياھەتچى، — رۇم شاھىنىڭ قىزى بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە: قىز شاھانە باغدا ئولتۇرار ئىكەن، تۇساتتىن باققا ئوت كېتىپتۇ، باغدىكى بىر توپ كاتتا دەرەخنىڭ ئۈستىگە بىر جۈپ قۇش ئۇۋا ياسىغان ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئۇۋىدا تۇخۇمى بار ئىكەن. يالقۇنلىغان ئوت بارا-بارا قۇشلارنىڭ ئۇۋىسى بار دەرەخكە يامىشىپتۇ. ئەركەك قۇش ئوتتىن قورقۇپ قېچىپ كېتىپتۇ. چىشى قۇش تۇخۇمىنى دەپ ئوتتا كۆيۈپ ھالاك بولۇپتۇ... رۇم شاھىنىڭ قىزى بۇ چۈشتىن چۆچۈپ ئويغانغاندىن كېيىن، «ئەركەك جىنسلار مۇشۇنداق بىۋاپا بولىدىغان بولسا، دۇنيادىن تاق ئۆتىمەن. ئىككىنچى ئەركەكنىڭ ئېتىنى تىلىمغا ئالماسمەن»، — دەپتۇ...

ساياھەتچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان ۋەزىر پەغپۇرچىنغا:

— ئەي شاھ، مېنى رۇم شەھىرىگە ئەۋەتسىلە، مەن مەلىكىنى قايىل قىلىپ بۇ ئىشنى توغرىلىسام؟ — دەپ ئىلتىماس قىلدى. شاھ: «بارغىن» دەپ رۇخسەت قىلدى. ۋەزىر سەپەر قىلدى ۋە رۇمغا يېتىپ باردى.

ۋەزىر رۇم شەھىرىگە كەلگەندىن كېيىن ئۆزىنى سۈرەتچى دەپ ئېلان قىلدى. رۇم شاھىنىڭ مەلىكىسى ئۆز خانىسىنىڭ ئىچىگە نەقىشلىك سۈرەت سالدۇرماق بولۇپ ۋەزىرنى چاقىرتتى.

ۋەزىر ئالدى بىلەن ئۆدۈلىدىكى تامغا پەغپۇرچىننىڭ سۈرىتىنى سىزدى، ئاندىن گۈل-گىيا، جانىۋارلار بىلەن تولغان چىرايلىق بىر شەھەرنىڭ سۈرىتىنى ئىشلىدى. بۇ سۈرەتلەر ئىچىدە مەلىكە رۇمنىڭ چۈشىدە كۆرگىنىنىڭ ئەكسىچە بىر خىل سۈرەت تىمۇسىزدىلغان ئىدى.

بىر مەزگىلدىن كېيىن سۈرەتلەر سىزىلىپ بولدى. مەلىكە رۇم ئۇنى تاماشا قىلغىلى كېلىپ، ۋەزىردىن:

— ئەي سۈرەتچى، بۇ چىرايلىق كىشى كىم؟، بۇ گۈلشەن دىيار قەيەر؟ ماۋۇ سۈرەتنىڭ مەناسى قانداق؟ — دەپ سوراشقا باشلىدى ھەيرانلىقتا.

بۇ چىرايلىق كىشى چىن پەغپۇر شاھىدۇر، مانا بۇ گۈلشەن چىن پەغپۇر مەملىكىتىدۇر، — دەپ سۆز باشلىدى سۈرەتچى ۋەزىر، — بۇ سۈرەتنىڭ مەناسى شۇكى، بىر كېچىسى شاھ چۈش كۆردى. چۈشىدە ئۇ قەسرى راۋاقتا مەملىكەتنىڭ گۈزەللىكىنى تاماشا قىلىپ، جان-جانىۋارلارغا نەزەر سېلىپ ئولتۇرغان ئىدىكى — يۇرتنىڭ تاغىدىن سەل دەريا ياساپ ئېقىپ كەلدى. شۇ ئەسنادا بىر جۈپ كىيىك يېڭى تۇغۇلغان باللىرىنىڭ قېشىدا تۇراتتى، سەل بېسىپ كەلگىنىنى كۆرگەن چىشى كىيىك تاشقىن ئالدىدا تاپ كەلتۈرەلمەي ئەركىكى بىلەن باللىرىنى تاشلاپ قېچىپ كەتتى. كىيىك باللىرى ئەركىكىنىڭ ئالدىدا قالدى ۋە سەل ئېقىتىپ ئۆلدى. بۇ چۈشتىن چۆچۈپ ئويغانغان پەغپۇرچىن شاھى: «چىشى جىنسلىقلار مۇشۇنداق بىرەھىم بولىدىغان بولسا، ھەرگىزمۇ خوتۇن نامىنى تىلغا ئالمىغايمەن!» دەپ ۋەدە قىلدى، شۇندىن بېرى شاھ يېگانە-تاق ياشايدۇ. بۇ سۈرەت — دەل پەغپۇرچىن شاھىنىڭ چۈشىدە كۆرگەنلىرىدۇر... —

مەلىكە رۇم سۈرەتكە قاراپ سۆزكۈت ئىچىدە ھەيرانلىققا چۆكتى ۋە ئېيتتى:

— ئەي سۈرەتچى، ئاجايىپ سۆزلەرنى قىلدىڭ، پەغپۇرچىن شاھىنىڭ چۈشىدە كۆر-

گەنلىرى مەن كۆرگەن چۈشنىڭ ئەكسى ئىكەن، مەن ئەركەك چىنىسلىقلارنىڭ بىرەھىملىگىنى كۆرگەن ئىدىم. ئۇ بولسا چىشى چىنىسلىقلارنىڭ بىرەھىملىگىنى كۆرۈپتۇ. ئەگەر پەغپۇرچىنىڭ ھېلىھەم ئايىلى بولمىسا مەن ئۇزەمنى خوتۇنلۇققا لايىق كۆردۈم.

ۋەزىر خوشال بولۇپ ئەھۋالدىن دەرھال نامە يوللىدى. كۆپ ئۆتمەي توي-نىكاھ ئىشلىرى تامام بولدى...

تۇتى ھېكايىسىنى مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتۇردى ۋە:

— پەغپۇرچىنىڭ ۋەزىرى ئۆز شاھىغا زىرەكلىك بىلەن خىزمەت قىلدى، ھەر ئىشتا زىرەكلىك لازىمدۇر. ئەي خەجەستە، بېرىڭ، دەرھال مەھبۇبىڭىز بىلەن كۆرۈشۈپ كېلىڭ، — دېدى.

خەجەستە تاڭ ئېتىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ ئاخشاممۇ بارمايدىغان بولدى.

ئوتتۇزتوتىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

كەچ بولدى. خەجەستە بىر-بىر بېسىپ تۇتىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە:

— ئەي تۇتى، مېنىڭ كۆڭلۈم خۇددى ئابدىلئەزىز خەلىفىنىڭ ھاياتىدەك ئۆتۈۋاتىدۇ. ئۇ: «خۇدايى تەئالانىڭ ئىبادىتىدىن قالمىغايمەن» دەپ كېچىسى ئۇخلىماس ئىدى: «پۇقرالىرىمنىڭ دادۇ-ئەھۋاللىرىنى سورالماي قالارمەنمىكىن» دەپ كۈندۈزى ئۇخلىماس ئىدى. مانا، مەن كېچىدە كەلسەم ھېكايە سۆزلەپ تاڭنى ئاتقۇزىسەن-مەنزىلىمگە بارالمايمەن. كۈندۈزى باراي دېسەم خەلقى-ئالەمنىڭ تاپا-تەنىسىدىن ئۆيۈلمەن-ھەم بارالمايمەن. رۇخسەت قىلساڭ بۈگۈن ئاخشام مەھبۇبەمنىڭ قېشىغا بارسام؟، — دېدى.

تۇتى:

— مېنىڭچە بولغاندىمۇ تېزرەك بارسىڭىز ئوبدان بولۇر ئىدى. مېنىڭ كۆڭلىدە تەدبىر،

مەسلىھەت كۆرسەتمىشىدىكى مەقسەت قۇلان بىلەن ئىشەكنىڭ ئېھتىياتسىزلىق تۈپەيلىدىن رىيازەت چەككىنىگە ئوخشاش كۆڭلىگە قالمىسۇن دېگەندىنلا ئىبارەت، — دېدى.

— ئۇ قانداق بولغان ھادىسە؟، — دەپ سورىدى خەجەستە.

— خالىسىڭىز قۇلان بىلەن ئىشەك توغرىسىدا سۆزلەپ بېرەي، — دېدى تۇتى ۋە بۇ ئاخشامنىڭ ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىدى:

... ئىشەك بىلەن قۇلان يېقىن ئاشنىلاردىن ئىدى. بىر كېچىسى ئۇلار دېھقاننىڭ بېدىلىگىگە بېرىپ بېدىنى راسا تويغىچە يېدى. ئاندىن بېدىلىكتە يېتىپ ئېغىناشتى. بىرچاغدا ئىشەك قۇلانغا:

— بۈگۈن ھاۋا بەك سالقىن، ئاسمان شۇنچە سۈزۈك. قوساقمۇ باشقىچە توق. خالىساڭ «توقلۇققا شوخلۇق» قىلىپ ياخشى مۇقامدىن بىرنى توۋلاپ بېرەي، — دېدى.

قۇلان ئېيتتى:

— ئەي ئىشەك، بۇ نىمە دېگىنىڭ، دۇنيادا سېنىڭ ئاۋازىڭدەك قوپال، مۇقامسىز ئاۋاز ھېچيەردە بولماس. ئىشەكنىڭ ئىشەكلىگىنى قىلغىنى ياخشىراقتۇر، مۇقام دېگەن ئالاھىدە مۇڭدۇر، سەندە مۇڭ دېگەن نىمە قىلسۇن، ئىشەكلىك بولەك، نەغمىكەشلىك بولەك ئىش ئەمەسمۇ؟. قۇلان ئىشەكنى قايىل قىلالماقچى بولۇپ يەنە سۆز باشلاپ مۇنداق دېدى:

— دوستۇم، سېنىڭ بۇ سۆزۈڭ خۇددى ھاراق ساتقۇچىنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىققا كىرىپ تۇتۇلۇپ قالغان مەس ئوغرىلارنىڭ پاجىئەسىدىن قېلىشمايدۇ...

— مەس ئوغرىلارغا نىمە بوپتىكەن؟، — دېدى ئىشەك رەنجىپ.

4 ئوغرى بىر كۈنى كېچىسى، — دەپ سۆز باشلىدى قۇلان، — ھاراق ساتقۇچىنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىق قىلغىلى كىرىپتۇ. ئۇلار ئۆي ئىچىدىكى نەرسە-كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ

بولۇپ ، قارىسا بىر كۆزىدە،
ھاراق تۇرغىدەك ئوغرىلارنىڭ راسا قېنىپ
ئىچىشكۈسى كېلىپتۇ. ئىچىشىپتۇ. مەستۇ بو-
لۇشۇپتۇ. ئۇلار مەستلىكىدە چاقچاقلىشىپ،
كەينىدىن جېدەللىشىپ، «ئاللا-تۇۋا» كۆ-
تۈرۈپ مەھەللىنى بېشىغا كىيىپتۇ . ھاراق-
كەش غەلۋىدىن ئويغىنىپ كېتىپتۇ-دە، خولۇم-
خوشنىلىرىنى ياردەمگە چاقىرىپتۇ. كىشىلەر
كىرىپ ئوغرىلارنى تۇتۇپ قازىنىڭ ئالدىغا
ئېلىپ بېرىپ زىندانغا تاشلاپتۇ...

قۇلان ھېكايە سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن:

— بۇرادىرىم ئېشەك. ئەگەر سەن مۇقام
توۋلىمىغان دەپ بىرلا ھاڭرىيدىغان بولساڭ
ھالىمىز نېمە بولىدۇ؟.— دەپ نەسىھەت قىلى-
دى. ئېشەك قاتتىق خاپا بولغان ھالدا:

—قويە ئۇنداق گېپىڭنى، مەن شەھەردە
چوڭ بولغان، شەھەر ئەھلىدۇرمەن. سەن بول-
ساڭ سەھرادا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن،شۇڭا قور-
قاقدۇرسەن. نەغمە-ناۋا، مۇقام توۋلاش
دېگەنلەرنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيسەن.
تىڭشاپ تۇر، مەن كىشىلەرنى يىغلاتقۇدەك ناخ-
شا ئېيتالايدىغانلىقىمنى ساڭا ئىسپات قىلىپ
بېرەي،— دېدى-دە ياڭراق، بوم ئاۋازدا
ھاڭراشقا باشلىدى. دېخاننىڭ ئۆزىنىڭ بېدىلى-
گىدە ئېشەكنىڭ ھاڭرىغىنىنى ئاڭلاپ ئۆيى-
دىن چىقتى-ۋە ئېشەك بىلەن قۇلاننى تۇتۇۋې-
لىپ قاتتىق دۇمبالىدى. ئاندىن دەرەخكە
ئېسىپ قويدى...

تۇتى ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇردى. ئۇ خە-
جەستىگە :

— ئەي خەجەستە، ئېشەك قۇلاننىڭ
نەسىھىتىگە قۇلاق سالمىدى، ھاڭراش-
قىلا خۇشتار بولۇپ، ئاقىۋەت بىلەن ھە-
سابلاشمىغۇچىلارنىڭ ھالىنىڭ قانداق بو-
لىدىغانلىقىنى ھېكايە قىلىپ بەردىم. قال-
غىنىنى ئۆزىڭىز چاغلاڭ،— دېدى.

خەجەستە قارىسا تاڭ يورۇپ قاپتۇ،
ئۇ بۇگۈنمۇ بارالمىدى.

ئوتتۇز بەشىنچى ئاخشامنىڭ ھېكايىسى

خەجەستە بۇ ئاخشام تۇتىنىڭ قېشىغا
مەيۇس ھالدا كېلىپ، رەنجىپ تۇرۇپ سۆز
باشلىدى. ئۇ:

—ئەي تۇتى، مەن ساڭا تۇز بەردىم، پە-
قەت بەرگەن تۇزۇم ھۆرمىتى ئۈچۈن بول-
سىمۇ ماڭا رۇخسەت بېرىشىڭ كېرەك ئىدى،
ماڭا رەھىم قىلىپ، ئىشىمغا ياردەم قىل-
غىن،سۆزۈمگە نېمە دەيسەن؟ دەپ ياۋۇردى.

—مەن، - دېدى تۇتى، — سىزگە ھەر ئاخ-
شىمى ياردەم قولۇمنى سۇنۇۋاتىمەن - ئەقىل
ئۆگىتىۋاتىمەن، ئەگەر ئىشىڭىزغا ياردەم
تەلەپ قىلىدىغىنىڭىز راست بولسا، رۇم شا-
ھىنىڭ قىزى قەيسەرلىك بىلەن ئۆزىنىڭ
پاكلىقىنى ئېرى شاھقا بىلدۈرگىنىدەك
يول تۇتۇڭ، بۇنى ھەرگىز ئۇنۇتماڭ،...

—بۇۋاقەنىڭ ئوتىمۇشى توغرىسىدا سۆز-
لەپ بەرگىن؟،— دېدى خەجەستە. تۇتى بۇ-
ئاخشامنىڭ ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىدى:

... ئۆتكەن زاماندا مەلۇم شەھەرنىڭ
پادىشاھى بولۇپ ۋەزىرلىرى ئۇزشاھىغا رۇم-
نىڭ مەلىكىسىنى لايىق كوردى.

شاھمۇ ماقۇل بولۇپ رۇم مەلىكىتىگە
ئەلچى كىرگۈزدى .

رۇم شاھىنىڭ قىزى گۆزەللىكتە يىگانە
ئىدى. ئۇنىڭ ئاتىسى ئەلچىلەرگە ناخۇش
مۇئامىلە قىلىپ، ئۇلارنى قۇرۇق قايتۇردى.
ئەلچىلەر قايتىپ كەلگەندىن كېيىن رۇم
شاھىنىڭ ئۆزىنى قوبۇل كورمىگەنلىكىدىن
ئاغرىنغان شاھ-لەشكەرلىرىنى تەخ قىلىپ ئۇ-
رۇش قىلىشقا يۈزلەندى. جەڭدە غالىپ كې-
لىپ رۇم خەلقىنى ھالاك ئەتتى.

رۇم پادىشاھى ئاجىز كېلىپ يېڭىلگەچكە
قىزىنى بېرىدىغان بولدى. بۇقىزنىڭ ئىلگى-
رىكى ئېرىدىن بىر ئوغلى بولۇپ، ئېرى ئۆلۈپ
كېتىپ، بالا ئانىسىنىڭ قېشىدا ئۆسكەن ئې-
دى. رۇم شاھى قىزىغا:

—قىزىم، مەغلۇپ بولدۇق، قىسمىتىمىز بويسۇنماقتۇر، شۇڭا، سىزنى غالىپ شاھقا خاتۇنلۇققا بېرىشكە مەجبۇرمەن، مۇھەببەتلىرىڭلارنىڭ سۇسلاشماسلىقى ئۈچۈن، بالىڭىزنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرمەيلى، نەۋرەمنى مەن ئېلىپ قالاي، —دېدى.

قىز ماقۇل بولۇپ بالىسىنى قويۇپ، ئۆزى ئېرى بىلەن بىللە كەتتى.

بۇ قىز شاھنىڭ ئەلكىگە ئۆتتى، ئەمما كۆڭلى ھەردائىم يېرىم، ئىچى پۇشۇق ئىدى — دىلى پەرزەنت داغى بىلەن كۆيەتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە شاھ خاتۇنىنىڭ كۆڭلىنى كۆتەرمەك ئۈچۈن جاۋاھىردىن تەييارلانغان بىر تاجىنى ئۇنىڭغا بەردى. قىز مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، پەرزەنتىنى ئۆزىگە ئالدۇرماقنى خىيال قىلدى ۋە:

—ئىي كېرەملىك شاھىم، جاۋاھىردا بىزەلگەن تاجىنى كۆرۈپ كۆڭلۈم ناھايەت سۆيۈندى، ئەلتىجا قىلايكى، ئاتامنىڭ قېشىدا بالىچىلاپ بېقىۋالغان بىر غۇلام بار ئىدى. ئۇ ئىنتايىن زېرەك بولغاچقا جاۋاھىرلارنىڭ سورتى ھەم خۇسۇسىيەتلىرىنى سۆزلەپ بېرەلەيتتى، مالال كەلمىسە ئاشۇ غۇلامنى ئالدۇرۇپ كەلگەن بولساق؟— دېدى ئېرىگە.

شاھ خاتۇنىنىڭ سۆزىگە جاۋابەن:

—ئۇنى ئاتىڭىزدىن سوراتساق بېرەمدۇ؟، —دەپ سوئال قويدى.

مەلىكە ئېيتتى:

—ئەگەر بىزنىڭ ئارزۇيىمىزنى ئاڭلىسا دەرھال بېرىدۇ. مەن بىر نامە-نىشانە بېرەي، سودىگەرلەردىن ئەۋەرتەيلى.

ئەتىسى رۇم تەرەپكە بارىدىغان سودىگەرلەرگە نامە بەردى، رۇم شاھى مەقسەتنى چۈشىنىپ، نەۋرىسىنى ياساپ-جابدۇپ ئانىسىنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى. شاھ ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ شات بولدى ۋە بۇ بالىنى مەلىكىگە غۇلاملىققا بەردى.

بىر كۈنى پادىشا شىكارغا جابدۇندى. شىكارچىلار ئوردىدىن ئۇزاپ كەتكەن ھامان مەلىكە بالىنى خاس ھوجرىغا چاقىرىپ ئۇنىڭغا ھەممە ۋاقىئەلەرنى بايان قىلىپ يۈز- كۆزلىرىنى سىلاپ سۆيدى.

سارايىنى خەۋەر ئېلىشقا قالدۇرغان ئەمەلدار بۇ ئەھۋالاتنى كۆرۈپ قېلىپ گۇمانلاندى. پادىشا شىكاردىن قايتىپ كەلگەندە كۆرگەنلىرىنى پادىشاغا يەتكۈزدى. پادىشانىڭ غەزەپ ئاچچىقى كېلىپ ئويلىدىكى: «خاتۇنۇم ماڭا ھىيلە ئىشلىتىپ ئۆز مەھبۇبىنى غۇلام ھېسابىدا بۇ يەرگە ئەكەلدۈرۈپتۇ!؟ ...».

شاھ قاپاقلىرىنى تۈرۈپ ئاچچىق خاتۇنىنىڭ قېشىغا كەلدى. مەلىكە شاھنىڭ چىرايىدىن ئۇنىڭ ھەممە ئىشلارنى بىلگەنلىكىنى كۆزىيەتتى ۋە ئەدەپ بىلەن:

—ئەي شاھىم، كۆڭۈللىرى مالال كۆرۈنىدۇ؟ دەپ سورىدى.

—نېمىشكە مالال بولمايمەن،- دېدى شاھ غەزەپلىنىپ،- سەن ماڭا مەكىر ئىشلىتىپ مەھبۇبىڭنى ئاتاڭ قېشىدىن ئەكەلدۈرۈپسەن، شىكار پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولۇپسەن!

شاھ خاتۇنىغا كۆپ مۇھەببەتلىك ئىدى، شۇڭا ئارتۇقچە سوراق-سوئال قىلمىدى، ئەمما ئانىسىنىڭ ئەمچىكىنى كېسىشتىن قايتمايدىغان، دىلى قاتتىق جاللاتتىن بىرىنى چاقىرىپ بالىنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق قىلدى.

جاللات بالىنى ئۆلتۈرگىلى ئېلىپ كېتىۋېتىپ ئۇنىڭغا رەھمى كەلدى ۋە:

—قاراپ تۇرۇپ ئۆزەڭنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىپسەن، شاھنىڭ غەزىۋىدىن قورقماپسەن؟ دېدى.

بالا جاللاتقا:

مەلىكە مېنىڭ ئۆز ئانامدۇر، پادىشادىن ھايا قىلىپ مېنى يوشۇرۇپ كەلگەن ئىكەن، مەن راستىنى دېدىم: ئۆلتۈرەمسەن، سويامسەن، ئىختىيار سەندە، —دەپ جاۋاپ بەردى.

جاللات ئۇ يىلاپ قالدىكى: «بۇ غۇلام ئېيتقان ھال راست سۆزلىگەندۇ، پادىشاغا بۇ ئەھۋالنىڭ ئەسلىسى مەلۇم بولۇپ قالسا، كېيىن ئۇ غەزەپتىن يېنىپ مەندىن بۇ بالىنى سورىسا ماڭا يامان بولغۇسىدۇر؟...».

شۇنىڭ بىلەن بالىنى ئۇلتۇرمەي ئويىگە يوشۇرۇپ باقتى، ئەتىسى كېلىپ بالىنى ئۇلتۇرگەنلىكى توغرىسىدا پادىشاغا يالغان مەلۇمات بەردى.

بۇگەپنى ئاڭلىغان مەلىكە دەرت-پىراقتا چىدىماي يىغا-زارە قىلدى. چىرايى كۈندىن-كۈنگە زەئىپلەشتى.

مەلىكىنىڭ خىزمىتىدە بولۇۋاتقان بىر كەمپىر بار ئىدى. ئۇ مەلىكىنىڭ سولغۇن چىرايىغا قاراپ ئىچ ئاغرىتىپ، مەلىكىدىن ئەھۋال سورىدى. مەلىكە ھەممە ۋاقەنى كەمپىرگە سۆزلەپ بەردى. كەمپىر ئېيتتىكى:

—ئەي مەلىكەم ھەر دەرتنىڭ بىر داۋاسى بار، پىراق چەكمەگەيلا، مەن بۇنىڭ تەدبىرىنى قىلغايمەن، —دېدى. كەمپىر شاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

—ئەي شاھىم، مەلىكە كۈندىن-كۈنگە زەئىپلىشىۋاتىدۇ، ئۇ سۆزلىرىنىڭ دەردىمۇ ئاز ئەمەس، رۇخسەت بولسا ئېيتسام، مېنىڭدە بىر دانە تىلتۇمار بار. بۇ تۇمارنىڭ خاسىيىتى شۇكى، ھەر قانداق كىشى ئۇخلاپ قالغان چاغدا بۇنى سىنىسىگە قويۇپ قويسا ئۇ كىشى كىچىكىدىن تارتىپ چوڭ بولغىچە قىلغان ھەممە ياخشىلىق ۋە يامانلىقلىرىنى سۆزلەشكە باشلايدۇ. مېنىڭچە، بۇ تۇمارنى مەلىكە ئۇخلىغاندا سىنىسىگە قويايلى، ئۆزلىرى ئۇنىڭ ئىقرارىنى ئاڭلاپ باقسىلا؟ —دېدى. بۇ سۆز پادىشاغا ماقۇل كېلىپ، شۇنداق قىلدى.

ئاخشىمى مەلىكە ئۇخلاپ قالغاندا ھېلىقى تىلتۇمارنى سىنىسىگە قويدى، مەلىكە سۆزلىگىلى تۇردى، ئۇ ھەممە ئەھۋالنى سۆزلەپ كېلىپ:

—...شاھ شىكارغا كەتكەندە مېھرىۋانلىق كۆرسەتكىنىم—ئۆز پەرزەندىم ئىدى، ئۇنى شاھتىن ھايا قىلىپ ئاشكارىيالمىغانىدىم، ئاللاھ گۇۋاكى قانداق بىر ئايال ئۆز پەرزەنتى بىلەن يامان ئىش قىلسۇن؟ چېقىمچىلارنىڭ سۆزى پادىشانى ئىشەندۇرگەچكە شاھ گۇمانلىنىپ بالامنى ئۇلتۇرگۈزدى، مەن بۇنىڭغا قانداق چىداي، ئاھ بالام!...، —دەپ يىغلىغىنىچە كۆزىنى ئاچتى.

شاھ مەلىكىگە كۆڭۈل قويىدى ۋە دەرھال جاللاتنى چاقىردى، جاللات ئەھۋالنىڭ راستىنى بايان قىلدى. مەلىكە ۋە شاھ ناھايىتى خۇرسەن بولۇشۇپ جاللاتنىڭ ئۆيىدىن بالىنى ئەكەلدۈردى...

تۇتىھىكايىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، خەجەستىگە:

—ئەي خەجەستە، ئاڭلىغاندۇرسەن، ھەقىقەت ھامان ئاشكارىلىنىدۇ، رومشاھنىڭ قىزى پاك ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ پاكلىكىنى ئىسپات قىلالىدى، سىزچۇ؟...، —دەپ سۆزلىدى.

كېچە يورۇشقا باشلىدى، خەجەستىنىڭ مەقسىدى ھاسىل بولمىدى. «ئۇ ئەتە چوقۇم بارىمەن!» دەپ ئۇخلاشقا ياتتى.

x x

رىۋايەتتە شۇنداق قەيت قىلىنىدۇ: ئەتىسى خەجەستە چاشكا مەزگىلىدە ئۆز ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ، بازاردىن ئۆتكەن-كەچكەنلەرگە قاراپ ئولتۇراتتى. يىراقتىن كارۋانلارنىڭ ئات-ئۇلاقلىرىنىڭ بۇ تەرەپكە كېلىۋاتقىنىنى كۆردى. ئۇزاق ئۆتمەي، سودىگەرچىلىككە چىقىپ كەتكەن ئېرى ھويلىغا كىرىپ كەلدى. تۇتى خوش ئاۋاز بىلەن سايراپ كەتتى. خەجەستە خۇشاللىق بىلەن ئېرىنىڭ ئالدىغا چۈشتى ۋە دىدارلاشتى.

تۇتى ئۆزىنىڭ خىزمىتىنى بىجا ئەدىل ئورۇنلاپ، خەجەستىنى ئېرىنىڭ قولىغا ساق-سالامەت تاپشۇردى.

تەييارلىغۇچى:

ئابدۇقادىر مۇھەممەت

شائىرلار سوھبىتىدىن پارچە تەسىراتلار

(سېكىل)

مەتقاسىم مەتنىياز

خىسلىتىڭنى قىلدىڭ ھەدىيە

شېئىرىڭدا يۈكسەلگەن ئوبراز، مەنادەك،
ئۈمىتۋار، خۇشچېچەك، جۇشقۇن ئىككەنسەن.
روھىمنى كۆتەردىڭ سالقىن ھاۋادەك،
تەلەپچان سوھبىتىڭ-پىكرىڭ بىلەن سەن.

قىلمىدىڭ كىنايە يا مەسخىرە،
ھەۋەسكار شېئىرىدا كۆرۈپ نۇقسانىنى.
كۆيۈنۈش جامىدا سۇنۇپ دۇردانە،
چاقناتتىڭ ھايالسىز ھىممەت-ئىھسانىنى.

ھەسسىتكە بېرىپ دەل لەنەتتىن كېيىن،
ئىنچىكە ھەركىمگە ئېيتتىڭ مەدھىيە.
ئالماستەك ئىگىلمەس، تالدەك ئەۋرىشىم،-
خىسلەتنى سەن ماڭا قىلدىڭ ھەدىيە.

بىر سۆزگە بەرگىن ئىجازەت

تىنىقسۇ بىتىمدەك ئەتكەن ئايدەك،
شېئىردا چاقنايدۇ شائىرنىڭ قەلبى.
خىسلىتى سۆزىدىن بولسا گەر بۆلەك،
ئاخىر ئۇ، چىن شائىرسا نالماس بەلكى.

شېئىرىڭنى ئوقۇغان چاغدا قەلەمداش،
ئويلايتتىم كۆڭلىگە سىغمىدۇ دۇنيا.
ئۇچراشتۇق، سۆۋۈدى ھۆرمىتىم ھازىر،
ئۈشتۈمتۈت جۇدۇندا قاتقاندەك دەريا.

نىمە ئۇ، گىددىيىپ بۇنچە ماختىنىش،
دوستلارنى ئەيىپلاش، تەنە-شىكايەت.
تۈگىدى ئاڭلاشتا تاقەت-چىداش،
توختىغىن، بىر سۆزگە بەرگىن ئىجازەت:

«سۆزىنى كۆر لېكىن ئۆزىنى كۆرمە»
دەپتىكەن بىر ئاۋلار چۈشىنىپ سېنى.
ئۆزەڭنىڭ شېئىرىنى ئوقۇپ بەرگىنە،
كۆرەيمەن يۈزۈڭنىڭ قىزارغىنىنى!؟

ھۆرمەت

گۇرۇپپا باشلىقى بولسا ئادەتتە،
ئاتايتتۇق ئىسمىغا چېتىپ مەنسەپنى.
بۇ دېمەك- رەھبەرگە بولغان «ھۆرمەت» دەپ
بىلمىدۇق ھەركىم شۇ يوسۇن-ئەدەپنى.

بۇ ھۆرمەت سالاتتى ئارىغا توساق،
بىلدۈرۈپ «ئەمەلدار» دېگەن ئۇقۇمنى.
ئەدىپلەر نىمچۈندۇر تاشلىمدۇق يىراق،
كۆڭۈلدىن قالغان بۇ ئەبجەش ئۇدۇمنى.

قەلەمى پىشقانراق شائىر - پېشىۋا
ھەۋەسكار ئۆز ئارا كۈلكە-چاقچاقتا؛
تارتىنماي بەھۇزۇر «ئاكا» ۋە «ئۇكا»
دېيىشىپ ئوتتۇشتۇق مەجلىس-ياتاقتا.

تالاشلار ئىچىدە قىزدى سۆھبەت،
تۈرمىدى ھېچكىمنى ئەيمىنىپ، ئەسنەپ.

كۆنسېرى كۆچىيىدى مېھرى-مۇھەببەت،
پېشىۋا ئابرويىكە تىمەدى پەسلەپ.

بەلكى بۇھالەت- قەلەم ئەھلىنىڭ،
سەممى ئۆزلىشىپ كەتكىنى ئىكەن.
بىز تۇرغان ئىدارە باشلىقلىرىمۇ،
ئەشۇنداق ئوتتۇشسەك رەنجىمەسكەن...

چاقنىغىن يۇلتۇزلار

سۆھبەتكە جەم بولسا مەرىپەت ئەھلى،
مىنۇتلار تەڭداشسىز مەنا تاپىدۇ.
زەر ئۇنچە چاچرىتىپ ھېكمەت چەشمىسى،
كوڭۇلدىن - كوڭۇلگە كەۋسەر ئاقىدۇ.

بىردە ھاياجان ۋە بىرى مەمنۇن،
يېشىلگەچ پىكىرنى بەنت قىلغان تۈگۈن.
زوق ھەۋەس، ئارزۇلۇق سوزلەرگە مەپتۇن،
چىقماقتا ئىزدەنگەن سىرلارغا يەكۈن.

قۇياشتەك يالقۇنلۇق يۇلتۇزدەك ئويغاق،
مەزمۇنلۇق سۆھبەتتە ئوتتى بۇ كېچە.
كۆڭۈللەر بەك تېز كەتتى، قېنىشماي، بىراق
كۆچەيدى ئىشتىياق، جۇرئەت يېڭىچە،

تاڭ ئاتسا نىمىدىن تا گۈمىغىچە
كېتىمىز ئايرىلىپ، ھەريا قىتقا قاراپ.
چاقنىغىن يۇلتۇزلار، چاقنىغىن ئۇچمە،
قىزىغان سۆھبەتنى ئۆزمە ئالدىراپ.

شائىر ئىرادىسى

نەپ ئۇچۇن تەۋرىمەس قولۇمدا قەلەم،
ئىستىگىم، نەپرىتىم سىڭگەن مىسراغا.
ئىرادەم زەنجىرى تارتىلغان مەھكەم،
قەلبىمدىن ئۇرغۇغان ئوتلۇق ساداغا.

تەنە-دوق نەشتىرى، توھمەت لەشكىرى،
ۋىژدانىم قەلئەسىن قىلالماس شۇرا.
ئەقىدەم جەۋھىرى، ئىجتىھات نۇرى،
جان بولۇپ ئۆزلەشكەن رىتىملەر ئارا.

ئەمەسمەن شامالدا ئاۋاز چىقىرىپ،
شىلدىرلاپ ئۇچقۇچى يانتاق ياقومۇش.

ئەمەسمەن نىشانسىز، بىماكان غېرىپ،
يەم ئىزدەپ ھەرجايداۋىتىلدىغان قۇش.

مەنۋەتەن پەرزەنتى يىلتىزىم چوڭقۇر،
شېرىھايات-مول سېخى تۇرمۇش.
ئەمگىكىم شەرىپى كەسپىمگە غۇرۇر،
خەلقىمنىڭ كوڭلىدىن مەنا ئاختۇرۇش.

ياشايمەن ئەل ئىچرە ئۆزلىشىپ تېرەن،
سۇيىمەن تامچىمەن، ئوتىمدا ئۇچقۇن.
شېرىمنىڭ تەۋرىمەس ئىجراچىسىمەن،
بېشىمدىن نى-نى كوي-قىسمەتلەر ئۇچسۇن!

روھلۇنۇپ قايتتىم

بىر دوستۇم يىغىنغا مېنى ئۆزدىتىپ،
دېگەندە: «بېشىڭنى قويارسەن گەتتىپ؟»
— يازغەلدى، ئوتىغا چېچەك قوندۇرۇپ
كېلەرمىز،- دېگەنتىم گەپىنى ئەگىتىپ.

ئويلۇدۇم يول بويى: «ھەرچېچەك پەسلى
كېلىدۇ تۇرۇلۇپ جۇدۇن سوغشامال،
ئادەت شۇ: يىپەك نىنىڭ كورۇنسە بېشى،
بورىنى كېلەتتى، كېلەر ئېھتىمال؟!...

يېڭىنىڭغا جەم بولدۇق: بىر ئىللىق ئېقىم
ئىلكىدە روھلاندىم يەنە شادىمان،
تەبىئەت خۇيىنى دورىمايدىكەن،
بورانغا چەك قويغان بۇ يېڭى دەۋران.

كۆڭلۈمنىڭ كوكىدىن تارقىدى تۇمان،
تارقىدى بىھۇدە ئەندىشە گۇمان.

ئاپتاپلىق ۋە مۇقىم كوكلەمنى سەزدىم،
ئىستىقبال يۈز ئاچتى، يولى كەڭ-راۋان.

قايتتىم شات، چاپتۇرۇپ جۇرئەت ئېتىمنى،
رىغبەتتۇ-نۇسرەتنى بىلىپ ئەتىۋا.
دالىنى قوچۇدۇ باھار شامىلى،
كوڭلۈمدە ھارارەت، تىلىمدا ناۋا.

بايرام دىگۈلۈك

تۇرسۇننىياز ئابدۇللا

كىشىلەر بىغۇبار، كۈلۈپ ياشىسا،
جىلۋىلىك چىرايلار گۈلگە ئوخشىسا.
غېمى يوق قىز-جىۋان پارات باشلىسا،
ياشىسا كوكۈللەر بايرام دىگۈلۈك.

لىق تولسا گۈللىباغلار سەيلىچىلەرگە،
بۇلبۇلدەك ئاۋازلىق كۈلگۈچىلەرگە.
ۋەدىگە ۋاپالىق سۆيگۈچىلەرگە،
ياشىسا كوكۈللەر بايرام دىگۈلۈك

ھەر ئۆيلەر ساقلىق بۇرچىنى ئاقلاپ،
مەي تۇتسا دوستلارنىڭ ئىشىنى ياقلاپ.
ئۇسۇللار قىزىسا، ئۇيۇنىسا تاقلاپ،
ياشىسا كوكۈللەر بايرام دىگۈلۈك.

كەزگەندە خىيالىم جىمى ئالەمنى،
يات كوردۇم بۇ ئەلدە ئەندى ئەلەمنى.
قۇتلاپتۇ ھور دەۋران سىڭىل-ھەدەمنى،
ياشىسا كوكۈللەر بايرام دىگۈلۈك.

ئەي سىڭىل بايرىمىڭ كەلدى شات-خورام،
كوزۈمدىن شات يېشىم توكۈلدى تارام.
دىدىم مەن مەرھابا! بارچىغا سالام،
ياشىسا كوكۈللەر بايرام دىگۈلۈك.

گىيا تۇغرىسىدا

مەترۇزى ئەخمەت

يەرۇ-تاغنى قاپلاپ ئۇسەمدۇ،
گۈل-گىيادا خىسلەت بولمىسا؟
يېڭىلەمدۇ بورانىنى، جۇتنى...
جىسمىدا بىر قۇدرەت بولمىسا؟

ئۇنىڭ تۇرقى، قەيسەرلىكلىرى،
ئىسمىدىنمۇ بىلىنىشلىك-يۇرۇق:
شۇڭا ئۇنىڭ تەرىپى چەكسىز،
(بىلگۈچىگە قىممىتى ئۇلۇق.)

x x

زامانلارنىڭ ئەۋۋىلى گىيا،
ئوت يۇرەكلىك پالىۋان ئىكەن.
ئەل يۇرتىنىڭ ئامانلىغىنى-
قوغدىغۇچى پاسىۋان ئىكەن.

كۆتىمىگەندە دەججال بۇ يۇرتقا،
خىرىس قىلماق بولۇپ كېلىپتۇ.
پالىۋاننى ئىلمەي كوزىگە،
ۋەھشىيانە چاڭگال سېلىپتۇ.

بىراق يەتمەي كۈچى ئۇنىڭغا،
ھوكۈرەپتۇ، نوتىلار چېچىپتۇ.
ئانا تۇپراق كويۇپ بىر مەھەل،
قۇم بېسىپتۇ، بوران بېسىپتۇ.

خاسىيەتلىك قېلىچنى پالۋان،
غەزەپ بىلەن ئاتقا ئاتقاچقا؛
ئۇزى يېشىل گىيا تۇسىدە،
يىلتىز تارتىپ يەرنى ياپقاچقا؛

ياۋۇز دەججال بولۇپ بىماجال،
يېقىلىپتۇ، ئەجەل تېپىپتۇ.
ئاپەت يوقاپ، ئانا يەر قايتا،
گۈللىنىپتۇ- ھايات بېقىپتۇ.

شۇ پالۋاننىڭ قېنى زېمىندا
ھەر خىل گىيا، گۈل بوپ ئۈنۈپتۇ؛
ئەل ئىچىدە شۇنىڭدىن بېرى-
بۇ رىۋايەت داۋام قىلىپتۇ.

x x

بىلسەڭ دوستۇم گىيا دېگىنىم،
يېشىل دۇنيا — ھاياتلىق دېمەك؛
ئانا يۇرتنى گۈللەش، بېزەشكە،
ئەنە شۇنداق ئىسىل روھ كېرەك.

مەن كۈيلىدىم ئەشۇ گىيانى،
بىلىپ ئۇنى روھىم شىپاسى.
ئارمىنىم يوق ئەشۇنداق ياشاپ،
بولسام ئەلنىڭ قالقان، ھەغداسى.

رۇبائىلار

ئابدۇقادىر مەتقۇربان

بولسۇن دوستۇم ئېسىڭدە ھەرۋاق،
ئومۇر-قىممەت، ئىجتىھات-پالاق.
تالاي قىممەت چوكتى پالاقسىز،
ئېلىش لازىم بۇنىڭدىن ساۋاق.

x x

ئەجرى قىلغىن ياشلىق چېغىڭدا،
گۈل ئۇستۇرگىن كوڭۈل بېغىڭدا.
ئەل يارىتىپ قىسسۇن دېسەڭسەن،
سۇغار ئۇنى يۈرەك قېنىڭدا.

x x

نادان ئومۇر- بىر توشۇك كىمە،
ئۇندا ھەرگىز ئۈزمەندىمە.

ساڭا بىلىم يارۇ-ھەمكاركەن،
مۈشكۈللەردىن زادى غەم يېمە.

x x

ئىختىيار قىل ئىجات ئەتمەكنى،
ئېچىپ تاشلا سىرۇ-ھېكمەتنى.
راۋا كورمە چوكۇپ غەپلەتكە،
ئىختىيارسىز ياشاپ ئوتمەكنى.

x x

ھەيكەل قويغىن ئىجات-مېھنەتتىن،
ياشاي دېسەڭ مەڭگۈ ئولمەستىن.
زىكرى بولۇر ھەر جايدا نامىڭ-
قالساڭمۇ گەر ئۈزەڭ نەپەستىن.

سودىگەرنىڭ ئوغلى

(بېشى ئۆتكەن ساندا)

ئەژدىھا بېشىنى قاشتېشى، ئالتۇندىن ياسالغان ھەشەمەتلىك تەختتە ئولتۇرغان شاھنىڭ ئاياق تەرىپىدە ئىززەت-ئىكرام بىلەن قويۇپتۇ. شاھ تەسىرلىنىپ كۆزىگە ياش ئاپتۇ. يىگىتنىڭ پېشانىسىگە ئاتلىق مۆھۈرى بىلەن سۈيۈپ قويۇپتۇ. ھەممە يىگىتنى ئۆزىگە سول قول ۋەزىر قىلغانلىقىنى جاكالاپتۇ. ئوردا ئەھلىدىن تاكى ئاددى پۇقراغىچە يىگىتنى قىزغىن تەبرىكلەپتۇ. پادىشا داغدۇغىلىق زىياپەتتىن كېيىن ئوڭقول ۋەزىرىگە:

— ئەمدى تويىنى قىلىۋەتسەك قانداق؟ — دەپتۇ. ئوڭقول ۋەزىرى:

— ئى پادىشاھىم، ئالدى بىلەن يىگىتنى چاقىرساق، سورايدىغان بىر گېپىم چىقىپ قالدى. شۇنى سوراۋېلىپ ئاندىن گېپىڭىزگە ئۇچۇر قىلسام، — دەپتۇ. شاھ يىگىتنى چاقىرىپتۇ. يىگىت ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئولتۇرۇپتۇ. شۇچاغدا ۋەزىر:

— ئەي يىگىت! سىز ئەژدىھانىڭ ئىچىدە ئۆلۈپ قېلىشتىن قورقمىدىڭىزمۇ، — دەپ سوراپتۇ.

— مەن كىچىك چېغىمدا «يۇرت قوغدىمىغان ئۆلەر» دېگەن گەپنى ئاڭلىغان ئىدىم. ئۆتكەندە ئۆزلىرىنىڭ «يۇرتى يوقنىڭ جېنى يوق» دېگەن سۆزىنىمۇ ئاڭلاپ قالدىم. شۇڭا ئەل-يۇرتنىڭ خىزمىتىنى قىلىش يولىدا ئۆلۈمدىن قورقۇش كەمىنىلىرىگە يات!، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ يىگىت.

— يارايسەن ئوغلۇم! — دەپتۇ ۋەزىر يىگىتنىڭ سۆزىدىن ھاياجانلىنىپ. يىگىتكە ئىجازەت بېرىلگەندىن كېيىن ئوڭقول ۋەزىر:

— ئى ئۇلۇغ شاھىم، بىزنىڭ مۇبارەك يۇرتىمىزغا يەنە بىر ئۆچمەس چىراققا ئىگە بولدى. تويىنى ئەمدى قىلايلى، — دەپتۇ.

تويىنىڭ تەييارلىقى جىددى باشلىنىپ كېتىپتۇ. يىگىتكە يىپ-يېڭى ھەيۋەتلىك ساراي سېلىنىشقا باشلاپتۇ. دەل مۇشۇ كۈنلەردە چىن ماچىن شەھرىگە يېغىلىق كەپتۇ. ئوردىدا غۇلغۇلا پەيدا بوپتۇ. ۋەزىرلىك مەنسەپتىن قالدۇرۇلغان سابىق سولقول ۋەزىر تەرەپدارلىرى سۇلھى قىلىشنى تەلەپ قىپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر تەرەپدارلىرى دۈشمەنگە قەتئىي قارشى تۇرۇشنى تەكىتلەپتۇ. پادىشانىڭ بولسا بېشى قېتىپتۇ.

يىگىت، يوشۇرۇنچە شەھەر سىرتىغا چىقىپ سىمۇرغنىڭ تۈكلىرىنى كۆيدۈرگەن ئىكەن، قۇش دەرھال يېتىپ كېلىپ:

— ئەي مېھرىبان يىگىت! ئېيت، قېنى، سېنىڭ بېشىڭغا قانداق كۈن چۈشتى؟ — دەپتۇ. يىگىت ئەھۋالنى بايان قىپتۇ ۋە دۈشمەننىڭ ئەسكىرى كۈچىنى كۆرۈپ كېلىش نىيىتى بارلىقىنى ئېيتىپتۇ. سىمۇرغ:

— قېنى ئۇنداق بولسا، ئۈستۈمگە مىن، — دەپتۇ. يىگىت سىمۇرغنىڭ ئۈستىگە مىنىپ غەرپ تەرەپكە ئۇچۇپتۇ. كەنتلەردىن، دەريا-سۇلاردىن، شەھەرلەردىن ئۆتۈپ پايانسىز چۆلگە چىقىپتۇ. سىمۇرغ:

— ئەي يىگىت، دۈشمەنلەر مۇشۇ چۆلنىڭ ئىچىدە، ئەمدى پەسراق ئۇچىمەن، سەگەك بول! دەپتۇ. يىگىت قارىسا دۈشمەن ئەسكەرلىرى پۈتۈن چۆلنى چۈمۈلىدەك قاپلىغان ئىكەن. بارگاھلار بولسا سانچاق-سانچاق تۇرغۇدەك. يىگىت دۈشمەن ئەسكەرلىرىنىڭ

بىرنەچچەدىن سانى كۆپلىگەنى، ئىككىنچىدىن
ئاتلىق قىسىملىرىنىڭ خالىغىنى، ئۈچىن-
چىدىن ئوقيالىرىنىڭ ئالامەت يوغان ،
ئوقلىرىنىڭ ئۇزۇنغا بارىدىغان ئوقلارنى-
كەنلىگەنى بايقاپتۇ. يىگىت قايتىپ كەل-
گەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشىنى،
دۈشمەن ئەھۋالىنى پادىشاغا ۋە ئوردا ئەھ-
لىگە بايان قىپتۇ. تالاش- تارتىشلار بوپ-
تۇ. سۈلھى تەرەپدارلىرى:

— بۇنداق دۈشمەننى قىلىچ بىلەن ئە-
مەس، بەلكى سوغات ھەم ئىززەت- ئىكرام بىلەن
كۆتۈۋېلىپ يۇرتىمىزنى تاپشۇرۇپ، بېشى-
مىزنى تۆۋەنسالغىنىمىز تۈزۈك— دېيىشىپ-
تۇ.

— بولمايدۇ!— دەپتۇ يىگىت قەتئى قى-
لىپ،— بۇ دۈشمەنلەر بىزنىڭ سوغات، ئىز-
زەت— ئىكراملىرىمىزغىلا قانائەت قىلماي-
دۇ. بەلكى ئۇلار يۇرتىمىزنى تارتىۋېلىپ
بىزنى قۇل قىلىشنى مەقسەت قىلغان. شۇڭا
دۈشمەن ئۈستىگە ئاتلانماق كېرەك.

پادىشا يىگىتكە ئەسكەر تارتىشقا پەرمان
بېرىپتۇ. يىگىت ئاتلىنىپتۇ. ۋە دۈشمەن
بارگاھىنىڭ ئۇدۇلىغا بارگاھ تىكىپتۇ.
ئەل ئايىغى بېسىققاندا يىگىت ئاغىمىخان
تۆكىلىرىنى كۆيدۈرگەن ئىكەن، ئاغىمىخان
دەرھال پەيدا بوپتۇ.

— ئەي يىگىت،— دەپتۇ ئاغىمىخان،— بىز-
گە يەنە قانداق ھاجىتىڭ چۈشتى؟. يىگىت
ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ئاغىمىخان:

— بىز ھازىردىن باشلاپ دۈشمەنلەرنىڭ
چىشلەپ، قىرىپ ئۈزۈۋېتىدىغان نەرسىلى-
رىنىڭ ھەممىسىنى كاردىن چىقىرىمىز. بىز-
مۇ سېنىڭ يۇرتۇڭدىكى ئاغىمىخانلارمىز، سې-
نىڭ دۈشمىنىڭ بىزنىڭمۇ دۈشمىنىمىز، سې-
نىڭ قايغۇڭ بىزنىڭمۇ قايغۇمىز. مەن سېنىڭ
ئىشىڭغا ئاز بولسىمۇ ياردەم بېرىمەن. سەن
ئەتە تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەنلا غالىبىيەت با-
يرىغىڭنى كۆتەر،— دەپتۇ— دە كۆزدىن غايىپ

بوپتۇ.

يىگىت ئەسكەرلىرىنى پۇخ-
تىلىق بىلەن جەڭگە تەييارلاپتۇ.
تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن يىگىت ئەسكەرلىرى
بىلەن دۈشمەن ئۈستىگە ئاتلىنىپتۇ. دۈشمەن
ئەسكەرلىرى ئاتلىرىنىڭ تاسما، بەلۋاغ-
لىرى، ئوقيالىرىنىڭ يىپلىرى تامام غاجى-
لىنىپ، ئۈزۈلۈپ، توگىشىپ كەتكەنلىكتىن،
جەڭگە دەرھال تەييارلىنالماي، پاتپاراق
بولۇپ كېتىپتۇ. يىگىت— ئەسكەرلىرى بىلەن
دۈشمەن ئۈستىگە بوراندەك يېتىپ بېرىپ،
دۈشمەنلەرنى تىرە- پىرەك قىلىۋېتىپتۇ.
پۈتۈن چۆل دۈشمەن ئۆلۈكلىرى بىلەن توشۇپ
كېتىپتۇ. كۈن ئولتۇرۇشقا باشلىغاندا بىرمۇ
تىرىك دۈشمەن قالماپتۇ. يىگىت ئۇرۇش
مەيدانىنى يىغىشتۇرۇشقا پەرمان بېرىپتۇ.
ھەددى- ھېساپسىز مال- دۇنيا، قورال- يا-
راق، ئېسىل ئاتلارنى غەنىمەت ئالغاندىن
باشقا، يەنە نۇرغۇنلىغان ئەسىرلەرنىمۇ
قولغا چۈشۈرۈپتۇ. ئەسىرلەرنى ھەيدە
كەلگەن ئەزىمەتلەردىن بىرسى ئەسىرلەرنى
قاتار تۇرغۇزۇپ قويۇپ:

— ئەي باسقۇنچىلار! غالىپ قوشۇنىمىز-
نىڭ سەركەردىسىگە باش ئېگىش!،— دەپتۇ.
يىگىت شۇنداق قارىغاندەك بولسا، بۇ ئەزى-
مەت دەل يىگىتنىڭ بولغۇسى خاتۇنى— شاھ-
نىڭ ئارزۇلۇق مەلىكىسى ئىكەن.

— سىز قاچاندىن تارتىپ بىز بىلەن بىل-
لە؟— دەپ سوراپتۇ يىگىت.

— تۈنۈگۈن كەچتىن تارتىپ،— دەپ جا-
ۋاپ بېرىپتۇ مەلىكە.

— ئاتىڭىز رۇخسەت قىلدىمۇ؟— دەپتۇ
يىگىت.

— يۇرت قوغداشقا رۇخسەت ئېلىشنىڭ
ھاجىتى يوق— دەپتۇ مەلىكە. يىگىت مەلىكى-
نىڭ جاۋابىدىن بەكمۇ سۆيۈنۈپتۇ ھەمدە
ئەسكەرلەرنى ئېلىپ ئوردا شەھرىگە راۋان
بوپتۇ.

پادىشا ۋە ئوردا شەھەردىكى كىشىلەر يىگىتنى مىسلى كۆرۈلمىگەن تەنتەنە بىلەن قارشى ئاپتۇ. راۋاق ئالدىغا بارغاندا پادىشا ئىشارەت قىپتۇ. پۈتۈن ئوردا ئەھلى ھەم كىشىلەر يىگىتنىڭ ئالدىدا يۇرتىنىڭ مۇبارەك توپىسىنى سۆيۈپتۇ.

يىگىت دۈشمەن بايراقلىرىنى، ئەسىر ئېلىنغان دۈشمەن باشلىقلىرىنى راۋاق تېگىگە تاشلاپتۇ. شاھ دۈشمەن بايراقلىرىنى دەسسەپ يىگىتنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. قىزى بىلەن بىرلىكتە راۋاق ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ ئۆزىنىڭ پادىشالىغىنى يىگىتكە ئۆتۈنۈپ بەرگەنلىكىنى تەنتەنىلىك جاكالاپ، شۇ يەردىلا مۇراسىم ئۆتكۈزۈلۈپتۇ.

يىگىت شەھىرى ماچىننىڭ پادىشالىغىغا ئولتۇرغاندىن كېيىن چاچ-ساقاللىرى ئاقىرىشقا باشلىغان بىر سودىگەر كىرىپ:

— داد! ئەي شەۋكەتلىك شاھ! — دەپ تىز پۈكۈپتۇ. يىگىت قارىغىدەك بولسا ئۆزىنىڭ ئەزىز دادىسى ئىكەن. ئەمما يىگىت تونۇشلۇق بەرمەي تۇرۇپ:

— قېنى، سودىگەر، دەردىڭىزنى بايان قىلىڭ! — دەپتۇ.

— مەن سادىق پۇخرالىرى سودىگەر بەيرام باي دىگەن بولىمەن، مەن ھىندى-ئاۋغان تەرەپكە مال ئېلىپ چىقىپ كەتكەن ئىدىم، — دەپتۇ سودىگەر، — سەپەردە بەختسىزلىك يۈز بەردى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوغلۇمنى ئىزدەپ ھايال بوپقالدىم. ئارقىسىدىن ئۇزاققىچە ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدىم. ئايالىم بىر يىل بۇرۇن مېنى ئۆلدىگە چىقىرىپ، ماتەم تۇتۇپ، باشقا ئەرگە تېگىۋاپتۇ. مېنىڭ سارايلىرىم، ئۆمۈر بويى يىققان مال-دۇنيالىرىمغا بىر نائىنساپ ئىگىدارچىلىق قىپتۇ.

— تەلىۋىڭىز نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ يىگىت. دادىسىنىڭ غەزەپتىن گەپ قىلالماي قالغانلىغىنى كۆرۈپ:

— ئاجىز قۇللىرىڭنىڭ تەلىۋى، — دەپتۇ سودىگەر، — مېنىڭ بىردىنبىر كۆز نۇرۇم ئوغلۇم شۇ جادۇگەر خوتۇننىڭ كاساپىتىدىن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن ئىدى. مەن ئۇنى ئىزدەپ بارمىغان يەرلىرىم قالمىدى. شۇ ئوغلۇمنىڭ ئىز-دېرىكىنى بىر ئۇقۇش مۇمكىن بولسا، ھەممە بارلىق مال-مۈلكلىرىم قولۇمغا ئېلىپ بېرىلسىكەن.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دادا! — دەپتۇ يىگىت تەختتىن چۈشۈپ، — مەن سىزنىڭ ئوغلىڭىز مەن!

سودىگەر ھاڭ-تاڭ بولۇپ قاپتۇ. يىگىت دادىسىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ شاھانە تەخت ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپتۇ. سودىگەر بولسا شاتلىق ياشلىرى بىلەن ساقاللىرىنى يۇيۇپتۇ. يىگىت ئۆگەي ئانىسىنى ۋە ئۇنىڭ تېگىۋالغان ئېرىنىمۇ قوشۇپ ئوردىغا ئەكەلدۈرۈپتۇ ۋە دادىسىغا:

— قېنى، دادا بۇنىڭغا ئۆزىڭىز بىرنېمە دەڭ! — دەپتۇ. دادىسى:

— ئى ئوغلۇم، مەن گەرچە دادا بولسام، سەن بىر شاھ سەن. يۇرتنىڭ ئاتىسى سەن. مېنى بۇنچىلىك ئىززەت قىلغىنىڭغا خۇدا رەھمەت قىلسۇن! بۇلارغا يۇرت قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلغايسەن! — دەپتۇ. يىگىت:

— بۇ ئىككىسى سارايلارنى، ئالتۇنلارنى، رەھمەتلىك ئانام ۋە بوۋامنىڭ خاتىرە بۇيۇم يادىكارلىقلىرىنى قايتۇرسۇن، قالغانلىرى بولسا ئۆزلىرىدە قالسۇن. ئۇلارغا ھېچكىم دەخلى-تەئەررۇز يەتكۈزەلمىسۇن! — دەپ ئەمىر قىپتۇ. يىگىتنىڭ بۇ ئادىل ھۆكمىگە ھەممە قايىل بوپتۇ. ئارقىدىنلا غەلىبە شاتلىغى بىلەن تويىنى باشلىۋېتىپتۇ. قىرىق كېچە، قىرىق كۈندۈز شۇنداق توي بولۇپتىكى، تارىختا ئەلمىساقتىن تارتىپ، شۇنداق توي بولۇپ باقمىغان ئىكەن.

شۇنداق قىلىپ ئاتا-بالا جەم بوپتۇ. يىگىت يۇرتنى ئادىل سوراپتۇ. چىن-ماچىن پۇخرالىرى مۇرات-مەقسىتىگە يېتىپتۇ.

رەتلىگۈچى: نۇرى كېرەم

مەدەنىيەت خەۋەرلىرى

ۋىلايىتىمىزدە ئەدەبىي ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى

جۇڭگو كوممۇنىستلار پارتىيىسى خوتەن يەرلىك كومىتېتى ۋە مەمۇرى مەھكىمىنىڭ بىۋاستە ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن، ۋىلايىتىمىزدە، «4كىشىلىك گۇرۇھ» يوقىتىلغاندىن بۇيانقى 2-قېتىملىق ئەدەبىي ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىنى 2-ئاينىڭ 22-كۈنىدىن 25-كۈنىگىچە خوتەن 2-مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى.

سۆھبەت يىغىنىغا ۋىلايىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا، توتنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدە، ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ بىردىن بىر قاينام-تاشقىنلىق بولغى ئىچىدە كۆرەش قىلىۋاتقان 400دىن ئارتۇق ئىشتىن سىرتقى ئاپتورلاردىن 70كە يېقىن كىشى قاتناشتى. سۆھبەت يىغىنىغا قاتناشقانلار ئىچىدە 60 ياشتىن ئاشقان پېشقەدەملەرمۇ، 20 ياشقا توشمىغان جۇشقۇن ھەۋەسكارلارمۇ بار؛ رەھبىرىي كادىرلارمۇ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرمۇ، ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلارمۇ، دېھقانلارمۇ، ئاياللارمۇ بار.

بۇقېتىمقى يىغىن ئارقىلىق «4كىشىلىك گۇرۇھ» يوقىتىلغاندىن بۇيان، بولۇپمۇ پارتىيە 11-قۇرۇلتىيى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىدە قولغا كەلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەر كورەك قىلىندى. «يېڭى قاشتېشى» («كۈنئىلى ئەدەبىياتى») نىڭ 1-سانىدىن 10-سانىغا قەدەر ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەردىن 27سى 1-، 2-، 3-دەرىجە بويىچە مۇنەۋۋەر ئەسەر دەپ باھالىنىپ، بۇ ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورلىرىغا مۇكاپات تارقىتىلدى.

يىغىن داۋامىدا يەنە ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىدە ساقلىنىۋاتقان تۇرغۇنلۇق، قېلىپپازلىق، پىكىرنىڭ تەكرارلىنىشى، يىرىك، نەسىرى ۋە دىراما ئەسەرلىرى، تەقرىزچىلىك ئاز ياكى يوق بولۇش قاتارلىق ئاجىزلىق تەرەپلەر كۆرسىتىپ ئۆتۈلدى، تەجرىبە-ساۋاقلار يەكۈنلەندى. ئاپتورلار خۇشاللىق ھېسسىياتلىرى بىلەن ئۆز ئارا تونۇشۇپ سىرداشتى، بىر-بىرىدىن ئۆگەندى ۋە ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇشتى.

يىغىن داۋامىدا يەرلىك كومىتېت مەمۇرى مەھكىمە ۋە مۇناسىۋەتلىك باشقارمىلارنىڭ مەسئۇللىرىدىن جىڭ شۇشىڭ، نۇرى مەھەممەت خۇداۋەدى، ئابدىرىشىت ئاۋۇت، مەتتۇرسۇن شىرىپ، باكىر ئىسمايىل، مەتتوختى روزى، مەھەممەت توختى قاتارلىق يولداشلار يىغىنغا كېلىپ ئاپتورلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى ۋە ئىلھام بەردى.

سوھبەت يىغىنى داۋامىدا رەئىس خۇ ياۋباڭنىڭ «سەھنە ئەسەرلىرى ئىجادىيىتى سوھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن نۇتقى»، ۋە «ھېكايە، فىلىم ئىجادىيىتى سوھبەت يىغىنى»دا سۆزلىگەن سۆزى ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرە قىلىندى. ئاپتونوم رايونلۇق تەشۋىقات خىزمىتى يىغىنىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەتكە مۇناسىۋەتلىك قىسمى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ قەشقەردە ئۆتكۈزگەن ئىجادىيەت سوھبەت يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى ۋە مۇزاكىرە قىلىندى.

ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرىلەر ئارقىلىق ئاپتورلارنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەتنى خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت توپ يۆنىلىش ۋە «ئېچىلىش-سايراش» فاڭجېنى ھەققىدىكى تونۇشى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتى، ئۇلار سوھبەت داۋامىدا مۇنداق دېيىشتى: ئۆتكەن بىر مەزگىلدە بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈش خاتا پىكىر ئېقىمى ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىگە تەسىر كۆرسەتمەي قالمىدى، بىز بۇندىن كېيىن، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، ماۋجۇشىنىڭ «يەنئەن ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر سوھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن نۇتۇق» دىگەن ئەسىرىنى داۋاملىق ئۆگىنىمىز.

ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ نۆۋەتتىكى ۋەزىپىلىرى ئۈستىدە مۇزاكىرە قىلىنغاندا ئاپتورلار مۇنداق دېدى: نۆۋەتتە ئاساسىي كۈچىمىزنى ئۆزىمىزگە تونۇشلۇق بولغان يېزا تۇرمۇشىنى، زاۋۇت-كان، سودا بازارلىرى تۇرمۇشىنى، ئىلىم-پەن ۋە مەكتەپ تۇرمۇشىنى تەسۋىرلەشكە قارىتىمىز، خەلقنى چۈشكۈنلەشتۈرىدىغان، مەيۈسلەندۈرىدىغان، ئۈمىتسىزلەندۈرىدىغان، كونا ئاداۋەتلەرنى قايتا يادىغا سالىدىغان ئەسەرلەرنى يازماي، خەلقنى روھلاندۇرىدىغان، ئۈمىت-ئىشەنچ بېغىشلايدىغان، ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان ئەسەرلەرنى يازىمىز. «نوقۇل مۇھەببەت»، «3 بۇرجەك مۇھەببەت» خاھىشلىرىمىزدىن ساقلىنىمىز.

ئاپتورلار ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرىدىكى ئاجىز ھالقىلارنى ۋە بوشلۇقلارنى تولۇقلاش ئۈچۈن رومان، پوۋېست، دراما، داستان، ھېكايە، تەقرىز قاتارلىق ئەسەرلەرنى يېزىشقا، شېئرىيەتنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشكە، كىلاسسىك ئەسەرلەرنى توپلاش-رەتلەشكە كۈچ چىقىرىپ، خەلقنىڭ بارغانسېرى ئېشىۋاتقان مەنىۋى مەدەنىيەت ئېھتىياجىنى قامداش ئۈچۈن تىرىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

(ئۆز خەۋىرىمىز)

مۇقاۋىنى — تۇردى قادىر نازىرى ئىشلىگەن.
قىستۇرما سۈرەت ۋە ھۆسنىخەتلەرنى ئابدۇغېنى،
مەتتوختىلار تەييارلىغان .

يېڭى قاشتېشى

新玉文艺（维吾尔文季刊）
1982 - يىل 1 - سان (ئومۇمىي 11 - سان) 4 - يىل نەشرى .

تۈزگۈچى : «يېڭى قاشتېشى» ژورنىلى تەھرىر ھەيئىتى.
ئادرېسى: خوتەن مەمۇرى مەھكىمە مەدەنىيەت-مائارىپ باشقارمىسى.
«خوتەن گېزىتى» باسمازاۋۇتىدا بېسىلدى .
خوتەن ۋىلايەتلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ .
ئاپتونوم رايوننى بويىچە ھەرقايسى پوچتىخانىلار مۇشتەرى
قوبۇل قىلىدۇ.

ژورنالنىڭ ۋاكالەت نومۇرى 26 - 58 باھاسى 30 فېن